

Knezova knjižnica

Zbirka
zabavnih in poučnih spisov

Izdaja
Slovenska Matica

X. zvezek

Uredil
FR. LEVEC

V Ljubljani 1903

Tisk „Narodne tiskarne“

Anton Knežova knjižnica

Zbirka

zabavnih in poučnih spisov

Izdaja

Slovenska Matica

X. zvezek

Uredil

Fr. Levec

V Ljubljani 1903

Tisk „Narodne tiskarne“

KAZALO.

	Stran:
1. Ivan Cankar: Življenje in smrt Petra Novljana . . .	1— 72
2. Jos. Kostanjevec: Ella	72—157

VII, B 35213e

Življenje in smrt Petra Novljana.

Spisal Ivan Cankar.

I.

Oblaki so se razmikali in rosna svetloba je zasijala od vzhoda. Leteli so sivi oblaki, sivi jezdecji preko jesenskega neba, preko tihe, sinje pokrajine, ki ji ni kraja nikjer. Pogrezali so se na obzorju, ali pogreznili se niso; Bog vedi, če niso bili obsojeni, da jezdijo neprestano, brez počitka in brez konca . . . In tam pod njimi, sredi sive, žaloste pokrajine, ki ji ni kraja nikjer, je stal morda mlad popotnik. Naravnost drži cesta, izgublja se na obzorju v meglo; ali kakor hodi, tako se umika megla, cesti ni konca. Stoji popotnik in gleda, kako jezdijo sivi jezdecji — obsojeni, da romajo neprestano, brez počitka in brez cilja . . .

Luka je napregal mršavo kobilo. Ravnal je počasi, ker so se mu roke tresle in so ga nosile noge še komaj za silo. Star je bil voznik Luka, edini človek v vasi, ki je še njuhal in ki je še nosil polhovko ter kožuh z lepimi rdečimi rožicami. Tudi kobila je bila že stara.

In tedaj je prišel Peter po blatni cesti. Zavit je bil v suknjo, ki mu je segala do petá, in v vsaki roki je nosil težko culo, tako da je stopal globoko sključen in so se mu noge opletale. Slabo rejen in čemeran fant je bil, previsok za svojih dvanajst let.

Vrgel je culi na voz, nato se je skobacal gor še sam ter je sedel poleg voznika. Luka je spravil tabakiro

v kožuh, kobila je potegnila in zbogom ti blatna vas, vi pustite ljudje, za zmerom! —

„No, Peter, kaj boš pa zdaj?“

„Kaj bi neki? Bo že jerob dejal . . . Morda pojdem v šolo.““

„Gospod bi rad bil?“

Luka je pogledal postrani, zanosiljal je malo, da je pobral z gornje ustrnice tobak in nato je dejal:

„Za gospoda nisi, Peter! . . . Poznal sem fanta, ki ti je bil podoben. Tudi on je šel študirat, ali nekoč se je vrnil in je umrl v hlevu, brez zakramentov in brez človeka . . .“

Švrknil je, toda kobila se ni zmenila; stopala je enakomerno, zibala se je in je pokimavala z debelo glavo.

Ko sta prišla na veliko cesto in je bila vas že za njima, se je Peter ozrl. Sredi prostrane ravni je ležala vas, nizek holm se je spenjal trudoma za njenim hrbtom, da se je malo naslanjala nanj; drugače bi bila čisto izgubljena in brez opore sredi žalostne pokrajine kakor oblak na nebu. Tupatam se je dvigal — jagnjet, je samevala za hišo gruča jablan. Ozrl se je Peter in storilo se mu je težko pri srcu. Zavzdihnil je in se je spomnil na študenta, ki je umrl v hlevu brez zakramentov in brez človeka.

„Mlad je še bil,“ je pripovedoval Luka, in nihče ni vedel, zakaj je prišel tako klavrno umret. Ni se mu godilo slabo, slabše se godi drugim. Ali Bog vedi, kaj si je bil izmislil. Še berači ne umirajo tako in vagabundi . . . Jaz pa sem ga poznal in sem vedel, da ne bo dobro storil. Ogibal se je ljudi in je pasel svoje misli — potepuh, ki gleda potuhnjeno in ki se boji človek, da bi mu hiše ne zažgal in živine ne uročil . . .“

Luka je pljunil z voza in je zamahnil z bičem, kobila pa se je zibala mirno.

„Tàk sem jaz tudi potepuh, ki gleda potuhnjeno in ki ne bo dobro storil!“ si je mislil Peter, zraven pa se je čudil, zakaj zdelo se mu je, da je bil take besede že velikokrat čul.

„Vse je mogoče na svetu . . . no, pa bodi gospod!“

Počasi se je pomikal voz po ravnini, po široki cesti. Nikjer že ni bilo vasi; če se je ozrl, je videl Peter tam daleč samo še nekaj belega, ki se je potapljalo in se je naposled potopilo v sivo obzorje. Vzdignila se je časih ob cesti vrsta črnih jagnjetov, prikazala se je samotna, siromašna kočja; tam za kaščo je cvilil lačen pes in kakor jok se je razlegalo po pokrajini. Srečala sta popotnika, ki je gazil blato z bosimi nogami; pogledal je hudobno na voz, tako da je Petra izpreletelo, in ko sta bila mimo, se je sklonil in je zalučil kamen za njima.

Oblaki so se utrudili od dolge ježe, družili so se, ali videlo se je na poredkih sinjih špranjah, kako se je premikala vsa velika siva plast, zmerom bolj počasi in trudno. Mračilo se je že, ko se je bilo komaj prikazalo jasno jutro. Nebo se je nižalo in megleno obzorje se je bližalo od vseh strani. Nikjer holma, tudi ne več samotne kočje; iz' megle je bila prišla cesta in je držala v meglo. Ne začetka in ne konca; voz se je pomikal počasi dalje, ali bilo je, kakor da stoji zmerom na istem mestu, megla pred njim in za njim in tam ob jarku isti samotni črni jagnjet.

Petru je bilo hladno v megli in zavil se je tesno v suktnjo. Misli so hotele kvišku, ali tudi na mislih je ležala siva megla. Na vzhodu se je zasvetila poslednja sinja špranja in je izginila.

Kam pač zdaj? Kakšno je mesto in kakšna je hiša, ki bo njegov dom? Jerob je najbrž debel človek, njegov glas je globok in osoren. Ali Peter se ni nič bal; mnogo je že videl na dolgem svojem romanju debelih ljudi, ki so govorili osorno. Samo da je mesto tam, da so tam visoke hiše in lepe ceste. Sanjalo se mu je nekoč o mestu in čudne sanje so bile. Vse vprek so se križale široke bele ceste, na obeh straneh so stale visoke hiše s pozlačenimi balkoni in tudi okna so se svetila kakor pozlačena, zakaj sijalo je solnce. On se je vozil v kočiji, dvoje belcev je bilo vpreženih. Jadrno je švigal voz mimo pozlačenih balkonov, ali cestam ni bilo ne kraja ne konca, v brezkončnost se je razprostiralo mesto. Petru se je mudilo, Bog vedi kakšen je bil njegov cilj. Njegov cilj je bila lepa bela hiša, ki je sanjala

kraj mesta sredi vrta in kamor ni segal pisani šum. Ob oknu tam, pozlačenem od solnca, pa je slonela devica in tudi njeni lasje so bili kakor živo solnce . . . Poženi, voznik, vozi! . . . Belca sta se penila in grive so vihrale, toda cestam ni bilo ne kraja ne konca. Razžalostil se je Peter in ko se je razžalostil, se je izpremenila vsa pokrajina, nikjer ni bilo več lepih širokih cest, ne belih hiš s pozlačenimi balkoni in tudi solnca ni bilo več. Težak voz se je pomikal počasi po dolgočasni ravnini. Ni se pomikal, stal je zmerom na istem mestu, dasi sta stopala konja, zibala se ter pokimavala z debelima glavama. In sivo nebo se je nižalo, od vseh strani se je bližalo megleno obzorje, že je pršilo in izpreletel ga je mraz . . .

Peter si je pomel oči ter se je ozrl naokoli — razprostirala se je v nedoglednost siva deževna pokrajina. Voz se je zibal enakomerno, kobila je pokimavala z debelo glavo.

Rosilo se je že in tudi Luka se je zavil tesneje v kožuh.

„Tak dan je bil, ko sem vozil tvojega očeta in vojo mater. In tudi taka pusta cesta je bila in tak pust kraj. Samo večer je bil takrat in v noč se je naredilo peklensko vreme. Takrat, Peter, je umrla tvoja mati . . .“

Večer je bil takrat in pusta cesta je bila in pusta pokrajina.

Konja sta bila trudna in sta vlekla mukoma, kolesa so se vdiralala globoko v blato. Spredaj je sedel voznik sključen in v kožuh zavrit in je klel in priganjal. Lehko je priganjal, konja sta vlekla mukoma in kolesa so se vdiralala. Pod zelenoplatneno streho sta sedela na mehkih vrečah oba Novljanova, zavita do nosu. Mož je bil čemerren, sklanjal se je neprestano in se je oziral po pokrajini.

„Prokleta vreme! . . . In kakor ukopani! Poženite no, poženite!“

„„Hi-i! . . . Kaj pomaga, dacar! Še Bog, da ne ostanemo v blatu!““

„Da bi prišli vsaj do kakšne krčme . . . Kaj pridemo do noči?“

„„Zakaj bi ne prišli? Mogoče je, da pridemo . . .““

Dacar je klel. — Sedel je sključen na kupu vreč, visoki ovratnik mu je segal do ušes; izza suknje je gledalo dvoje bolnih, od žganja motnih oči; pokašljeval je in pljuval, oziral se je na ženo, ki je ležala poleg njega ter jo ogovarjal s tihim, sočutnim glasom, kakor ogovarjajo bolne otroke.

„Kmalu bomo tam, Marica . . . Potrpi še malo . . . O ti prokleti voz . . . Slišite, saj boste še prevrnili!“

„„Zakaj bi prevračal . . . Ampak cesta, saj vidite . . .““

„Kaj ni nobene krčme tod?“

„„Da bi jo Bog dal!““

„Potrpi, Marica . . . Pa res ni bilo práv, da sva se napotila . . . Ljudje so kakor živina: Danes moraš biti tam, natanko to uro . . . In je človek res tako neumen — naj bi me prikrajšali za tistih par soldov; naj bi me v božjem imenu spodili iz službe! . . . Kakšna služba pa je to? V tistem prokletem gnezdu ne ostanem dolgo, toliko ti rečem! . . . No, Marica, potrpi! . . .“

Žena se je časih zganila na ležišču in je zavzdihnila. Če je vzdignila glavo, se je zasvetil iz teme njen beli obraz; droban je bil in fin, ves otroški; iz velikih oči je gledala bolečina in bojazen.

„Koliko časa še, Franc?“

„„Kmalu, kmalu!““

Posegel je v žep in izvlekel je steklenico; pil je v dolgih požirkih in je ponudil ženi, ki je zamahnila nalahko z roko in odvrnila obraz.

„Ne, Marica, dolgo ne ostaneva v tistem gnezdu. Že danes bi jim bil pokazal fige, ampak počakam . . . Čemu so me prestavili? . . . Za kazen, pravijo. Tebe so kaznovali, ubožica, ne mene . . . no, potrpi še malo, Marica! . . . Kaj sem jim naredil? Da sem pil? Tudi drugi pijo! . . . Tisti revizor, na priliko . . . no, Bog z njim! . . . Kje pa smo že, slišite?“

„„I, na cesti . . . vleče se, dacar, vleče!““

Mračilo se je in deževalo je zmerom močnejše, težke kaplje so bile ob platneno streho in skozi tenko špranjo je curljalo na vreče. Bližala se je noč in z nočjo se je vzdignil veter. Pljuskalo je ob voz, kakor da bi vozili po razburkani vodi.

„Kje smo, Franc? . . . Težko mi je . . .“

Sklonil se je k njej in jo prijel za roko; hotel je govoriti z mehkim, ljubeznivim glasom, toda jezik se mu je že opletal in izgovarjal je besede nerazločno. Pijanemu se mu je srce razmehčalo; veliko in hitro bi bil rad govoril, mnogo lepega povedal . . . hipoma se mu je bila zazdela sedanjost samo neroden in neprijeten korak v brezskrbno prihodnjost.

„Ženka, duša moja . . . potrpi še malo . . . samo pol ure še morda . . . Pa misli na kaj drugega, Marica! . . . Tudi jaz mislim . . . Glej, to bo vse minilo . . . vzemi zlodej tisto gnezdo in službo zraven! . . . Veš, kaj mislim? . . . Hranila bova, kakor se bo dalo in nato pojdeva v Ameriko! . . . Ali pa kam drugam, kamorkoli . . . povsodi bo bolje! . . . Ti misliš, Marica, če takole časih pijem . . . da nimam nobenih skrbi, da nič ne študiram, kaj bi se dalo napraviti! O, Marica! . . . Glej, tukajle ti zdaj prisežem, da se ne dotaknem kozarca nikoli več . . .“

Resnično je hodel poklekniti, ali bil bi se kmalu prevrnil. Žena je iztegnila roko in je vzdignila mukoma glavo.

„Ne, Franc . . . prosim te . . .“

Pomolčal je, a nato je posegel v suknjo, izpil ostanek ter si obrisal usta z rokavom.

„No, kako je, Luka?“

„„Slabo je, dacar; slabo! Komaj še vlečejo živali! Da nam le voz ne obtiči v blatu! . . . Hi-i . . . da bi te!““

Legla je noč, videlo se je komaj še na deset korakov.

„Nič se ne boj, Marica, ne obtičimo! Saj smo pač že blizu; vozimo se že tri ure in na konec sveta se ne peljemo!“

Ko se je naslonil udobno na vreče, so se mu vrnile nenadoma prejšnje mehke misli, lepe in vesele sanje. Iskal je ženine roke in jo je stisnil ter jo potegnil nerodno k sebi, da bi jo poljubil; a žena je zaječala.

„Veliko sem ti napravil hudega, Marica, ampak odkupim se ti bogato za vse tisto . . . No, potrpi, Marica, ne stokaj! . . . Jaz, glej, sem takle — frfra, saj veš! Ampak v mojem srcu je resnoba in motiš se, če

misliš, da ne skrbim zmerom zate . . . Kolikokrat sem že mislil, kako lepo bi bilo, če bi imela midva kakšno hišico tam kje, in lep vrt okoli . . . tudi konja in voz bi lahko imela . . . Ali se še spominjaš na najin voz? Lep koleselj je bil in lep konj! Sam vrag me je bil zmotil, da sem se peljal tja v Bosno, prav za nič, muhe lovit! . . . In tisti prokleti Hrvat . . . za denar me je osleparil, za konja in za voz . . . Ali misliš, da je pošteno igral? Še danes vem, da je bil skrill karto v rokav, falot! . . . Pa kaj bi? Kar je bilo, je bilo . . . in zdaj, Marica, se pričinja novo življenje! . . . Kaj ti je, Marica?”

Zdrznila se je bila, vzdignila je glavo.

„Ali ni zagrmelo, Franc?”

„Nikar se ne boj, duša moja . . . naj grmi! . . . No, čakaj, da te odenem . . .“

Zagrmelo je bilo narahlo, po vsem nebu; zamolkli grom je bil podoben grgranju umirajočega človeka.

Voz se je nagnil in je postal.

„Hi-i!”

Konja sta potegnili, voz se je malo premaknil ter je zavil na stran. Voznik se je vzdignil počasi in je kobacal z voza.

„Kaj pa je?”

„Kaj bi bilo? Obtičali smo.“

Žena se je sklonila kvišku.

„Kaj se je zgodilo?”

„Ej, ta prokleti voznik! Saj bo nazadnje res še kaj . . . No, dajte, da ne prevrnete!”

Voznik je stal pri konjih, kričal je in klet. Voz se je zamajal, premaknil se je ter se vračal počasi na sredo ceste.

„Kaj ne bo nikoli konca?”

„Vsaka reč ima svoj konec!” je godrnjal voznik nejevoljno ter legel na voz. „Skozi kožuh mi je že prišlo, do kože . . . Hi-i!”

Zablisnilo se je in tedaj se je zasvetil obraz, bel kakor od voska.

„Jezus! Marija! . . . Nikoli ne pridemo, Franc!”

Prekrižala se je, glava je legla trudna ter se obrnila v stran.

„No, že pridemo . . . potrpi!“

Tako lepe in močne so bile pijane sanje, da se je komaj še zavedal žene in dežja in poti. Rad bi bil legel, gledal v strop in sanjal . . . o Ameriki, o veselem življenju, o vozu in konjih, o hiši sredi velikega vrta . . .

„Franc!“

Vzdignil je glavo; bilo mu je neprijetno, da ga je motila.

„Kmalu, Marica, kmalu!“

Zena je govorila s šepetajočim glasom, da jo je komaj razumel.

„Franc, ali nisi bil prej rekel, da se ne dotakneš nikoli več — —.“

„Dà, dà, Marica! . . . Daj, zaspì!“

„„Glej, če bi bilo to res . . . če bi tako lepo živela, samo en teden . . . v beli sobi, in vrt pred hišo, in rože . . . samo en teden . . .““

Zagrmelo je, zagrgralo, razlezlo se preko vsega neba, pojemalo je in umolknilo. Zapihal je veter in pljusnila je ploha dežjã ob platneno streho.

„In otroka bi imela v naročju . . . tako bi ga pitala z majhno žlico . . . Jaz mislim, da bo fant . . . lep bo debel in okrogel . . . v naročju mi bo sedel in se mi bo smejal v obraz, v licih pa se mu bodo delale lepe jamice . . . v tistih okroglih licih . . .“

Ko se je zablislilo, se je prikazal smehljaj na drobnem belem obrazu, kakor smehljaj desetletnega otroka. Ali voz se je zazibal, zagrmelo je in ustnice so se stisnile od bolečine.

„Kako velik je svet zunaj, Franc . . . in jaz mislim, da ne pridemo nikoli. Tako mi je, veš, Franc, kakor da bi se vozili okoli zemlje . . . navzdol po brezkončnem bregu . . . ali ne slišiš, Franc, kako grmi? . . . Kamenje se je usulo s klancev dol . . .“

Dacar je dremal; pol bedé, pol v spanju je sanjal čudne sanje; izpočetka je slišal od daleč ženine besede, ali polagoma so se bližale in so bile razločne. V Ameriki je bil, v veliki sobi, rdeče tapecirani in pozlačeni; sedel je na žametni zofi, pred sabo na mizici steklenico šampanjca in dvoje kozarcev, poleg sebe na zofi lepo mlado dekle z golimi rokami in golim vratom dol

do belih prs. Slonela je ob njegovi rami in mu je gledala v obraz s črnimi veselimi očmi.

„Odkod pa si prišel, ti lepi fant? Daj mi ta prstan, ki se tako prijetno sveti na tvoji roki.“

„Vzemi prstan, deklè, prišel sem pa iz daljnih krajev, kjer je življenje zelo dolgočasno. Jaz sem popotnik, deklè, in sem bil že zelo truden, zdaj pa se odpočijem in si napravim veselo življenje . . . pri tebi, deklè . . .“

Zagrmelo je po nebu, usulo se je kačenje s klancev dol.

„Strah me je, Franc . . . zdi se mi, da smo zašli s pota, da se vozimo po neznanih krajih . . . ali si tukaj, Franc? Strah me je noči . . .“

„Potem pa se napotiva, deklè! . . . Križem sveta po svetu bova romala . . . v Italijo pojdeva, v Pariz, na Dunaj . . . Ali pomisli, vozila se ne bova po tisti pusti železnici . . . Vpregel bom svoja dva belca, zvončke jima denem okoli vratu in tako bova frčala preko Evrope . . . cink cink cink : . . po vsem božjem svetu . . .“

„Usmili se, Franc! . . . Samo en teden, glej, da bi živela tako lepo, samo en teden . . . Da ti povem — pa ne jezi se, Franc, ne misli nič žalega — glej, huda sem bila časih nate v svojem srcu; zato, Franc, ker še nikoli ni bilo ure, da bi bila vesela in mislila sem, da me boš ti pobožal . . . da se bom malo stisnila k tebi . . . zato, da mi bo toplo . . .“

„Stisni se k meni deklè . . . hajd na voz! Potegnita belca, frčita preko dežele . . . hej-jó . . . preko pisane zemlje . . . cink cink cink . . .“

Voznik se je okrenil in je pomolil glavo pod streho.

„Še četrť ure . . . tamle je Lahova krčma . . .“

Dacar se je zdrznil, ozrl se je preplašen.

„Kje smo?“

„Še četrť ure, dacar . . . dotlej bo že potrpela.“

„Daj mi vode, Franc!“

„Potrpi, Marica, samo še pet minut! . . . Hitite, človek!“

„Kako bi hitel, ko so kolesa do osi v blatu!“

„„Nikoli ne pridemo, Franc! . . . Glej, in tako lepo bi bilo . . .““

Dacar je pogledal izpod strehe; kaplje so padale poredkoma, od daleč se je svetila luč.

„Hitite, voznik, bijte živino!“

Voz se je stresel, zamajal se je in je zavil v stran. Prikazale so se luči, na desni, na levi.

„Kam pa? Kam dalje? Zavijte pred prvo hišo!“

Voznik je skočil z voza, konja sta postala pred gostilnico. In tedaj je zacvilil pod platneno streho enak glas.

Pred krčmo nad vratmi je gorela svetilka in ko so nesli v vežo trudno človeško truplo, zavito v premočene cunje, je zasvetila luč na drobnem, mirnem, čisto belem obrazu . . . Spala je in se ni vzdramila.

Ob tistem času, ko se je rodil Peter, pa se je odprlo okence tam v lepi beli hiši sredi vrta. Odprlo se je okence in prikazal se je obraz, tako čudapoln, kakor hrepeni po njem nemirno srce popotnika. Odpočili so se bili oblaki, razmikali so se, leteli jadrno. Kam so pač sanjale tiste oči? Kakšna dežela se je odpirala med oblaki v brezkončnost? . . . Tam je bil tisti popotnik, ki je romal truden po pusti pokrajini, z močno hrepenečim srcem, in je romal vsezmerom okoli zemlje in ni dosegel cilja nikoli. Tudi on je postal in je gledal zamišljen in je videl med razmaknjnimi oblaki njen čudapolni obraz . . .

Petra je izpreletelo od mraza po hrbtu in brisal si je z rokavom od dežja orošeni obraz. Zadremal je bil; tudi Luka je dremal v rdečerožastem kožuhu in dremala je tudi kobila.

— Kam te vodi cesta? — je premišljeval Peter. — Ali zmerom naprej po blatni cesti, skozi dež in meglo, ali v lepo mesto, kjer sije solnce? — Iz koščenega, belega obraza so sanjale velike oči; rdeče obrobļjene so bile in nevesele . . .

Ravnina je bila zavita v dež, odeta s sivimi plahkami. Počasi se je pomikal voz, kobalila je čudna žival po izumrli zemlji, po blatu in vodi, Bog vedi kam in Bog vedi čemu.

Od daleč se je vzdignilo črno poslopje sredi drevja, vzdignilo se je in se je bližalo. Ko sta prišla mimo, se je odprlo zgoraj okno in prikazal se je obraz device; svetli lasje so padali na ramena. Zsvetilo se je in je ugasnilo in bela roka je zaprla okno.

Peter je gledal s sanjajočimi očmi; gledal je še in je sanjal, ko že ni bilo nikjer več črnega poslopja in so visela na vseh straneh od neba do zemlje težka siva zagrinjala.

Nagnil je glavo in je sanjal in dremal; dremal le tudi Luka in kobila je pokimavala v spanju z debelo glavo . . .

Pokrajina je bila tiha in čemerna in se je razprostirala v neskončnost. Voz se je pomikal počasi; po blatni cesti, po izumrli zemlji je kobalila čudna žival, Bog vedi kam in Bog vedi čemu.

II.

Velika hiša je stala ob vodi; brez števila oken je strmelo topo v valove, mala mrtva okna, ki ni bilo nič življenja za njimi, oči bolehne, čemerne starosti in dolgočasne smrti. Sredi mesta je stala hiša, ali bila je samotna, kakor na pusti kraševiti planoti. Polovico stanovanj je bilo praznih, sobe so bile vlažne in temne.

Lepo so sprejeli in pozdravili Petra. Njegov gospodar, varuh in sorodnik je bil hišni oskrbnik in je stanoval v veliki pritlični sobi. Debel, čokat človek je bil, glavo pa je imel mačjo; ko je sprejel Petra na pragu, se je smehljal, da so se stresali ščetinasti brki in male, okrogle oči so gledale prijazno.

„Le naprej, Peter, zdaj si naš; nič se ne boj, Peter!“

Prijel ga je za roko in ga je peljal v sobo.

Voznik Luka je stal v veži, pomrmljal je in se je vrnil k vozu.

„Prokleti ljudje so to . . . ubogi fant!“

Pljunil je, sedel na voz ter švrknil po kobili.

Peter je sedel za mizo, tudi varuh je sedel, oprl je oba komolca ob mizo ter gledal Petru v obraz s smehljajočimi očmi.

„Torej Peter ti je ime. Jaz pa sem tvoj sorodnik, reci mi stric! Ali ti je prav tako?“

„Prav!“ je odgovoril Peter in neprijetno mu je bilo. „Pijan je!“ si je mislil.

„Koliko let imaš?“

„„Dvanajst sem jih dopolnil.““

„Sele! Clovek bi mislil, da si jih štirinajst . . . saj se boš že skoro ženil!“

In okrogli podbradek se je zazibal.

„Zdaj pa natanko poslušaj, Peter, da boš vedel, pri čem da si. Tvoja teta, Bog ji daj dobro, ki te je tako lepo vzgojila in izredila, se je spominjala nate še tudi v svojem testamentu. Zapisala ti je petsto goldinarjev . . . Ali razumeš?“

„Razumem!“ je odgovoril Peter in zmerom bolj strah ga je bilo strica. Rad bi vstal in pobegniti.

„Tisti denar je tvoj, zapomni si, jaz sem samo oskrbnik njegov. Zato imaš pravico, da zahtevaš zmerom natanek račun. Denar je namenjen za tvoje šolanje, ali fant šola je draga! Jaz sem hotel, da bi se učil kaj pametnega, tvoja teta pa je bila trmoglavka, Bog ji daj dobro! Pojdi torej v šolo! In zdaj poslušaj, kaj ti še povem! Ali poslušáš?“

„„Poslušam!““

„Stanoval boš pri meni in jaz te bom redil in oblačil. Za hrano in stanovanje ti na mesec ne zaračunim več nego dvanajst goldinarjev. Če ti je preveč, tak povej!“

Peter je odkimal.

„Za obleko in druge potrebe pa ti napišem natanek in pošten račun ob koncu vsakega meseca. Tako bo najbolje za obadva. Jaz sem bil zmerom prijatelj vestnih računov, zato ker ne maram sitnosti in prerekanj. Saj se nisem pulil za to jerobstvo! . . . Poglej, Peter, skozi okno: tam prihaja tvoja nova gospodinja, ki ji boš rekel teta. Ali ti je všeč?“

Namuzale so se ustnice in spet se je zazibal okrogli podbradek.

Peter je pogledal skozi okno. Tam je prihajala ogromna ženska, visoka in široka, obraz rdeč, na glavi majhen črn klobuček z dolgim peresom, ki je bingljalo

nad čelom in v roki prav tako smešno majhen košek. Stopala je z drobnimi koraki in telo se je zibalo in in stresalo. Ugledala je Petra ob oknu in je pozdravljala z roko.

„Kako ti je všeč? Rad jo imej, dobra ženska je!“ Okrogle oči pa so mežikale hudobno in Petra je bilo strah.

Hrupoma so se odprle duri, prizibala se je teta, zibala se je do mize in se je sklonila k Petru in ga je poljubila na čelo z debelimi mokrimi ustnicami.

„Zdaj si torej pri nas, ti ubogi otrok, ti sirota!“ In solze so ji stopile v oči.

„Ali ti je res Peter ime?“

„Res!“ je odgovoril Peter in se je čudil.

„Kako grdo ime! Ali zato te imam vendarle rada! Mi smo imeli fanta, ki mu je bilo ime Slavko, pa je umrl . . .“

In oči so se vdrugeč orosile.

„Tako lep in dober otrok je bil . . . Ampak ti si lačen, Peter . . . jaz bi ti rekla rajša Pavel, čeprav je bil tudi sveti Peter velik svetnik . . .“

„Daj, daj, Mici, napravi kosilo!“

Okrenila je sunkoma glavo, zravnila se je in pogledala moža srepo v obraz; lica so ji zardela, na čelu se je prikazala debela žila, kakor pijancu.

„Kako pa govoriš? Kako pa gledaš? Ali si ga že spet?“

Iztegnil je roko, kakor preplašen otrok.

„Jaz?“

„O, ti ne, žival pijana!“

S težkimi koraki, zibajoča se kakor ladja, je odšla ter zaloputnila duri za sabo.

On se je ozrl za njó z lokavim, hudobnim pogledom.

„Ali si jo slišal? Pa ga sama rada sreblje! Boš že še opazil, saj imaš dobre oči. Že navsezgodaj ga sreblje! . . . Zdaj pa dalje z najino stvarjo! Jutri kupiva knjige in knjige so drage, fant! Kopnèl bo kupček, kopnèl, dasi je prav čeden kupček. Jaz, dragi moj, sem sam siromak; ti imaš petsto goldinarjev, jaz jih nimam . . . Ali si lačen? Zdaj je enajst, ob dvanajstih

bo kosilo. Prej ne kosimo nikoli . . . In še zmerom sediš tukaj kakor romar. Sleci se no, sleci; veliko boš še porabil obleke! . . . No, vstani, Peter, pokažem ti, kje boš spal . . .“

Petru je bilo, kakor da bi sanjal. Grde sanje, ko sedi človek in bi pobegnil, pa ne more pobegniti, zajokal in si ne upa zajokati . . . To je bila neizmerna pokrajina, pusta in strašna; konj je stopal, kolesa so se vrtela, ali voz se ni premeknil; sivo nebo pa se je nižalo, legalo je na prsi, na srce. Nič ni slišal in ni mislil, samo velike žalosti je bil poln, tiste žalosti, ko čuti človek nejasno, sluti od daleč, da nikoli ne bo kraja tej pusti poti in da se nebo nikoli ne bo zjasnilo.

Saj nisi pijan, Peter! Pokonci se drži pa krepko stopaj! . . . To je tvoja izba, tukaj se boš učil in tukaj boš spal. In zdaj se lepo sezuj in sleci suknjo, ti romarski Peter!“

Gospodar je šel in je prislonil duri; Peter pa je stal neprémično, z upognjeno glavo, roko na kljuki in je poslušal; ko so se oddaljevali težki koraki in so se odprle in zaprle zunaj duri, je pritisnil narahlo za kljuko. Ne mogel bi se geniti in dihati bi ne mogel, če bi se svetilo iz sobe in bi čutil, kako se ozira lokav pogled skozi špranjo.

Izba je bila majhna in nizka, stena ob desni je bila vlažna do vrha. Nič okraskov ni bilo, nič podob, samo v kotu je bilo pribito črno razpelo, pod razpelom pa je visel velik molek. In Peter ni vedel, kako se mu je zgodilo: izpreletelo ga je od obraza do nog, sklonil je glavo pod črnim razpelom ter se je pokrižal.

Okno ni kazalo na prostrani beli trg pred hišo, temveč na umazane rumene valove, ki so šumeli tam spodaj, komaj pet korakov od okna. Stal je ob oknu in je gledal dolgo. Kakor oblaki po nebu, tako so hiteli valovi; neprestano so hiteli, zmerom drugi in bilo je, kakor da so zmerom isti. Hoteli so pobegniti Bog vedi kam, v lepo daljavo, hiteli so in se niso mogli geniti . . .

Začul je zunaj krik in spoznal je glas gospodinje, ki je bil visok in hripav, kakor da bi rezal z nožem po steklu. Slekkel si je suknjo ter sezul blatne čevlje.

„Obadva sta pijana, pa se prepirata. Obadva sta hudobna . . .“

Tedaj so se oglasili v sobi urni drobni koraki, duri so se odprle na stežaj in Peter se je ves stresel, zasvetilo in zameglilo se mu je pred očmi.

Na pragu je stalo mlado, morda dvajsetletno dekle; obraz je bil jasen in vesel, veselo so sijale oči in lica so rdeli. Na glavi je imela klobuk z veliko rdečo pentljo, bluza je bila rdeča in tudi predpasnik je bil rdečerožast. Tako se je zasvetilo kakor samo solnce.

„Ali si ti naš fant? No, pokaži se malo! Sestradan si, ubožec, ampak tvoje oči so lepe. Poglej mi naravnost v obraz!“

Peter je zardel, ali pogledal je bistro s široko odprtimi blestečimi očmi.

„Midva bova prijatelja, Peter!“

Zunaj je zarezalo z nožem po steklu in Peter je ostal sam.

Lepo veselje mu je prišlo v srce. Kako se je moglo zgoditi, da je bil pozabil tako hitro na vse tiste sanje o velikem belem mestu, o širokih ulicah in pozlačenih balkonih? Zdaj se je bilo napravilo to mesto samo in ga je ljubeznivo posetilo. In Peter mu je bil zelo hvaležen, ko se mu je ozrl v obraz s široko odprtimi blestečimi očmi.

„Peter!“

Gospodinja je nosila kosilo na mizo, gospodar je sedel čemerem, pest ob čelu, v obraz rdeč in zabuhel. Tudi gospodinji se je že poznala zabrekla žila na čelu.

„To je naša Olga!“ se je ozrla gospodinja na Petra z neprijaznim pogledom. „Meni boš rekel teta, Olgi pa gospodična.“

„Sva že prijatelja, ampak ne reci mi gospodična, Olga mi reci!“

„Saj nisi krav pasla z njim! Spodobi se, da ji rečeš gospodična in pri tem ostane! . . . Kako je sestradan!“

Peter je strahoma odložil žlico.

„No, le jej, zato je jed na mizi! Nikar ne bodi tako občutljiv! . . . Jaz mislim, da bo križ s tabo.“

Peter se je ozrl na Olgo in bilo mu je dobro. Ali opazil je, da njen obraz ni bil več take vesel in prijazen; obrvi so bile nižje nad očmi in ustnice so bile tanjše, tudi rdečica na licih ni bila več tako gorka. In Peter je bil vesel, da je bilo tako.

Po kosilu se je Olga poslovila in ni je bilo domu do večera; hodila je v mesto šivat. Peter je stal v sobi ob oknu; solnce je svetilo na trg, svetilo je na rdečo bluzo, na rdečo pentljo. In ko se je izgubila med ljudmi, tja v ozko ulico, tudi solnce ni svetilo več. Nato se je Peter napravil, da bi šel v mesto. In šel je preko trga, trg pa se mu je zdel zelo prostran in on sam je bil tako majhen, da ga je obšla malodušnost in plahost.

Zakaj začutil je grenko, kar je čutil samo polujasno, odkar so gledale izkušeno njegove mlade oči. Začutil je, da je sam in tuj na svetu, da nima nič opravila z vsemi ljudmi, ki hodijo mimo njega in se smejo in razgovarjajo veselo. Kar govore, mu je tuje in tuje mu je vse njih nehanje. Skrbel bi lahko in se lahko mučil, da bi prišel mednje, tako da bi se ozirali nanj kakor na svojca, ali zastonj bi bila vsa skrb, nikoli bi ne prišel mednje. Tudi tiste lepe bele hiše so tuje, velika svetla okna gledajo nanj in ga ne vidijo.

Sram ga je bilo, hoditi ni znal, ni vedel, kam bi spravil roke in tako se je vrnil, preplašen in žalosten. In vedel je, da sije solnce tam na ulicah in da so ljudje gosposki in veseli in da se veselo svetijo lepe bele hiše.

„Odkod pa ti, romar, ti stari Ahasver s potuhnjeno mladim obrazom, ti lažnivec po rojstvu? Kaj pa ti med ljudmi? Ti, ki si videl smrt, ko si se rodil?“

„Jutri pojdem!“ si je mislil Peter. „Ne morem še tako brž na dolga pota in tako sam.“

Ali bil je otožen in osramočen, zakaj čutil je, da samo iz strahu, iz otroške plašljivosti ni mogel dalje. Strah ga je bilo življenja, ki je bilo tam tako glasno in veselo. In takrat se je spomnil z ljubeznijo in hrepenenjem na tisto pusto, neizmerno pokrajino, ki ji ni bilo konca nikjer. Konj je stopal in kolesa so se vrtela, ali voz se ni ganil, zakaj tam je bil njegov dom.

Stopil je v vežo, ali pred durmi stanovanja se je premislil in je šel po veži dalje. Veža je bila zelo široka, toda temna in hladna; bilo je čudo, da je ugasnila svetloba dneva takoj na pragu. Iz veže je vodilo veliko število stopnjic na obeh straneh. In po najširših stopnjicah se je napotil Peter navzgor. Prišel je v prvo nadstropje in tam so se križale ozke veže na desno in na levo; temne so bile vse in vlažne, tuptam je viselo perilo na vrvi; časih je srečal slabo oblečeno, grdo žensko, ali srečal je tudi mlado dekle, oblečeno v umazane in posvaljkane gosposke cunje; žvižgala je, ko je prišla po stopnjicah dol in mimogrede ga je prijela za uho. Peter se je stresel, ozrl se je za njo in je hitel dalje, zmerom po stopnjicah, po vežah in mostovžih.

Skoro vse duri, ki je prišel mimo, so bile zaprte; tiha in samotna je bila dežela, vsa izumrla. Stopil je časih oprezno k durim, prijel narahlo za kljuko, stresel nato močnejše, ali samo zaškripalo je, zabobnelo zamolklo in oglasilo se ni od nikoder.

In kakor je romal, je raslo veselje v njegovem srcu, globoko, mehko veselje, kakor ga čuti človek, ko se vrača na dom, ki ga ni videl že tako dolgo. Nič mu ni bilo tujega; čudil se je, ali čudil se je kakor popotnik, ki ogleduje po mnogih letih polnih žalosti polupozabljeno domovino, nanovo postavljeni plot ob vrtu, pobeljeno kapelico na križpotu, novega petelina na razdrapani strehi soseda Marka, ki se je postaral in sedi na pragu, kadi iz kratke pipe ter pljuje preko ceste.

Veselo je hodil Peter, hodil je ter je postal pred durmi, ki so bile odprte na stežaj. Prav blizu duri je bilo ognjišče in na ognjišču so se prajile v ponvi razrezane ledvice. Na nizkem čevljarskem stolu je sedel razkoračen starikav človek, opiral je komolca ob kolena, glavo v dlani ter je gledal pazljivo v ponev. Starikav je bil na prvi pogled samo zategadelj, ker je bil kocinast po vsem obrazu in tudi po vratu in ker so mu bila lica splahnela in vsa nagubana. Na glavi je imel turški fes in izpod fesa so gledali razmršeni lasje.

Peter je stal in je gledal.

Polagoma se je obračala starikava glava in leno se je vzdigal pogled od ponve.

„Čegav pa si ti, fant?“

„„Jaz sem Peter Novljan,““ je odgovoril Peter mirno.

„Če si Peter Novljan, pa malo potrpi, bova skupaj kosila. Ali si že kosil?“

„„Že.““

„Kako pa prihajaš na tak način v to hišo? Prebivavci te hiše, o Peter, ne kosijo nikoli opoldne. Ne morda, da bi trpeli pomanjkanje, temveč samo zaradi protesta proti drugim ljudem, ki ne stanujejo v tej hiši in ki imajo navado, da jedo trikrat na dan, nekateri celo še po večkrat. Ali si že videl kdaj človeka, ki je kosil šele ob treh popoldne v takile ponvi in na takemle ognjišču pražene ledvice?“

„„Nikoli še.““

„Torej nisi še prišel v dotiko z elito slovenskega naroda. In tvojega življenja žalostna usoda te je pripeljala zgodaj dovolj v to hišo.“

Postavil je ponev na rob ognjišča; cvrlo se je tam še malo, nato je utihnilo in prijeten duh se je razprostrl po izbi. Peter je zapazil, da je bila izba skoro čisto prazna; postelja je stala ob steni, v kotu pa je ležalo par raztrganih in zamazanih knjig.

„Prisedi, če hočeš, pa jej!“

Ponudil mu je nizek zaboj in Peter je sedel.

„Jaz se pišem Jakob Mrva in sem vesel, da nima tega imena nihče drugi od mene. Celo mojemu očetu je bilo ime Martin. Ako boš dalj časa občeval z mano, se boš navadil mnogo lepega in koristnega. Ena sama ura poštene in poučne družbe je vredna več nego leto dni šole. Kar ti vzame šola, in to so vse lepe čednosti, ki so ti prirojene, ti vrne družba. Ali med družbo in družbo je velik razloček, ki ga spozna človek šele po dolgoletnih bridkih izkušnjah. Precej dobro merilo je, da se ogiblji družeb, ki ti jih priporočajo predstojniki, učitelji, varuhi in drugi taki ljudje, ki ti stavijo neprestano hudobne zanke in ki jim je edini cilj in smoter, da te uničijo na duši in na telesu . . . Zdaj sva pokosila in tako z bogom, Peter Novljan. Po kosilu

rad malo zaspim in kadar spim, ne maram družbe, zakaj razgovarjam se v sanjah le redkokdaj.“

Peter je šel in je nadaljeval svojo pot. Dolgi in tihi so bili mostovži, dišalo je po vlagi in plesnobi. Hodil je in je pritiskal narahlo za kljuge, odprle pa so se malokatere, duri. Odprle so se duri in z ležišča v kotu se je dvignila plešasta glava. Jetične oči so se ozrle svetlo in topo proti pragu.

„Kdo me moti?“

Peter se je prestrašil, ali stal je kakor ukovan.

„Jaz sem Peter Novljan.“

„„Torej pridi notri, ali pa ostani zunaj, samo duri zapri!““

Peter je ostal v izbi in je zaprl duri.

„Ne maram, da bi se prehladil teden dni pred smrtjo. Po kaj si pa prišel?“

„„V tej hiši stanujem,““ je odgovoril Peter in sram ga je bilo.

Starec je zakašljaj; govoril je nerazločno, z osornim, suhim glasom.

„Ti si pa zgodaj začel, fant; saj ti je komaj štirinajst let, kaj?“

„„Dvanajst.““

„Dvanajst! Pa si že prišel umirat! Ta hiša je mrtvašnica — ljudje umirajo tukaj ali na telesu, ali pa na duši. Navadno oboje hkrati. Kdor pride, je izgubljen. In drugi tako ne pride, kakor tisti, ki je bil izgubljen že ob rojstvu. Samo to me jezi, Peter Novljan, da sem izgubil stavo.“

„„Kakšno stavo?““

„Tamle zraven je stanoval fant, izmed tistih študentov eden, ki študirajo in ki torej nikoli nič ne dosežejo. Tako je bil pameten in vsega duha poln, da se ga je prijela naposled lakot in jetika. Odkrij se, kadar prideš mimo njegovega groba. In stavila sva, kdo da umrje prvi, za pet lepih dišečih mandeljnov sva stavila, Bog vedi zakaj za pet mandeljnov. In še tisti večer je potrkal na zid in je umrl.“

Starec je zakašljaj in se je obrnil v steno, Peter pa je šel in je pogledal v sosednjo izbo. Duri so bile odprte, v izbi pa je bilo vse razmetano; na postelji,

na tleh knjige in časopisi, na ognjišču par raztrganih čevljev, čopate sredi izbe, na oknu pipa in tobak; v kotu je ležala polomljena stenska ura, nad posteljo pa je visela živobojna slika svetega Jurja, ki je bil nameril dolgo sulico v zmajevo žrelo. Peter je stopil k postelji in si je ogledoval knjige. Pisane so bile v nerazumljivih jezikih, slovenske so bile samo Prešernove pesmi, stara in zelo obraljena knjiga. Peter je bral, nato je sedel na posteljo, lica so mu rdela in bral je do konca. Čudne besede so bile, polurazumljive in božje lepote polne — tiste lepote, ki jo služi človek od daleč in je ne doseže nikoli. Zasvetilo se je in Peter je ugledal skozi otožnih verzov poluprozorni pajčolan tisti obraz, ki se je bil nekoč prikazal ob oknu; svetli lasje so padali na ramena, zasvetilo se je bilo in je ugasnilo in bela roka je zaprla okno. To je bilo tedaj, ko se je razprostirala vsenaokoli otožna jesenska ravan...

Mrak je bil legel v izbo; Peter je stopil v vežo in v veži je bila noč. Obrnil se je na levo, ali vrnil se je kmalu, ker se mu je zazdelo, da se ni bil nameril v pravo smer. Ali tudi na desni ni bilo stopnjic, ki bi vodile navzdol. Ni se hotel vračati in tako se je napotil po stopnjicah navzgor. Ozke so bile in čisto temne in ko so nehale, je stal Peter kakor na prostranem trgu. Tam ni bilo stopnjic ne navzgor in ne navzdol, pač pa so držali mostovži na vse strani, kakor žarki iz glorijske. Bilo je svetlejšje, Peter pa ni vedel, odkod je prihajala tista blede, jetična svetloba.

„Naj bo v božjem imenu!“ si je mislil in se je napotil po tistem mostovžu, ki je bil najbližji. „Nekam že pridem in če zaspim na stopnjicah, tudi ne bo nič hudega.“

Tako je šel, koridorju pa ni bilo konca. Stopil je in bi bil skoro padel po stopnjicah.

„Glej, in vendar mu je bil kraj. Saj sem vedel, da ne romam v večnost!“

Stopnjic je bilo mahoma konec in Peter se je začudil, ko je stal na istem mestu, odkoder se je bil napotil.

„Ne bom hodil dalje!“ si je mislil. „Tja pojdem k starcu, ali pa k sosedu, ki ga ni doma in ležem na

tla. Čemu bi zdaj iskal poti, ko je ne najdem v temi . . .“

Stopil je urneje, šel je mimo vseh duri, odprte pa niso bile nobene.

„Ob tej strani so bile, pete ali šeste.“

Poskušal je, ali kljuka se ni udala; kolikor daleč je tekel mostovž, so bile vse duri zaklenjene in če je trkal, ni bilo glasu.

Postal je in je pomislil.

„Po oni strani sem bil šel gor in po tej sem sem prišel dol — čemu pač iščem tukaj tistih starcev?“

Koraki so se oglasili od nekod, ali odzgorej ali odzdolej, nekdo je govoril zelo naglas in se je smejal, bližalo se je, prišumelo je mimo, najprej ženska, potem moški; ženska je tekla in se je smejala z zasoplim glasom, moški se je opotekal in je krel; hrumeč sta prišla mimo, odmevalo je še dolgo po mostovžih, nato je utihnilo.

„Pač ne bo drugače, da zaspim na mostovžu“, je premišljeval Peter. „Samo, da bi pripraven prostor dobil!“

Truden je bil in zaspan, srce pa mu je bilo mirno. Tako mirno mu je bilo, da se je iz gole hudomušnosti spominjal na strahove iz lepih bajk, na tistega mrtveca, ki je padal kosoma od stropa ter se tam pobiral in zravnal, na obešenca, ki je stopil opolnoči z vislic, zažgal si tam ogenj ter si grel premrle ude, na tiste kratkočasne strahove, ki so kegljali s svojimi glavami; in še tistega strahu se ni bal, ki ga v nobenih pravljicah ni in ki ga vidi človek samo v težkih sanjah ter pozabi nanj ko se predrami: samo še velike oči gledajo iz temè in na tleh se plazijo pritajeno in se bližajo železni kremplji.

Naslonil se je ob zid; gorko in prijetno mu je bilo po vsem telesu, trepalnice so mu bile težke.

„Ali čudno je, da me ne kličejo, da me nič ne iščejo! Velika je pač hiša in dolgi so mostovži — Bog vedi, če jim morda še konca ni in se razprostirajo prav do tiste pokrajine, kjer se pomika po blatu neroden voz in ne more dalje . . . Tako bi me pač ne našli . . .“

Nerodno mu je bilo sloneti, spustil se je polagoma ob zidu na tla in je naslonil glavo na roke, noge pa je skrčil prav k životu. Za hip ga je izpreleteel mraz, nato pa ga je oblila vsega sladka toplota.

„Zelo prostrana je pokrajina, še konca ji morda ni . . . Mostovži, stopnjice, vsekrižem . . . In zakaj bi človek iskal, zakaj bi romal in se mučil, ko lahko leže ter si odpočije . . .“

Zdrnil se je, mrzla kaplja mu je bila padla na čelo.

„Lepo sem si postlal!“ si je mislil že v poluspanju, ali prebral si ni, gorko mu je bilo in prijetno, a ni se hotel geniti.

In vračala se je pokrajina, vračala pa se je tudi tista hiša, kjer se je bilo odprlo okno in se je prikazal obraz device; svetli lasje so padali na ramena, zasvetilo se je in je ugasnilo, bela roka je zaprla okno . . . On pa je mislil nanjo v svojem srcu in je hrepenel, da bi jo videl. Zato je vstal in se je napotil, kolikor-tudi je bila prostrana pokrajina in če so bili mostovži še bolj dolgi, stopnjice še bolj visoke. Sel je in tam nad stopnjicami mu je prišla naproti, rdečo bluzo je imela in na klobuku rdečo pentljo, predpasan pa rdečerožast predpasnik. In tedaj je on pokleknil prednjo in je vzdignil obraz, ko se je sklonila k njemu, ter se je ozrl nanjo z veselimi bleščečimi očmi . . .

Smehljaj se je in je zaspal.

III.

Zima je prišla in je prišel Božič, lep čas je bil.

Zavit v suknjo, gorák robec okoli vrata, je sedel Peter za mizo pred svetilko. Mraz je bilo v sobi, tam v izbi, kjer je stala njegova postelja, pa se je delal led na steni. V sobi so kurili, ali gorko je bilo samo zraven peči; tam je bila postelja in na postelji je ležala gospodinja, vroča in zabuhla v obraz, težko sopeča. Komaj se je mračilo, je tožila, da jo boli glava, legla je in je stokala v spanju, iz ust pa ji je dišalo žganje. Stric, mizar je bil v delavnici, ki je bila na onem koncu hiše; vračal se je pozno v noč in se je opotekal; go-

voril je z neokretnim jezikom, nato je legel in je takoj zaspal. Tedaj se je odpravil tudi Peter, zakaj v sobi je bil dušljiv in težak vzduh . . .

Sedel je za mizo in zraven je sedela Olga, nekoliko sklonjena, tako, da je svetila luč naravnost na njen obraz in na par svetlih kodrov nad čelom. Pogovarjala sta se šepetaje, da bi ne zbudila gospodinje. Zgodilo pa se je tudi, da je bila soba čisto tiha in prazna in tedaj sta sedla k peči, Olga na posteljo, Peter na nizek stolec pred njenimi nogami.

Zunaj je snežilo v debelih kosmih; kadar je zanesel veter, je tipalo po oknih kakor z mehkiimi prsti. In trg tam zunaj je bil prostrana snežena ravan, so se vzdigali tam nizki holmi in so se širile doline, tudi razgažene blatne poti so se križale na vse strani. Na mizi tam pa je gorela zaspano svetilka; samo na stropu, na mizi je bila rumena otožna svetloba. V peči je zaprasketalo, zasvetilo se je, vesela rdečežarna luč je zabliskala skozi durce, švignila preko lepega obraza, preko belih rok in zableščale so se široko odprte, sanjajoče oči.

„Ali si prebral do konca?“

„Do konca. Jaz mislim, da je vse tisto res, kar je napisal Jurčič . . . Tudi jaz sem že videl tisto pot, ki vodi na graščino. Lepa bela je sredi zelenega gozdiča . . . jaz sem jo videl . . .“

„Kje si jo videl?“

„Ne vem . . . Tudi tisto gospodično sem že videl . . .“

„Kje si pa videl njó?“

„Nekoč, Olga, smo se peljali po tako žalostni cesti in hipoma sem jo ugledal ob oknu . . .“

„Ali se ti ni sanjalo, Peter?“

„Nič se mi ni sanjalo . . . in Vam je bila čisto podobna . . . vsa . . .“

Olga se je zasmejala.

„Ali je imela tudi take lase in tako bluzo, vse kakor jaz?“

„Lasje so ji padali na ramena . . . in tudi bluzo je imela tako . . . spominjam se . . .“

„Kako živo ti je v spominu!“

„Zmerom sem mislil nanjo . . . zato ker nisem nikoli videl nič lepega . . .“

Govoril je s tako globokim, resnim glasom, da se je Olga začudila. Tudi obraz njegov je bil resen, malo zardel od toplote, ki je kipela iz peči.

„Kako si ti smešen, Peter, kadar si tako resen!“

Zasméjala se je in se je skonila ter ga pobožala z dlanjo po obrazu. Peter se je umeknil in sram ga je bilo.

„Nič se ne boj, saj te imam rada, Peter! . . . Ali se več ne spominjaš, kaj si mi obljubil?“

Peter se je ozrl nanjo boječe z vlažnimi očmi, nato je vstal, stopil k mizi ter listal po knjigah. Roka se mu je tresla, ko je našel lepo popisan list ter ga prinesel Olgi.

Primeknla se je bliže k peči, tako da jo je ob-
lila po licih, po vratu in rokah rdeča svetloba; brala je in se je smehljala.

Na listu pa je bilo napisano z velikimi lepimi črkami:

Ko bi jaz bil bogat in velik človek,
o kaj bi Vam vse prinesel, Olga!

Spomladi rdečih pomaranč
in vijolic, ki lepo dišijo
in belih šmarnic.

Poleti gorečih nageljnov
in rož, ki rastejo na vrtu
in sladkih češenj.

Jesení grozdja polno naročje,
rumenih jabolk in žametnih breskev
in rožo jesensko.

Pozimi kolača za sveti Božič
in tisti cveč, ki poganja pod snegom
in smrekov vršiček.

In kaj bi nazadnje Vam še prinesel?
Vse svoje vdane želje, Olga,

.....

Zadnja vrstica pa je bila prečrtana. Olga se je sklonila še niže, tako da so se ji usuli razpletjeni kodri na čelo in so se svetili, kakor v rdečem ognju.

„Zakaj si to prečrtal, Peter?“

— In kaj bi nazadnje Vam še prinesel?
Vse svoje vdane želje, Olga,
in svojo ljubezen.

Vzdignila je glavo, njene oči so bile velike in resne.

„Ubožec, Peter!“

Ali nato ga je prišla z obema rokama za lica, vzdignila mu je glavo in ga je poljubila naravnost na ustnice. Peter je bil zatisnil oči; ko že ni čutil več toplih rok na licih, je bila njegova glava še zmerom globoko nagnjena nazaj, oči so bile še zmerom zatisnjene, čelo pa je bilo belo in mrzlo. Tresel se je, roke so mu omahnile, Olga mu je položila roke na rame.

„Bodi priden, Peter, ti ubogi fant!“

Vstal je kakor v sanjah, ozrl se je po sobi, nato je pobegnil v izbo. Tam je legel na posteljo in je pritisnil obraz na zglavje, ki je bilo mrzlo, kakor prevlečeno z ledeno skorjo . . .

Bilo mu je, kakor da bi ga bil nekdo nekoč zelo ljubil. Nič ni vedel, kdaj je bilo in kjé, tudi obraza se ni mogel več domisliti. Tam je bilo, v tisti deželi, ki srce hrepeni po njej in ki jo vidi človek samo od daleč, skozi žalostni pajčolan sivega jesenskega neba. Zdavnaj je bilo in Bog vedi če je bilo, ali Peter se je spominjal, kaj je ljubezen. Po licih ga je pobožala topla mehka roka in ljubeznive oči so se ozrle nanj čisto od blizu, tako od blizu, da se je ves tresel in bi zakričal, zajokal naglas od prevelike sreče. Bog vedi, kdaj je bilo in kje; videl je samo od daleč tisto deželo, skozi pajčolan sivega jesenskega neba, ko se je vozil po dolgočasni pokrajini in je stopal konj ter pokimaval z glavo, pa se voz ni ganil z mesta . . .

In kadar mu je bilo tako lepo in žalostno pri srcu, je šel v goste k študentu Pavlu; študent Pavel pa je bil zaljubljen v Olgo in je stanoval v tisti razmetani izbi poleg starca, ki je umiral in ni mogel umreti.

Peter ga je spoštoval brezkončno in želel je zmerom, da bi se ponižal pred njim kakorkoli, služil mu po hlapčevsko. Študent Pavel je bil človek dolgega in koščenelega telesa, obraz mu je bil sivkaste polti in dasi je bil mlad, mu je obrobljala lica gosta rdeča brada; tudi obrvi so bile rdeče in zelo košate.

Peter je bral pri njem knjige; vseprek, kar je ležalo na postelji in na tleh. Študent ga ni motil in ga je ostavil v izbi samega, kadar je šel; duri so bile zmerom na stežaj odprte.

„Beri vse, kar ti pride pod roko!“ mu je rekel. „Beri dolgočasne in zlagane šolske knjige, molitvenike in razuzdane povesti, Andrejčkovega Jožeta in nemške klasike, počenši s klavrnim Klopstockom! Tako kakor nosi otrok v usta vse kar doseže. Ni je stvari na svetu, ki bi se mlad človek ne učil iz nje. Poglej jih, ki se ravnajo natanko po dobrih naukih, ki se pasejo dostojno po odkazani jim gredi! Suha jim je duša in če si žejen, ne omočiš si ustnic pri njih . . . Čez plotove, prijatelj, in čez jarke, pa ti bo duša vesela!“

Mraz je bilo v izbi, bolj mraz nego na mostovžu. Vso zimo je bilo okno z rožami prepreženo. Sedela sta na postelji v zapeti suknji, ovratnik zavihan, noge zavite v plahto.

Peter ga ni prašal ne po domu, ne po očetu in tudi ne po življenju njegovem. Ljudje so pravili čudne reči, da se je bil pritepel Bog vedi odkod in da je razcapanec in vagabund. Peter pa ga je ljubil in grenko mu je bilo pri srcu, kadar se je spomnil na študenta, ki je umrl v hlevu, brez zakramentov in brez človeka . . .

Prišel je bil študent Pavel in je poljubil Olgi roko in se je ves izpremenil. Govoril je malo in kadar je govoril, so bile njegove besede hladne in neresnične. Peter mu je gledal v obraz in žal mu je bilo, rad bi mu bil povedal kaj ljubeznivega, da bi ga razveselil. In videl je, kako se je Pavel sklonil v polumraku ter poljubil Olgi bele prste; Olga pa mu je odtegnila roko.

Bled je bil Pavlov obraz in čisto upal.

„Ali greš z mano, Peter?“

Glas mu je bil hripav, prisiljeno vesel.

„Lepo je zunaj, pojdiva se izprehajati!“

Peter se je ozrl na Olgo.

„Le pojdi, strica še ne bo kmalu!“

In tudi njen glas je bil prisiljeno miren in žalosten je bil njen obraz.

Peter je oblekel suknjo in šla sta. Visok sneg je bil zunaj, mehak, da se je udirala noga do kolena. Ali snežilo ni več, čisto in jasno je bilo nebo, vse polno zvezd, ki so sijale mirno:

Študent je zavil v stran, gazil je izcela.

„Ali bi se kepal, Peter?“

„„Dajva se!““

Smejala sta se, obsipavala se z bliza z mokrim snegom in kmalu sta bila obadva razgreta in potna.

Študent je nenadoma postal, vrgel je kepo na tla ter si privihal ovratnik.

„Dovolj je; zapni si suknjo, Peter, da se ne prehladiš!“

In šel je z urnimi koraki po razhojeni poti, glavo sklonjeno, roke v suknji. Peter je hitel za njim.

Prišla sta do krčme, pred durmi je preštel študent denarje in nato sta vstopila. Soba je bila prazna, krčmar sam je slonel za mizo in je dremal, dolga pipa mu je bila zdrsnila iz ust na kolena. Od stropa je visela umazana svetilka, polumrak je bil v sobi. Iz kuhinje je pogledalo rdečelaso mlado dekle, še pol otrok; študent je zaklical in prinesla jima je vina.

„Ali imaš rad rdečelaske?“

Peter mu je pogledal v obraz in se je čudil.

„Poglej, kako fino belo polt ima na podbradku, na vratu, celo na rokah . . . No, premlad si še!“

Dekle se je zasmejalo naglas z nelepim rezkim smehom in se je vrnilo v kuhinjo.

Študent je naslonil oba komolca na mizo in je skril čelo v dlani. Govoril je, ne da bi se ozrl na Petra.

„Rekel sem ti nekoč, da ti ni treba zahajati k Mrvi. Le zahajaj, Mrva je pameten človek! . . . Zakaj pa si nisi natočil, kaj ti bom jaz?“

Petru je bilo hudo; videl je, da se mu je bil prijatelj popolnoma izpremenil. In tudi čudil se je, kako je pil; mahoma je bila steklenica prazna in rdečelaska

je prinesla drugo. In kakor je pil, so mu rdela lica, so mu žarele zmerom bolj oči.

„Res je sicer, da je Mrva kadaver, mrhovina, in drugega nič. Samo par duhovitih misli je njegovih; gloje jih in jih bo glodal do smrti. Drugače pa je kakor tale miza, še manj; ne sebi ni potreben, niti drugemu nikomur . . . No, kaj bi, nič se ne jezim nanj . . . saj ni treba, da bi služil . . . morda je prav njegovo življenje najbolj pravo . . . O prijatelj, kako težko in žalostno je meni pri srcu!“

Peter se je stresel; tudi njemu je bilo težko in žalostno.

„Saj ne zameriš, da ti pripovedujem stvari, ki jih ne razumeš. Ali če bi tebe ne bilo tukaj, bi jih pripovedoval teje mizi, ali pa svetilki, ki dremlje tam nad nama . . . Mislil sem že, da je pri kraju s tistim ničvrednim divjaštvom, ko misli človek, da je več nego človek, pa je komaj pes. Zastudili so se mi že bili tisti ljudje, oholi, častizeljni in obenem tako zavistni, tako klavrni, in umazani . . . Toda glej, samo dvoje poti je: ali tja, ali pa —“

Student Pavel je vzdignil sunkoma glavo ter je podrgnil s palcem okoli vratu.

„Zakaj?“ je vprašal Peter resno. Strnil je bil obrvi in stisnil ustnice.

Pavel pa je govoril bolj počasi in tiše, kakor da bi se razgovarjal sam seboj.

„Seveda bi se dalo misliti, da bi živel, kakor žive drugi ljudje. Da bi se vrnil v družbo. Kaj nisem sposoben? Ako se premerim natanko in pošteno od glave do nog, vidim, da nisem manjši nego so povprečno ljudje tam zunaj . . . Ali Bog vedi, kaj je, kar me drži za roko in me vodi po drugih potih . . .“

Nasmehnil se je kakor otrok.

„Moj angel varuh je morda . . .“

Petru je zatrepetal srce, kakor da bi bil ugledal nekaj lepega in veselega.

„Zakaj jaz mislim, da sem potreben na svetu tak kakor sem; ko bi se zatajil, bi ne bil več jaz in bi ne bil torej nič. Poštena volja, to je vse, in naj bo cilj kakršenkoli . . .“

Peter je zapazil, kako so se prijatelju oči meglile; rdeče pege so se prikazovale na licih in ustnice so kipele.

„Nič nisem mogel drugega pričakovati; to je bil kanton ob moji cesti in če bi se ga bil ognil, bi bil zašel nastranpota . . . Ali imaš rad Olgo?“

„„Rad jo imam,““ je odgovoril Peter.

„Ali ona ni za naju, to ti povem! Tako neumno sem se bil zaletel, da me je zdaj sram. Kaj pa bi bil jaz z njo? . . . In vendar je to neprijetno, kaj ne, prijatelj?“

Smehljaj se je prisiljeno in je vzdigal kozarec.

„Trčiva na njeno zdravje!“

„Tebi lahko povem, Peter, da jo ljubim resnično in že to je nekaj vredno, da sem sposoben za tako ljubezen . . . Ali kako neumno, neumno se je to zgodilo! Poslušaj, Peter, ali pa ne poslušaj! . . . Saj me je imela rada . . ., ‚ceni me‘, je dejala. Zato ker sem pesnik, pomisli! — Jaz pa sem bil pijan, in ko sem bil pijan, sem pokleknil prednjo, sredi sobe, in sem govoril na tak način, kakor pač govore pijanci. Celo da brez nje živeti ne morem, sem dejal, pomisli! Kaj mi je odgovorila? Rdeča je bila in sram je je bilo namesto mene . . . O! . . . In vse to sem prej vedel . . . ko bi ne bil pijan, bi tiste neumnosti nikoli ne bil napravil . . . Resno ti rečem: ona je dostojno dekle! Ali veš, kaj se to pravi, dostojno? To, da jo pusti pri miru! . . . Strah me je, če pomislim, da bi čutila zame kaj drugega nego zaničevanje . . . Ali morem dalje, ali morem drugam, in kaj bi ona? . . . Morda bom vesel in srečen na svoji poti; nečastna ni in tudi nepoštена ne, toda gorje mu, ki bi se mi pridružil . . . Sam Bog ve, da mi ni dobro pri srcu!“

Zmerom bolj hitro in nerazumljivo je govoril; gledal je Petru naravnost v obraz s kalnimi očmi in Petrov obraz se mu je zdel starikav in izkušen.

„Že prej sem vedel vse to, Peter . . . Potrpi, da ti preberem tole lepo pesem, ki sem jo oni dan zložil . . . ali pa jo preberi sam, dremotna je luč in ne vidim dobro . . .“

Popisan je bil ves zapisnik, platnice so bile ogo-
ljene in umazane. In Peter Novljan je bral tisti večer
tole pesem:

Za en lep pozdrav
in za drugega nič,
za nič drugega, Olga,
ne prosim te zdaj.

Zdaj ko grem po tej cesti,
po tem lepem kraju,
mimo te hiše
kjer si ti domá.

Saj ne moreš z menoj
po tej dolgi cesti,
in jaz nimam vozá
in tudi ne konj.

Prišli bodo klanci,
višoki klanci,
vodé bodo prišle,
mostu pa nič čez.

Če je daleč moj dom,
ali če je že blizu,
za naju obáдва
je premajhen moj dom.

Le šest desek podolgo
in dvoje počez,
nič mize, nič stolov,
nič posteljce.

En lep pozdrav, Olga,
en prijazen adijo,
tako sem že truden,
bi že rad bil domá.

Ob tisti uri sta se čudno zbližali njuni srci. Sedla
sta si bliže, da se je rama dotikala rame. In obema
so gorela lica, so se svetile oči v ponočni motni luči.

„Veš kaj, Peter, zdi se mi, kakor da bi bil rojen
na vozu. Miru nima ne moje telo in ne moja duša . . .
In zato, Peter, ne morem tja dol, tja dol v življenje,
ne znam živeti. Zakaj tako mirno je življenje in tako
smrdi . . . In vendar ga ljubim, iz samega sovraštva

morda . . . Ko bi ga ne ljubil, ga ne sovražil, kako bi mogel neprestano misliti nanj; kako bi mogel zavidati veseli nasmeh neznanemu človeku, ki ga srečam na cesti? Zaljubljen sem se v Olgo, zato ker je Olga življenje in nikoli ne bom pozabil nanjo. Poznal sem jo že prej, že Bog vedi kdaj, ko sem jo videl komaj v sanjah. Da, v svojih sanjah sem jo videl, ko sem sanjal o velikih šumnih mestih, o širokih ulicah, o pozlačenih balkonih . . . tam sem jo videl, povsod je bila ona. Na ulicah sem jo srečaval, če sem se ozrl gor, je slonela na balkonu, če sem romal po samotni cesti, se je pripeljala mimo v urni kočiji . . . In ona me zaničuje.“

Petru se je vrtelo pred očmi, počasi se je pomikal kozarec po mizi in tudi miza se je pomikala z njim. Ali prijetno mu je bilo, rad bi bil sedel tako vso lepo večnost.

„Tudi jaz, gospod Pavel, sem se rodil na vozu in ko sem se rodil, sem ugledal smrt . . . Pa sem tudi videl Olgo že zdavnaj, nekoč ko smo se vozili po blatni cesti in se je odprlo tam okno . . . In tudi prej sem jo videl — Bog vedi kdaj in Bog vedi kje . . . tako ljubezniva roka me je pobožala po obrazu . . .“

Pavla pa je obšla čudna mehkoča; prestrašil se je in je prijel Petra za obe roke.

„Ti ne smeš, ne smeš . . . Poglej, kako so še majhne in slabotne tvoje roke . . . tako hitro bi se pogubil! . . . Ne smeš nič misliti na take reči, ne smeš nič sanjati . . . Slabo je, da ti je vseč moja družba in ogiblji se Mrve . . . zakaj on je kadaver, mrhovina . . . Po gladkih potih hodi, z mehkim peskom posutih . . . Lahko najdeš tista pota; največ ljudi hodi tam in kogar le prašaš na svetu, vsakdo ti pokaže tista pota; samo Mrve ne vprašaj in tudi mene ne! Zakaj hođiva midva po drugih potih, to je čisto najina stvar in ne briga nikogar nič!“

Skozi duri se je ozrla rdeča glava, mlade in predrzne oči so pogledale proti mizi.

„Nič ni, Pavlica, nocoj . . . resni so najini pogo-vori . . . Vina!“

Peter je gledal s širokim pogledom, kakor v megli je videl pred sabo mlad, vesel obraz in hotel se je zasmejati tudi sam. Pavel se je sklonil in mu je zakril usta z dlanjo.

„Zdaj te pa vidim . . . zdaj, ko si se zasmejal, sem te pa videl! Saj si otrok! . . . Veš kaj, lani sem bil na Dunaju . . . samo za en teden, ker nisem imel več denarja . . . in ko sem bil v Pratru, me je povabila dvanajstletna punčka, da bi jo spremljal. Jaz sem hudoben človek, ali takrat sem se tresel in sem bežal po ulicah, ne vem kam . . . Tako se je nasmehnila, kakor si se bil ti zdajle nasmehnil!“

Miza se je sunkoma okrenila, tudi stene so bile nenadoma čisto mirne in Peter je videl jasno. Prijel se je za glavo, od čela dol mu je tekel pot.

„Glej, Peter, človek bi mislil, da so izločeni iz človeštva samo nezmožni hromci, duševni pohabljeni, brezdelni postopači . . . Toda pomisli, izločeni so že otroci! Zdravi so bili rojeni, vsa prst je bila tam in ves sok, kolikor ga je bilo treba in vendar je ubogi popek segnil, še preden se je odprl! . . . Toda hujše, Peter Novljan, še veliko hujše! . . . Izločeni so odrasli ljudje, ki so si bili ukradli potrebne prsti, da niso v popku segnili! Izločeni so in legion jih je! . . . Jaz sodim vrednost družbe po številu in kvaliteti izvržencev, in če pregledam tabelo, bi mi bilo na čast, da sem v številu poslednjih! . . . Jaz, študent Pavel, kolikor me je! . . . Zakaj, le tiho prijatelj, pomisli malo! Pomisli, katerih čednosti je potreba, da človek ni izločen, da ne stoji nenadoma poleg ceste, in vedel boš, pri čem da si! . . . Ali spiš, Peter Novljan?“

Peter je poslušal pazljivo, gledal je z velikimi, izbuljenimi očmi in ko je gledal, se je prikazal zraven mize čisto nepričakovano tisti obešenec, ki je bil zlezal o polnoči z vislic ter si napravil spodaj ogenj, da bi si ogrel premrle ude. Ali Peter se je zdrznil in obešenca ni bilo več.

„Nekaj ti povem, o Peter! Zdi se mi, da smo že vsi predolgo živeli in da smo se preveč učili. Ko bi bili malo bolj mladi in malo bolj neumni, bi bilo na svetu vse prav lepo. Ali tako se mi zdi naše živ-

ljenje, kakor da bi starec mleko sesal . . . Vse je že pripravljeno, o Peter Novljan, miza je že pogrnjena novi družbi . . . ali gostov ni, obotavljajo se tako dolgo . . . ni jih in tako lačni so! . . .“

Peter je počasi okrenil glavo, zakaj spet se je bil prikazal tisti obešenec, čisto k mizi je bil stopil in imel je obraz Jakoba Mrve.

Pavel je umolknil in je gledal srepo predse, oči so mu bile rdeče obrobljene. Stresel je z glavo in zamahnil široko z roko.

„Ej, Peter, nič takih pogovorov in pijva ga še pol ter zapojva eno. Zapojva nalašč:

„Ljubca povej, povej . . .“

Zapela sta prvo kitico in sta umolknila, glasova se nista skladala. Toda pesem je omehčala obema dušo, obema so se orosile oči.

„Glej, ne bodi hud, Peter, jaz mislim, da me ima vendarle malo rada, čisto na tihem, da komaj sama ve. Ne smej se nikar, pusti mi to lepo misel! . . . Tako tudi mislim zmerom v svojem srcu, da se sprijaznim z življenjem . . . in tedaj mu darujem v zahvalo veliko več, nego prejmem sam od njega . . .“

Zamežikal je s kalnimi očmi in se nasmehnil.

„Toda ne s tem življenjem, ki je tamle zunaj . . . ne s takim nikoli, kakor je tam . . . to je samo življenja laž . . . hudoben in smešen monstrum, ki je uzurpiral zlati tron življenja . . . Olga, z njim nikoli!“

Udaril je po mizi, na obrazu, od oči dol, pa se mu je bilo napravilo dvoje globokih gubá, oči so bile krvave, starec je bil.

„Pavlica, prinesi mi vode!“

Namočil je robec ter se obrisal po sencih in po čelu.

„Zdajle sem pijan . . . Jutri se varuj, da ne prideš k meni, vrgel bi te po stopnjicah! Kaj ti je bilo treba poslušati? . . . Pojdiva!“

Noč je bila zunaj, ena sama svetilka je gorela na prostranem trgu, ali nebo je sijalo, kakor sije samo ob lepih zimskih nočeh.

Šla sta hitro in molčé. Pavel je odklenil duri in stopila sta v temno vežo, Peter je bil zaspan, glava mu je klonila in noge so se mu upirale. Potrkal je narahlo na duri in je čakal, toda nič se ni zgenilo.

„Trkaj močneje!“

In Pavel je udaril s pestjo po durih.

Čakala sta, mraz je bilo v veži.

Znotraj je zašumelo, oglasili so se godrnjajoči, jezni glasovi, nato je bilo tiho.

„Zunaj boš moral ostati, fant, vsa znamenja kažejo! Ne trkaj več, le z mano pojdi! Zavijem te toplo, pa ležeš k meni!“

Romala sta počasi po mostovžih in stopnjicah. Peter se je spotikal in je pokimaval z glavo — bilo mu je nenadoma, da hodi po čisto neznanih krajih, po neskončnih temnih koridorjih . . . „Da bi le našel pripraven prostor, da bi malo legel . . .“

„Vraga, Peter, zdi se mi, da sva zašla!“

Prižgal je užigalico in se je ozrl naokoli — stala sta na prostranem trgu, sive vlažne stene so se zasvetile v plapolajoči luči, mostovži so vodili na vse strani.

„Tod kreniva, mislim, da bo prav!“

Peter se je tresel od mraza in tudi strah ga je bilo. Ne mogel bi se spominjati na tiste strahove iz pravljic, bal se jih je to noč. In ker se jih je bal, so prihajali, plazili so se za njim, gledale so izza oglov bele oči. Od stropa dol je padal mrtvec kosoma, pobiral se je zelo hitro in kosti so čudno šklepetale . . .

„Kje pa si, Peter, kam?“

Peter je bil zavil na levo, naslonil se je ob zid in se je polagoma spuščal na tla.

„No, pojdi!“

„„Pustite me . . . jaz bom zaspal!““

Prijel ga je za roko in Peter je omahoval dalje.

„Hej, kaj pa je tukaj?“

Študent Pavel se je bil opotekel, zadel se je ob nekaj čudnega in postal je, da bi posvetil.

Razlila se je naokoli nemirna rumena luč, obadva sta zakričala ter odskočila do stene.

Duri v izbo Jakoba Mrve so bile odprte. In nad pragom je visel Jakob Mrva, glavo globoko povešeno, roke otekle in osinele. Oči so bile odprte in so gledale belo, obraz se je smejal.

Luč je ugasnila, Peter pa je še videl zmerom tisti sivi obraz, ki se je smejal hudobno in veselo, in osinele, otekle roke in gole noge z dolgimi nohtovi. Gledal ga je pred sabo in je čutil, kako se mu je samemu pačil obraz, kako so se vzdigale punčice in so gledale belo široko odprte oči . . .

Student Pavel je begal po mostovžih in je kričal. Ljudje so prihajali s svečami in svetilkami — samotna hiša je bila mahoma razsvetljena, prižgali so luči v temnih globinah lobanje.

In prišla je tudi Olga, vzela je Petra v naročje in ga je nesla po stopnjicah. Njegove oči so bile odprte, lica so bila nagubana in upala, tresel se je v mrzlici.

In v mrzlici je čutil, da ga je bila objela ljubezniva roka, da se je sklanjal nad njim ljubezniv obraz.

„In kaj bi nazadnje Vam še prinesel?
Vse svoje udane želje, Olga,
in svojo ljubezen . . .“

Odprl je oči in je trepetal in je naslonil glavo v njeno naročje.

Položila ga je na posteljo, zaspal je v nemirnih sanjah. Nad njim so stopali težki koraki, hodili so po stopnjicah čudni neznani ljudje, ki jih nihče še ni bil videl na svetu, jetični, srepogledi in razcapani, in so žalovali za tovarišem. Po dolgih mostovžih, po prostanih vežah so odsevale tisto noč nepokojne luči.

IV.

Ko je Peter ozdravel, je sijalo že zunaj predspomladansko solnce, rož ni bilo več na oknu in od stene je kapalo.

Mnogo lepega in čudnega je bil doživel, celo pisano življenje. In ugibal je trudoma, ali je švignilo tisto življenje mimo njega kakor kratek hip, od adventa do svečnice, ali se je vrstilo počasi in mukoma od tistega

časa, ko se je vozil kmečki voz po blatni cesti, po neskončni jesenski pokrajini, pa do ure, ko se je sklanjal nad njim ljubezniv obraz.

Posebno jasno se je spominjal, kako je nekoč opeko podajal. Vas je bila tam, pusta, sredi prostrane ravni. In konci vasi, ob veliki cesti, so zidali novo hišo, pod streho je že bila. Solnce pa je sijalo tisti dan kakor nikoli. Nizko je še bilo, ali težko je že dihala zemlja, mirno je stalo drevje in listje se je grbilo. Šel je po cesti in preko gležnjev mu je segal gorki prah; šel je in lačen je bil. Tako je ugledal tam, kako so plezali fantje na strmo lestev, na streho, ter se uvrstili v dolgo gosto vrsto. „No, pridi še ti!“ je zaklical človek v apnasti in oprášeni obleki. „Zakaj pa bi ne šel?“ si je mislil Peter. „Zaslužim dvajset krajcarjev!“ In se jim je pridružil. Plezal je po lestvi in je sedel na zgorenji klin, prav ob robu strehe. Pod njim so sedeli tovariši v strmi vrsti in tudi nad njim do vrha; oni, ki mu je sedel za hrbtom, se mu je dotikal života s koleni. Tako so začeli. Urno je prihajala gor prva opeka, enakomerno so se sklanjali životi, so se vzdigale roke do glave. Prišla je do njega. „Kako lahka je!“ si je mislil, kakor perče jo je vzdignil do glave in oni za njim se je sklonil ter jo je sprejel. Vesela in prešerna je bila družba; od zdalej pa do vrha strehe smeh in razposajenost. In človek v apnasti obleki, ki je stal spodaj, je priganjal neprestano. „Brž, fantje, lenobe! Kdor bo nemaren, ne dobi denarja!“ Toda govoril je s hudomušnim glasom, nič hudega si pač ni mislil zraven. Njegovo opravilo je bilo priganjati in zato je priganjal. Samo da bi opeka tako ne prašila; časih je bilo na kateri rdečega prahu za palec debelo in kadar je vzdignil, se mu je vsul prah v oči; težke so bile že trepalnice, toliko je bilo prahu na njih. Zato je časih odprl široko oči in vzdignil obrvi, jda bi pogledal bistro, da bi se prah izmil; pometi se ni mogel z rokami, ker jih je spuščal in vzdigal neprestano in tudi roke so bile vse prašne. Neprijetno je bilo, toda mislil si je: „Ko bi tega ne bilo, bi bil zaslužek legak!“ in z veseljem se je spomnil na tistih dvajset krajcarjev. Ko se je spomnil nanje, je začel

računite, kaj bi napravil z njimi. „Ali bi kupil breskev?“ Tistih, ki so tako sočne, da jih posreblje človek lahko samo z ustnicami prav do koščice. Ali pa vipavskih fig, tistih velikih črnih s tako lepo jedrovitim rdečim mesom in s tisto gladko cukreno kožico, ki se prijemlje prstov . . . . Odpočil bi si zdaj malo, obrisal si oči. Vzdignil je glavo in si pomel oči z obema rokama; in roke so bile zdaj čisto mokre od potú. ki mu je lil od las in ki ga prej ni čutil. „Hej, kaj pa je, ali boš ali ne boš?“ je zaklical oni pod njim in je stresel z opeko, ki jo je bil del na glavo. In tudi oni nad njim je zaklical in ga je narahlo sunil s kolenom. Hitro se je Peter sklonil ter je vzdignil opeko. Apnasti človek spodaj pa je zapazil, da je bilo kolo nekje obtičalo in ozrl se je precej na Petra, kakor da bi drugega nikogar ne bilo na lestvi. „Ti tam gori, le nič se ne obotavljaj, saj smo komaj začeli!“ — „Kako hitro me je ugledal!“ je pomislil Peter. „Koga drugega bi gotovo ne bil uganil!“ Opeka je bila lahka, toda nerodno se je bilo tako enakomerno sklanjati in iztegati in vzdigati roke. Zdelo se mu je, da so roke premalo pritrjene v ramah in tuđi zelo velike in težke so se mu zazdele. Zdaj jih ni več vzdigal tako visoko, položil je vsako opeko na glavo; tako pa se mu je klobuk pomikal zmerom niže na čelo, skoro do obrvi, in to mu je bilo neprijetno, zakaj čelo mu je bilo pod klobukom vse razbeljeno. Da bi bili vsaj krajci malo širši, zakrili bi mu morda solnce; ali bili so tako ozki in tako čudno zavihani, da so bile oči v senci le tedaj, če je nagnil glavo prav do prsi; in potem je sijalo solnce še žarneje. „Bilo bi najbolje, da bi sploh ne bil prišel mednje — čemu te sitnosti!“ Ali domislil se je sočnih breskev in že je komaj spet čutil prah v očeh, na ustnicah. Za ostalih petnajst krajcarjev bi kupil kruha, maslenega, z lepo spečeno rumeno skorjo in dišečo rumeno sredico . . . Bog vedi, če pride zvečer oče domu; in če pride, bo legel in zaspal, še zmenil se ne bo zanj. Rad bi vedel, kod hodi oče — opoteka se, kadar pride, in oči so mu vse krvave. Sram ga je bilo očeta, ni ga srečal rad na cesti, posebno ne od tedaj, ko je padel na cesti in so stali okoli njega otroci in so se smejali. In rad je imel

očeta, nikoli ni pozabil nanj, kadar je sanjal o lepem življenju, ki čaka tam za goro in je že tako blizu. Stal je ob postelji, kadar je oče spal, usta odprta, čelo vse potno; in tudi sam je naslonil glavo na zglatve in ves žalosten je bil. Ali zgodilo se je, da je prišel oče vesel in glasán; govoril je hitro, malo nerazumljivo in ko je prižigal luč, mu je roka omahovala nerodno, da bi svetilka skoro padla. Razvil je papir, ki je bila zavita v njem dišeča pečenka, tudi kos belega kruha je položil zraven. Nato je vzel Petra med kolena in ga je gladil po laseh. „Jej, fant, ubogi moj fant, saj nimaš nič dobrega na svetu!“ In kaj je nato pripovedoval! O čudnem življenju, o daljnih mestih, o velikih hišah in belih cestah, o kočiji in konjih, o sreči, ki čaka tam za goro in je že blizu. Tako se je zgodilo časih. Da bi že konec bil; težka je že opeka in roke so nerodne! Zdaj je solnce že visoko na nebu, čisto samo je tam gori, silen ogenj sredi neizmerne razbeljene praznine.

Čudno gori to na obrazu in celo pot je ves vroč in ščegeče, ko lije v tankih curkih mimo nosa proti ustnicam. Veselje ni več tako glasno naokoli, razposajenost se je izpremenila v sovražno, leno zlobo. — Daj no, daj, ali pa te sunem dol!“ — „Tak vzdigni više!“ „Kaj suješ s kolenom, zlodej, sedi pri miru!“ — In tudi apnasti človek tam doli ni bil več dobrovoljen; brisal si je čelo z velikim modrim robcem in je kričal hripavo. Solnce pa se nič ni vzdignilo, zmerom je bilo na istem mestu, gorelo je in ni hotelo dogoreti. Peter je čutil, kako se mu je napravila na obrazu skorja razbeljenega prahu; in skorjo so rezali neprestano tanki curki, ki so tekli od čela dol; usta so mu bila suha in prašna. A roke so padale in se dvigale neprestano, malo bolj počasi, toda zmerom enakomerno brez počitka. Mislil bi bil rad na sočne breskve, na črne vipavske fige, toda nič ni bilo več veselja v teh mislih; blede in dolgočasne so bile in so precej izginile. Preveč težke so bile roke in ustnice preveč suhe in solnce je bilo preveliko. „Da bi že nehali, in ko bi tudi nič denarja ne bilo!“ Samo senca in hladna mehka trava! Tam za hišo na travniku, je velik oreh in tja v senco bi legel . . . Ugledal ga je človek spodaj in je zakričal naravnost

nanj: „Ti tam gori, če bi rad bil gosposki, pa se spravi!“ Resnično je bil položil opeko na kolena in je počival s sključenim životom. Zdrznil se je in je vzdignil roke do glave. Ali bilo je prepozno. Že so se ozrli nanj od zdolaj in tudi od zgoraj in tisti, ki se niso ozrli, so vedeli, kdo da bi bil rad gosposki. Peter sam je čutil že prej strah v svojem srcu; ob tistem trenutku, ko ga je bil zaskelil prvikrat prah v očeh in v ustih, se mu je zazdelo, da je bil zašel med sovražne ljudi, ki so čakali samo na priliko, da bi se vsuli nanj. „Zdaj bodo pa začeli!“ si je mislil. „Varuj se!“ — In čudil se je natihoma, zakaj so mu tako sovražni. Prav tako je bil oblečen kakor vsi drugi, prav tako lačen in ubog; tudi drugi so bili vmes, ki so imeli tako bele roke kakor on in tako suh obraz, pa jih nihče nič ni vprašal. In poznal jih je, ki so jim bili očetje pijanci in malopridneži, na strehi je sedel celo fant, ki mu je mati nekoč ob belem dnevi omahovala po vasi in pela brezbožne kvante; še pogledali ga niso. In razumno je presodil Peter: „Ni treba, da bi jim pokazal svoje misli, zaradi misli me sovražijo, morda se mi vidijo iz oči!“ . . . Stresel se je malo in zravnal, da bi gledal jasno in da bi minile vse skrbi in misli. Toda ko se je zravnal, ga je zbolelo v ramah in na hrbtu, tudi skorja na obrazu ga je zapekla. Oni zadaj ga je sunil s kolenom. „Daj!“ Saj je vzdignil roke do glave, pa bi bil vzela! In oni spredaj mu je pomolil opeko, držal je mirno, a nato je mahoma krenil, tako da je prijel Peter samo z eno roko in je padla opeka na kup tam spodej. „Kdo pa je spet bil?“ — „Tisti gosposki je bil!“ — „Dva krajcarja stane opeka, zapomni si!“ — „Zakaj pa je šel gor, če je tako neroden!“ — „Zlezi no dol, zlezi!“ — Glej jih, kakor psi! In koliko jih je že padlo, trideset najmanj in ne besede! Ko bi le vedel, kaj sem jim napravil! — Ne bil bi smel mednje, ko sem jih poznal! Pravijo, da sem gosposki, pa bodo precej rekli, da sem berač, raztrganec in pritepenec! — Da bi že minilo vse in da bi že bil večer! — Solnce pa je stalo na istem mestu in še večje je bilo; od vzhoda do zahoda se je širil ogenj, gorelo je od neba do

zemlje. „Če je že tako daleč, torej do konca!“ je sklenil Peter. „Zakaj bi se bil mučil zastonj? Dvajset krajcarjev je nekaj denarja in če mi odšteje tisto opeko, jih ostane še zmerom osemnajst!“ — Skorja pa se mu je bila napravila ne samo po obrazu, temveč že po vsem telesu. Tako je bilo, kakor da bi nekdo drugi jemal in podajal, on sam pa bi bil skrit globoko v njem in bi lepo mislil in sanjal. „Tako mi nič ne morejo!“ se je smejal na tihem. Toda skorja je bila zmerom bolj debela in težka, dušila ga je že. „Ah, nič ni tako!“ se je razžalostil in rad bi se otresel, bi se premeknil, malo iztegnil. Ni si upal: „Pazijo name, od vseh strani preže, nič se ne smem geniti!“ — Prijetno pa mu je bilo, da je solnce polagoma bledelo. Zmerom še je bilo tam, toda bledelo je, skoro bi se lahko ozrl naravnost vanj. Mirno je bilo nebo in ogenj je bil tako čudno hladan, da bi lahko roko vanj pomočil. To je bilo pač zaradi tiste debele in težke skorje, ki se je bila napravila na obrazu in po vsem telesu; kakor skozi platno so gledale oči. — „Ali se ti sanja?“ — „Primi!“ — „Podaj!“ — Položil je bil roke lepo v naročje in je gledal naravnost v solnce. „Lačen sem in žejen!“ je mislil Peter, počasi je vzel opeko in je vzdignil roké. „Saj je neumno, čemu pa sem bil prišel in čemu zdaj sedim tukaj, tako visoko na lestvi?“ — Premeknil je noge, vzdignil se je z životom ter se oprl z roko ob klin, da bi splezal dol. — „Hej, kaj pa delaš, ali boš ali ne? Poglejte ga norca!“ — Res sem norec; zdaj ko je že konec blizu, pa vstajam! — „Primi!“ — „Podaj!“ — Ali ko je vstal, je zažarelo solnce, zapalilo se je nebo in od neba do zemlje je gorel silen ogenj. „Zakaj so gledali name? Zakaj me ne puste pri miru? Delal bi bil, kakor delajo vsi . . . ali tako . . . Zapazili so pač bili nekaj na meni . . . jaz sem nedolžen . . .“ Vzdigale so se roke in so se spuščale in tako so se vračale sanje, čudne podobe . . . Tam se sveti nebo, tam daleč na obzorju; blešči se onstran polja, onstran hribov, kakor same bele hiše, na belih hišah pozlačeni balkoni. Mesto je pač tam, veliko mesto, ki se razprostira ob vsem obzorju, še konca mpa morda ni. Ko bi zdajle

imel lepo svetlo kočijo, par urnih belcev, tja bi se popeljal naravnost . . . Glej belo se vzdiga tam, kakor velika hiša z mnogoštevilnimi okni. Mimo vozi kočija, kopita krešejo po gladkem kamnu, veselo rezgečeta belca. In odprlo se je okno tam zgoraj, prikazal se je obraz, bel smehljajoč obraz . . . „Hej, držite ga!“ — Pol je plezal dol in pol je padal, roke so se iztegale po njem . . .

Ali je bilo to življenje kakor kratek hip, od adventa do svečnice; ali se je vrstilo počasi, od tistega časa, ko se je vozil kmečki voz po blatni cesti, pa do ure, ko se je sklanjal nad njim ljubezniv obraz?

Mnogo čudnega je bil doživel in spominjal se je tudi na tisto dolgo in kamenito pot od Bukovega dola do vasi. Kakor da bi bil v sanjah prehodil tisto pot in da bi se bil šele zbudil iz sanj, ves truden je bil še in žalosten.

Napotil se je zjutraj, ko je bil zrak še meglen in se še ni posušila rosa na travi. Vesel je bil kakor je bilo to svetlo poletno jutro veselo. Svitek in vrv pod pazduho je hodil z lahkimi koraki po mokri stezi ob cesti. Zdelo se mu je, da je bil komaj stopil iz hiše, pa je bil že pri kapelici. V kapelici je bilo naslikano, kako so polagali Kristusa v grob, zraven podobne, na obeh straneh, pa je bil gol zid. Tam je pozkušal Peter svojo umetnost; vzel je kos opeke, stopil je na nizko klop in je risal, toda jezil se je, ker so se obrazi Marije, Nikodema in Magdalene tako nerodno izpreminjali pod njegovo roko; zato je popravljal, kadar je šel mimo in ves goli zid je bil že rdeč. Od kapelice dol se je cesta malo nagnila, bila je cesta in potok obenem. Z gladkim kamenjem je bila posuta, na obeh straneh se je vzdigal breg za moža visoko in je bil z gostim grmovjem porastel; globoko dol so visele robide in košate leščeve veje. Vode je bilo tako malo, da ni segala niti do gležnjev in da ji je napravil lahko z nogo novo strugo v pesku; toda čista je bila, žuborela je prijetno ter se pretakala urno med drobnim belim kamenjem. Peter si je zavihal hlače, gazil je in škropil naokoli. Nato pa je prišel do križpota, kjer se je na levi struga zožila, skrila se globoko v gosto

grmovje; tam je bila voda tiha in temna; na desni pa se je cesta vzdignila, vzdigala se je zmerom više v neporastel, lazovit breg. Klanec je bil posut z debelim kamenjem, na desno se je vil in na levo. Peter jo je krenil po bližnjici preko laza. Ni se mu nič mudilo, postajal je pred robidami, pred leševjem; lešniki so bili že skoro dozoreli, tisti, ki je sijalo nanje popoldansko solnce, so bili že rumeni in so se sami luščili iz suhih robk, pa je bil še daleč sveti Jernej. Robidnice so bile že čisto črne in mehke. Med lazi je tekel studenec po tesni globoki strugi, brvi ni bilo nič, le veliki kamni so bili položeni od brega do brega; zdaj je bil studenec plitev in gladki, izmiti kamni so gledali iz vode. Peter je sedel na breg, zakaj v tem studencu so bili raki; videl ni še nobenega, ali bili so tam. Varno je vzdigal kamenje, gledal je in je posegal z roko v skrite dolbine, pa ni nič našel. — Tam gori, še daleč, se je temnil gozd, tja je bila njegova pot. Kakor visoka rdeča stena se je vzdigala tam široka in strma ilovnata cesta. Vselej se je prestrašil Peter, kadar je ugledal od daleč to cesto. Prehodil jo je že mnogokrat, ali ostala mu je tuja, sovražna in samotna. In ko je nastopil to cesto, so bili njegovi koraki mirnejši in težji. Noge so bile prej mokre od rose in zdaj se jih je prijemal rdeči ilovnati prah. Dolga je bila cesta in strma, na vrhu pa je bilo konec, kakor da bi odrezal in izpremenila se je v lepo ravno pot, ki je vodila naravnost v gozd. To pot je imel Peter najrajši in vselej se mu je razjasnil obraz, kadar jo je nastopil. Tiha je bila in hladna, posuta z listjem in žirom, šuštelo je je pod nogami. Zmerom gostejši je bil gozd, pomikal se zmerom bližje, že so brazdale pot debele korenine in neba se skoro ni videlo več. Na levi se je spušal gozd strmo v dolino, na desni se je vzdigal samo narahlo, ali spredaj in na obeh straneh se je razprostiral v neizmerno daljavo; hodil bi, hodil pač ves dan in ne prišel bi mu do kraja. Časih se je bukovje razmaknilo, odprl se je pust, s praprotjem in robidovjem poraščen in z ožganim belim kamenjem pokrit prostor. Peter ni maral takih krajev; šel je preko njih hitro in skoro strahoma. — Zdaj še ni hotel v

gozd, preblizu je še bilo in najbrž so bili že vse pobrali; šel je dalje do tistega kraja, kjer se je križalo dvoje poti in se je spuščal gozd na desni globoko v dolino, odkoder se je vzdigal tam v daljavi še više. Na tistem bregu so šumele mogočne stare bukve, zemlja je bila vlažna in mehka, nadebelo posuta z listjem in odkrhle veje so ležale raztresene vsenaokoli. Odlomilo se je časih gori v vejevju, padalo počasi od veje do veje ter leglo v mehko listje. Kadar je hodil Peter križem po tistem bregu in nabiral suhih vej, mu je bilo tako prijetno, kakor da bi bil šel nabirat jagod in bi zagledal tam pod grmom mahoma vse rdeče, ali lešnikov in bi mu namignila tam gori težka polna veja s samimi gručami. Veselo v breg in v dolino in toliko lepša je veja, kolikor je lepša; časih je katera na tisti strani, na kateri je ležala, že čisto črna in mokra in če jo vzdigne človek, se pozna na tleh še zmerom njeno prijetno ležišče. Sladko je pač ležati tako, spat mirno v lepi gozdni senci! Kup je zmerom večji, dovolj bo že skoro in povezati bo treba; ali če je butara krepko povezana, je veliko manjša; tiste veje, ki so ležale predolgo, se lomijo pod vrvjo in niso za rabo. Vzdignil je, prelahka je še bila; in če bi prišel s tako domu, bi ne bilo morda kosila, zakaj teta je stroga... Casih je pomislil Peter, zakaj mora po drva v gozd; tam za hišo je velika skladovnica, skoro do strehe sega, dovolj bo za vso zimo in še dalj. Pravi, da laže zakuri s suhimi pretljami — pa bi si kupila faško za pet krajcarjev! Denarja ima teta, sam Bog vedi koliko; Peter je videl že veliko svetlih goldinarjev. Zakaj pa bi ne hodil, ko ima časa in ko je lepo v gozdu?... Butara je bila napravljena, prevezal jo je dvakrat, nato je položil svitek nanjo in je legel. Ležal je na hrbtu, roke pod glavo in je gledal v gosto zeleno vejevje nad sabo. Le tuptam se je svetilo skozi špranjo jasno nebo, zamajali so se vrhovi, zašumelo je narahlo in špranja je bila večja, nebo se je ozrlo nanj z lepim mirnim očesom. Mirno je bilo zeleno listje in tudi nebo je bilo mirno, ali ko je gledal, se je začelo vse polagoma premikati, začelo je plavati počasi in plavala je tudi zemlja in z njo je plaval on sam. Kam hiti pač nebo

in kam hiti zemlja, kam hitiš, Peter Novljan? . . . Pozno je že, morda že deset, solnce je visoko in žarna je luč, ki sije skozi drevje. Vstani, Peter! — Zravnal se je, iztegnil roke, nagnil glavo nazaj in se zleknil. Nato si je potisnil klobuk globoko na čelo, uravnal si svitek, naslonil butaro ob deblo ter jo zadel na glavo. Malo se je opotekel, toda butara ni bila težka in stopal je hitro in lahko v breg; razmeknilo se je drevje, prišel je na pot. Hej, kak pozno je že, tam nad ono visoko bukvo je že solnce, ležal je predolgo. Zmerom se je čudil, zakaj je pot čisto drugačna, kadar se vrača iz gozda. Morda zato, ker je zdaj na levi, kar je bilo prej na desni, ali pa zato, ker je bilo prej hladno jutro in je zdaj vroči poldan, ali zato naposled, ker je hodil prej legak in svoboden in ima zdaj težko butaro na glavi . . . Pretežko si je bil naložil, dolga bo pot, in preslabo je prevezal, na obeh straneh tiščijo veje dol in tudi svitek je bil pomeknil preveč na čelo. Toda zdaj ne kaže popravljati, prezgodaj je že — kadar bo gozda kraj. Če bi že zdaj začel, kaj bi šele bilo! Še tako bo treba velikokrat počivati, naložil si je bil težje breme nego kdaj prej. — Zadel je z nogo ob korenino, zaskelilo ga je in ko je postal in nagnil trudoma glavo, je videl, da mu je zakrvavel prst na nogi. „Kakšne sitnosti že od začetka!“ si je mislil. „Obrišem se doli v travi, kadar počijem.“ Butara je tiščala in vroče mu je bilo v glavi, žive so bile misli. „Kos kruha bi mi bila lahko dala na pot, ali omara je zmerom zaklenjena, pa so notri celi hlebci! Še beračem ne da nič, ko je pobožna, pa bi dala meni!“ — Ozrl se je — ah, kako počasi, počasi se vleče pot; in gozd ni nič več hladen in nič več ne šumi; tiha in neprijazna stoje tam visoka debla. Privzdignil je butaro z obema rokama, nagubal je čelo in zamajal z glavo, ker ga je že bolet vrat. — „Pa jaz vem, da bi lahko kuhala štruklje in pekla pogače, vsi pravijo . . . Bog vedi, zakaj sem prišel k njej, rajši bi kam drugam, kam daleč . . .“ Gozd je bil zmerom enak, zmerom enako se je vila pot. „Zakaj pa bi čakal, da bi bil gozda kraj, ko ga neče biti? Bolje je, da se odpočijem v senci nego tam doli ob cesti, ko pripeka solnce . . .“ In komaj mu je prišla misel, je vrgel

butaro na tla in svitek na njo; snel je klobuk, lasje pa so bili mokri in so se lepili na čelu. Sedel je poleg butare in je sedel skučen, obraz v dlaneh. „Zdaj sedim,“ je mislil, „in pozno je že! Morda še opoldne ne pridem in teta bo kakor . . . Čemu pa me pošilja? Nalašč me muči!“ Srce mu je bilo polno nezadovoljnosti in grenkobe. Vstal je in se je ozrl na butaro s sovražnim pogledom. „Ko bi le mogel kam . . . nenadoma, ob lepem jutru, ko je trava še rosna. Šel bi mimo voz, pa bi se obesil zadaj in v svet, kamorkoli!“ — Tako je bil šel nekoč, toda vrnil se je in jokal se je ves večer . . . Zdaj pa bi se ne vrnil več in ne jokal bi . . . Ozrl se je, če se ni izgubil; pot mu je bila znana, prava pot jo bila, ali ni je bilo konca; — glej, tam se že sveti skozi drevje, tam že sije solnce na široko ilovnato cesto. Spomnil se je na cesto in prestrašil se je, ni mogel pospešiti korakov. Strašna je tista razpokana ilovica; tako pač lije vroča lava dol z goreče gore . . . Tam je bila druga postava; stal je in gledal po lazih, po zeleni ravnini, ki se je razprostirala v solnčni daljavi. Da bi že bil tam, da bi bil še dalje, onstran tiste gore, ki se vzdiga kraj neba kakor siv oblak! — Zadel je butaro in se napotil. Strah ga je bilo, iz strahu pa je zrasla kljubovalnost. „To ped bom že še preromal; nikoli še nisem ostal na cesti, pa tudi danes ne bom!“ — In stopal je krepko, dasi je šlo strmo navzdol in so ga noge bolele v kolenih. Cesta je bila vsa razgrapana, razpokana; zdaj se je pogreznila noga v grapo, zdaj se je zadela ob ostro, kakor kamen trdo brazdo. „Do konca moram!“ je mislil Peter in truden je bil. „Prej se ne odpočijem, ne vstal bi več!“ Naglas je mislil, da bi več ne vstal, tako neresnična je bila tista kljubovalnost in tako hitro je izginila. Ko bi bila kakšna steza ob cesti, ali tam je bilo nasuto kamenje, Bog vedi čemu! . . . Megleno so gledale oči, kakor pijano, ko je spustil spodaj butaro na travo ter si oddehnil. Čelo mu je bilo rdeče in razbeljeno, pot mu je tekel po obrazu in po životu, srajca je bila tako premočena, da bi jo lahko ožel. Dokler je hodil, ni čutil vročine in butara mu je delala senco v obraz. Zdaj pa mu je bilo, kakor da bi mu gorel ogenj v

telesu; prav nad njim, tam nad strašno cesto je bilo solnce. Stresal je z glavo in se brisal z rokavom po vratu in po čelu; še zmerom mu je bilo, kakor da bi imel butaro na glavi in ni se je mogel otresti. To ni bil zdaj več tisti prijazni kraj, ki ga je videl zjutraj; čisto tuj kraj je bil, sovražen in pust. Tudi ta samotni, lazoviti kraj je vedel, da je Peter tujec, ubog popotnik, ki roma obremenjen brez miru . . . Zadeni! — Zdaj je bila butara še precej lahka, v tem hipu, ko jo je zadel na glavo; ali kmalu je spet tiščala, kakor da bi legalo nanjo nekaj silnega; tudi svitek je tiščal, trd je bil že kakor kamen, in klobuk je rezal v čelo; peklo ga je v lica, toda pot je kapal samo pomalo, vlil se je šele, kadar je sedel in počival. Do studenca je prišel, pa mu ni bilo zdaj do rakov; varno je stopal po kamnih ki so se narahlo zamajali in potem zmerom dalje, po bližnjici preko laza, s težkimi enakomernimi koraki; in butara se je zibala. — „Bolje je bilo pri očetu . . . in lepo je bilo, kadar je prišel zvečer domov in je prinesel pečenke in belega kruha . . . Nedelja je bila takrat vsaj, zdaj pa ni več nedelje . . . Dolga je še pot . . . kakor da bi samo počasi mencial z nogami, kakor da bi zelje tlačil — nikamor ne pridem . . .“ Postal je nenadoma, kakor z vročim kladvicem ga je bilo po čelu. „Zakaj pa se mi tako mudi, kaj bi doma? Saj je boljše tukaj nego doma, nič ljudi ni tukaj . . .“ Že je nagnil glavo, da bi prevrnil butaro na tla, toda hipoma jo je zgrabil z obema rokama ter se je opotekel. „Saj sem že dalj ko na polpoti, kaj bi zdaj postajal? Zdaj le brž dalje! Kosilo je že morda napravljeno, teta čaka . . . In kaj poreče, ko me tako dolgo ni?“ — Noge so pač stopale prav lahko, opletale so se le zategadelj, ker so bile prelahke in pretenke in ker se je butara nagibala zdaj naprej, zdaj nazaj. Še čutil ni nog, tako kakor tudi vsega telesa in čutil — na svetu ni bilo zdaj drugega nič, nego tista velikanska butara, kakor gora velika in težka; roke so bile kakor privezane nanjo; padle bi rade, odpočile si, toda bile so visoko vzdignjene, vse prebolele, že čisto mrtve. In glava ni bila nič drugega nego kos butare; težka, ogromna, nič misli ni moglo vanjo, tudi oči niso mogle več gledati,

buljile so, videle pa niso ničesar in ko bi ležal tam na cesti cekin . . . V globoki strugi, tam kjer je teke! potok med peskom in kamenjem, se je odpočil. Legel je na trebuh in je srebal z ustnicami mrzlo vodo. Ko se je napil, je sedel na butaro. „Kaj ni prevelika?“ je ugibal. „Saj bi lahko vrgel stran par vej, zakaj sem se tako obložil!“ Toda še genil ni, da bi odvezal; počival je sključen, roke na kolenih in je sopesel težko. „Ne smem predolgo sedeti, potem ne vstanem več, zaspal bi!“ Vzdignil se je počasi, kakor starec in tudi tako upognjen je stal kakor starec. Gledal je na butaro in jo je sunil z nogo. „Še ne gane se ne!“ je mislil in se je nasmehnil. „Pa se mi smeje hudobno!“ Sovražil jo je in bal se je je, toda zadevati jo je moral in nositi kakor otroka, ko je bila težja in večja od njega . . . Opotekel se zelo in je padel na koleno. „Ej no, ej no!“ je govoril naglas. „Še padati mi je treba . . . Poberi se, poberi, Peter! . . . O Bog, samo da bi že prišel do kapelice!“ Videl je kapelico, ali odmikala se je. Najprej se mu je zdelo, da je samo kakšnih dvajset korakov še do nje, ali štel je in naštel jih je že petdeset. „Bog vedi, kako hodim . . . treba je stopiti! . . .“ Rad bi povесil vsaj eno roko, samo za malo časa — toda butara je takoj čutila, da se je roka naskrivoma odtegnila in začela se je zibati, majati. Hudobna je bila, Petru se je zazdelo, da je slišal njen glasni smeh. „Samo do doma jo še prinesem!“ tako je sklenil. „Potem pobegnem, kamorkoli . . . tja pobegnem, kjer so bele hiše in široke gladke ceste; na hišah pa so pozlačeni balkoni . . . Nič je ne ponesem več dalje . . . tam jo pustim pred durmi in pobegnem . . .“ Pokleknil je težko z obema kolenoma, butara je udarila na nizko klop pred kapelico. „Hvala Bogu!“ je zavzdihnil in je legel . . . „Če je že pozno, ali če ni pozno, odpočijem si malo . . . Tam, glej, gre človek, ali čuden človek je — nič butare nima na glavi! . . .“ In preden je zatisnil oči, da bi zaspal, je še videl, kako se je tam ob ovinku, po beli cesti, pripeljala kočija, kakršne še nikoli ni bilo v teh krajih; dvoje urnih belcev je bilo vpreženih vanjo in ko je švignila poliskoma mimo, so se zasvetili lasje nad belim ob-

razom; peljala se je kočija — čudno je bilo — preko polja, preko travnikov v solnčno daljavo . . .

Ali so bile sanje? Tako je morda sanjal, ko je sedel na tistem kmečkem vozu, ki se je pomikal počasi preko puste jesenske pokrajine in ki se je pokrajina sama pomikala z njim. Vse so bile sanje, vse od začetka do konca — in resnica je bila samo tista žalostna pokrajina, ki se je razprostirala od vzhoda do zahoda, tako da ji ni bilo konca nikjer. Resničen je bil tudi tisti voz, ki je stal sredi pokrajine na blatni cesti in se ni mogel geniti, dasi je stopal konj in pokimaval z glavo in so se vrtela enakomerno kolesa. Resničen pa je bil tudi on sam, Peter Novljan. Sedel je na vozu v gorko suknjo zaviti in je sanjal in je videl v sanjah tisto hišo, kjer se je odprlo okno in se je prikazal bel obraz . . .

Saj je bil čisto blizu njega tisti obraz; zdramil se je nekoč v sanjah, pomel si je oči in ga je ugledal nad sabo, čisto blizu, tako da bi se ga bil lahko doteknil z roko.

„Ali spiš, Peter?“ je prašala.

On pa ni nič odgovoril, ker se je bal, da bi nenadoma ne izginila, če bi jo ogovoril. Samo narahlo, prav oprezno je vzdignil roko ter se je doteknil s prstom njenega lica. Ali ko se je je doteknil, je izginila . . .

Zravnal se je hipoma v postelji in se je ozrl naokoli. Upala in votla so mu bila še lica in še zmerom so gorele oči.

Ali so bile to tudi sanje? . . .

Smejali so se tam v sobi, kozarci so žvenketali, Sveti večer je bil. Tudi študent Pavel je bil tam, in bila je gospodinja, in gospodar je bil, vse glasove je poznal in vsi so bili razposajeni in glasni. Govoril pa je še nekdo drugi in se je smejal, čisto tuj glas je bil, nikoli ga Peter še ni bil slišal — in prestrašil se je, ves se je stresel, ko je slišal tisti glas. Odprle so se duri, študent Pavel je pogledal v izbo; obraz mu je bil rdeč od vina in tudi oči so bile že rdeče obrobljene.

„Ali spiš, Peter? Vina sem ti prinesel, gorkega vina . . . Dobro ti bo storilo!“

Stopil je k postelji, Peter je malo vzdignil glavo vino pa se je razlivalo po zglavju, zato ker se je študentu tresla roka. †

„Le pij, Peter! Pozabljena sva zdaj obadva, nesrečna zaljubljenca, samca od nocoj!“

Peter je odmeknil ustnice od vročega kozarca in je zamahnil z roko.

„Kje je Olga?“

„„Le miren bodi, Peter, kmalu pride, zdaj pije tam bratovščino; le miren bodi pa zaspi!““

Lepo so cvenketali v sobi kozarci. Peter je poslušal in ni vedel več natanko, ali cvenketajo kozarci v sobi, ali zvone zvonovi tam zunaj; neprestano je zvonilo, vso noč. Tako lepa in otožna je bila tista pesem kakor pesem zvonov tam na holmu, v beli cerkvi podružnici, ko je viselo nizko sivo nebo in se je pomikal voz po blatni cesti . . .

Nekdo je govoril na vozu, govoril je nekdo zraven postelje in precej je spoznal Peter tisti mehki glas, odprl je mukoma oči, tako da se je samo špranja zasvetila med trepalnicami in spoznal je precej tisti beli obraz.

„Olga, dekle moje, čas je, da prideš odtod, zadušila bi se . . . Lepo gnezdo si napraviva, lepo boš spančkala, Olga, lepo živela . . .“

„„Rada te imam, Franc!““

Sklonil se je nizko k njej, črn človek je bil, tudi oči njegove so bile temne. In ko se je sklonil k njej, jo je objel z obema rokama in jo je poljubil na ustnice, dolgo jo je poljubil.

Peter se je hotel vzdigniti, okrenil je glavo in je zastokal.

Narahlo se mu je odtegnila Olga in si poprāvila lase.

„Otrok ne spi.“

„„Kaj te briga otrok? Ostani tukaj; vsi so pijani tam!““

Olga je stopila proti durim.

„Ne, Franc, ne tukaj!“

In skozi špranjo med trepalnicami je videl Peter njen obraz; resen je bil in gledala je naravnost nanj z lepimi velikimi očmi. Prijela je za roko njega, ki jo je bil poljubil in šla sta obadva; brez slovesa je šla ona, nič ni stopila k postelji, še pokimala ni z glavo. Peter je zastokal in je zatisnil oči . . .

To pač niso bile sanje.

Zdaj je gledal jasno, široko so bile oči odprte, zdaj bi bilo treba premisliti. Če je res tisti človek na svetu, ali če ga ni . . . Morda ga je videl samo v nemirnih sanjah — in ni ga videl prvokrat tedaj, ko je bil v izbi in ko se je sklonil k Olgi ter jo poljubil. Kaj ni bil takrat zraven pri oknu, ko se je okno odprlo in se je prikazal bel obraz? Zada je stal in se je smehljal hudobno in bela roka je zaprla okno. In tudi takrat ga je videl, ko se je peljala kočija mimo in se je zasvetil v solncu bel obraz pod svetlimi lasmi. Sedel je v kočiji in se je ozrl nanj in se je smehljal hudobno . . . Če je bil v sanjah, zakaj bi ga res ne bilo na svetu . . .

Prišla je Olga in je stopila k postelji.

„Ali je že bil Sveti večer, Olga?“

„„Bil je že! Kaj nisi vedel?““

Stala je korak od postelje, ni stopila bliže, tudi smehljala se ni.

„Olga, kdo je bil v tej izbi na Sveti večer?“

„„Jaz sem bila pri tebi!““

— Glej, zardela je! — je pomislil Peter in ves se je tresel.

„In kdo je bil še?“

„„Nihče drugi!““

Strnila je obrvi in mu je pogledala z velikim pogledom naravnost v oči, nato je šla.

„Torej je bila resnica!“ je mislil Peter in se je obrnil v postelji proti oknu. „Zdaj pa bom moral hitro vstati, brž oditi! Jezna je name Olga.“

Tako je mislil in je bil zelo žalosten ob tisti uri.

„Nič ni bilo sanj in vse je bila resnica, vse od začetka do konca! . . . Hitro bo treba zdaj vstati, brž oditi! . . . In sanje so bile morda samo tista pusta

pokrajina in tisti voz, ki se je pomikal po blatni cesti, pod tako težkim in sivim nebom, in, ki se je pokrajina sama pomikala z njim . . .“

Rad bi se bil napravil, mudilo se mu je. Zakaj dolga, dolga pot je bila pred njim in daleč je bil še cilj. Zunaj pa je bila že skoro pomlad, rosno je bilo okno in pomladanski oblaki so leteli po nebu.

Ko je pogledal skozi okno, je zapazil strahoma, kako se je po oni strani, kraj vode, pomikal počasi kmetski voz; enakomerno je pokimaval z glavo mršavi konj, pokimaval je tudi voznik Luka, ki je sedel na vozu.

„Čas je! Prepozno je že skoro!“

Prestrašil se je, vrgel je odejo raz sebe in je skočil s postelje. Skočil je in se je opotekel in je omahnil —

„Prepozno je že!“ —

Imel pa je Peter takrat trinajst let.

V.

Že je bilo zunaj veselo solnce in v gorki spomladanski luči se je smejalo mesto. Peter ni maral mesta, zato ker je bilo tako glasno in veselo. Tako mu je bilo tuje, kakor je bil sam tujec v njem. Izprehajal se je po tistih širokih vežah, po temnih brezkončnih mostovžih, po vlažnih stopnicah. Tiho je bilo tam in po prstih so se plazile okoli njega čudne sanje. Bal se jih je in jih je ljubil, ne živel bi, ko bi jih ne bilo. Vse njegovo življenje je bilo v njih, ni vedel, kje je bila preteklost in kje prihodnost. Slišal je časih besedo, o kateri je vedel natanko, da jo je bil slišal že zdavnaj, Bog vedi kje; in videl je časih obraz, ki ga je poznal prav dobro iz sanj, iz preteklosti, vse poteze so bile iste, nasmeh je bil isti in pogled . . .

Na mostovžu je bila zmerom na stežaj odprta izba študenta Pavla. Ali knjig ni bilo več tam, tudi postelje ne in ne pipe na oknu. Gledale so sive vlažne stene kakor četvero slepih, topih oči. Študenta Pavla ni bilo več od tistega večera, ko je bil na svatbi gospodične Olge in je bil pokleknil pijan pred mlado ne-

vesto ter jo prosil oproščenja.

„Oprostite mi!“ je dejal, „in prosim Vas za božjo voljo, nikar se ne jezite name v svojem srcu, ker sem pijan. Norec sem bil, Vi pa ste me rešili vsega hudega!“

Zmerom se je spominjal Peter tistega večera; ni pozabil nanj, kadar je blodil po mostovžih in tudi ne, kadar je klečal v cerkvi, na klopi poleg kropilnika, ter stiskal obraz v dlani.

Takrat je moral ostaviti svojo izbo ter se preseliti nekam daleč na mostovž, v prazno in mrzlo sobo; na tleh je ležala blazina, sveča je gorela na stolu.

Peter je legel, ko se je bilo spodaj šele komaj začelo veselje.

„Nič ne bom poslušal, zaspal bom precej.“

Toda vzdignil se je in je sedel, poslušal je s sključenim životom, naposled je odprl duri. Na mostovžu je bil hladan in težak vzduh, po vlagi je dišalo. Plamen se je zvijal in upogibal, zibala se je tudi svetloba na stenah in na mostovžu, kakor da bi se plazili naokoli s tihimi koraki beli ljudje. Peter je slišal nerazločen šum, samo časih se mu je zazdelo, da je spoznal glas, razumel besedo.

„Na mostovž bi šel, stopil potihoma k durim; ali če bi me ugledali, kaj bi rekel?“

Vstal je in se je opravil, toda ni si upal na mostovž. Dišalo je od zdolaj po pečenki, po poticah, Peter pa je bil žalosten.

„Lehko bi mi kaj prinesli, vsaj študent Pavel bi mi lahko kaj prinesel, ki je tudi zraven. Pa so vsi pozabili name . . . Veseli so in so pozabili . . . drugače bi že kaj . . .“

Prišla mu je sladka misel, da bi se odprle tam duri in da bi prišla k njemu Olga sama, v roki krožnik in kozarec.

„Na, Peter, ubožec, da boš tudi ti vesel ob moji svatbi!“

Ali precej ga je bilo sram te misli — ne maral bi, da bi prišla Olga s krožnikom in kozarcem in da bi ga pomilovala.

Videl jo je, ko se je peljala v kočiji in lepa je bila, da ga je srce zbolelo. Vse v belo je bila oblečena, do nog je segal beli pajčolan; bele cvetice v laseh, bele rože v roki. In njen obraz je bil ob tisti uri, kakor ga ni videl nikoli. Ni gorel več in bel je bil, tako bel kakor rože v njenih laseh; samo ustnice so bile rdeče in oči so sijale žarno, gledale so in niso videle nikogar. S poželenjem polnim bolečine je čakal Peter, da bi se ozrla nanj; njegove oči so jo iskale in so jo prosile vdano. Stopila je v kočijo in se je odpeljala, ni se ozrla nanj. In ko se je zasvetil tam na trgu še poslednjikrat beli pajčolan in so potem izginile urne kočije za oglom, se je domislil Peter nenadoma, kako je umazana njegova obleka, kako je še on sam ves neroden in otročji, nevreden, da bi se samo doteknil njene roke . . .

„Ali če bi prišla tako — v beli obleki, prijazna in vesela in bi ga prijela za roko: „Zakaj pa ti tukaj tako sam, Peter? Pojdi, da boš tudi ti vesel ob moji svatbi!“ In čutil bi njeno toplo roko in bi šel kakor v sanjah.“

Prelepa je bila misel in ves se je stresel, ko so se doli odprle duri in se je razlegel po mostovžih šum veselih glasov; ali utihnilo je spet, šumelo je samo še kakor iz daljave, zamolklo so odmevali nekje koraki, zmerom tišji so bili in so umolknili.

Sveča je dogorevala, večji in nemirnejši je bil plamen.

„Kako so to neumne misli! Zakaj bi pač prihajala k meni, ko je tam tako vesela! In kako bi se mogla spomniti name, ko tako glasno zvenče kozarci in ko se tako smejejo? Tudi ona se smeje in nič ne ve, da mislim nanjo . . .“

Ugledal je svečo in prestrašil se je; groza ga je bilo teme ob tem času. Legel je in se je odel preko glave, da bi nič ne slišal in da bi ne strmel v temo. Toda prišla je tudi pod odejo tista velika in otožna tema, ki je bila zunaj, celo v njegovo srce je prišla in vse njegove misli so je bile polne.

„Zdaj pojde in je ne bo nikoli več!“ je premišljeval, ali misel mu je bila še tako tuja, da je niti

zelo žalosten ni bil. „Kakšen je pač tisti kraj, kamor pojde? Lepo je tam, solnce sije, pisani vrtovi so tam in prostrani zeleni travniki, bele hiše stojе tam, in ko bi šel mimo tiste hiše, bi se morda odprlo okno in prikazal bi se njen obraz, njeni lasje bi se zasvetili . . . Če bi se pač nasmejala, če bi pozdravila z belo roko?“

In ko je zatiskal trepalnice, da bi zaspal, se je spomnil na njeno roko, na njeno belo toplo roko do komolca in zastokal je, obrnil se je v postelji in je vrgel odejo raz sebe. Otresel bi se bil rad tiste misli, ali ni se mogel. Odprl je oči, da bi videl temo naokoli, ali v temi je videl njeno roko, njeno belo toplo roko preko komolca; ko je stala pred ogledalom in je vzdignila roke in so zdrknili široki rokavi skoro do ramen . . .

Tam spodaj je bil šum zmerom glasnejši, Peter je že razločeval pijane glasove.

„Pozno je že, morda je že polnoči . . . zdaj pač ne bo nikogar . . . Da bi vsaj luč imel, tako nerodno je v temi!“

Hladno je bilo v izbi, Petru pa je bilo vroče, obrisal si je z rjuho čelo in lica.

„Zaspati bi moral mirno . . . greh so take misli . . . o Bog!“

Stopil je k oknu; noč pa je bila zunaj, le tupa-tam se je še svetila majhna lučica v mestu; ob vodi je stala svetilka in bela svetloba je trepetala v valovih. Izpreletel ga je mraz, ko je stal ob oknu in vrnil se je v posteljo. Oči so ga že bolele, tudi glava mu je bila težka in zaspal je nemirno.

Ko pa je zaspal, mu je bilo tako, kakor da bi sedel pred kapelico na križpotu. Sedel je sključen na poti in ni mogel vstati, zakaj težko butaro je imel na glavi. Ali v daljavi, tam v daljavi se je svetila v solncu prelepa pokrajina — oči so hrepenele tja, noge pa se niso mogle geniti. In tedaj se je pripeljala kočija po beli cesti; dvoje urnih belcev je bilo vpreženih vanjo, v kočiji pa je sedela Olga, vsa belo oblečena, bele cvetice v laseh, bele rože v roki. V tistem trenutku je zaklical, vzdignil se je z veliko močjo in je hitel za kočijo — naravnost preko polja, preko travnikov,

proti tistim lepim goram, ki so se vzdigale v solnčni daljavi kakor siv oblak. Toda pretežka je bila butara, že je omahoval in se opotekal, belca pa sta dirjala jadrno, izgubljala se mu je že kočija izpred oči. In omahnil je tedaj in se je zgrudil in je zatisnil oči, da bi umrl. Toda glej, komaj trenotek, pa se je doteknila topla roka njegovih lic. Da, to je pač ona, ozrla se je bila, stopila iz voza in je prišla k njemu. Trepetal je od sreče in skoro se ni predrznil, da bi odprl oči. Pogledal je samo boječe in smehljaje izza trepalnic in je videl njen obraz, ki se je sklanjal k njemu.

„Ali spiš, Peter?“

Vzdignil se je v postelji in je nalahko iztegnil roko, da bi se doteknil njenega belega rokava, ki je bil tako tenak, da je čutil toploto vroče polti.

„Glej, vina sem ti prinesla, Peter, in potice, da boš tudi ti vesel ob moji svatbi! . . . Vsi so pozabili nate, jaz pa nisem pozabila.“

Pokleknila je zraven blazine in je položila na tla kozarec in krožnik, svečo je postavila na stol.

„Zdaj pa se poslovim od mene, Peter, morda se več ne vidiva!“

Peter je čutil v grozi, kako se mu je nekaž silnega vzdigalo v prsih in proti grlu; oči so se mu razširile in gledal ji je v obraz, ki je bil tako blizu in ki je sijala na njem nemirna luč.

„Priden bodi Peter, pa misli časih name . . . saj si me rad imel! . . . Daj mi roko zdaj!“

Pogledala mu je v oči s smehljajočim pogledom in tudi ustnice so se narahlo in ljubeznivo smehljale. Petru pa se je zdel ta smehljaj čisto tuj, nikoli ni videl takega na njenem obrazu. To je čutil, da tega smehljaja ni bila prinesla njemu v dar, temveč da je bil ostal v očeh, na ustnicah samo od prejšnjega, ki je bil še lepši in še bolj ljubezniv. To je čutil in bilo mu je, da bi pobegnul v noč, naglas zajokal sredi noči.

„Zbogom, Peter!“

Vstala je, bela obleka je zašumela, Peter pa je klečal v postelji pred njo in ko je klečal, je prijel njeno roko z obema rokama in se je doteknil s čelom,

z lici, z ustnicami. In klečal je še, glavo sklonjeno, oči zatisnjene, ko mu je počasi odtegnila roko in in je šla . . .

Na pragu pa ji je prišel nasproti študent Pavel in je pokleknil na pragu ter govoril s težkim jezikom čudne in nerazumljive besede. „Zdaj šele vem, čemu sem na svetu . . . Vi ste mi to pokazali . . . pa se nikanar ne jezite name, če bi se me kdaj slučajno domislili . . . Čisto prav ste imeli in nič Vam ne zamerim, jaz bi Vam ne napravil gorkega gnezda . . . za drugo opravilo sem jaz . . . Bog Vam povrne, popolnoma ste me ozdravili, malopridna žival, kakor sem bil! . . . Oprostite mi, lepo Vas prosim . . . ampak potrebno je bilo, da sem ljubil tako lepo ženo in da mi je pokazala ogledalo! . . . Nikoli bi se drugače ne bil streznil! . . .“ Še je govoril na dolgo in na široko, klečal je pred njo in jo je držal za obe roke, in če je hotela stran, je ni izpustil, temveč potegnil jo je še bliže k sebi in je govoril, celo jokal se morda . . . Ko pa je vstal, mu je dala roko, da jo je poljubil v slovo, zasmejala se je in je odhitela po mostovžu . . .

Klonila je Petru glava, telo mu je klonilo in legel je na obraz . . . Težka je bila butara, ni mogel več dalje s prevelikim bremenom, ki si ga je bil naložil. Kočija pa je hitela preko polja in travnikov, zmerom manjša je bila, komaj še se je svetil v solncu beli pajčolan . . .

Tako je bilo tisto noč in ko je noč minila, je bilo v izbi vse mrtvo in tudi v hiši, vse življenje je bilo mrtvo. Vstal je zjutraj in je vzel knjige in je šel, toda pot ga je zanesla v drevored in v gozd. Zemlja je bila tam še hladna in zimska, sneg je še ležal pod grmom. Ali v vejevju je šumela pomlad, smejala se je tudi že z neba, po otročje so se podili veseli beli oblaki. Ko je šumelo naokoli, ko je plavalo gori veliko spomladansko nebo, se je zbudilo v Petru silno hrepenenje. Popotno palico bi vzel in bi šel, hodil brez počitka ter bi jo iskal. Morda je tam na obzorju, kjer se v solnčni megli nebo dotika zemlje . . . Tam bi mu prišla naproti.

Ni ga bilo trenotka, da bi pozabil nanjo. Nikoli se niso več odprle njegove oči, v sanjah je hodil po ulici, blodil po gozdu. Izpočetka jo je videl samo kakor nerazločno senco v veliki daljavi in si je želel tja. Tudi je hušknila časih mimo in vztrepetal je in pogledal, toda sence ni bilo več. Polagoma pa je prihajala bliže, senca je bila zmerom bolj razločna, že je videl obraz. In obraz ni bil zmerom isti; smehljal se je časih, časih je bil resen in miren; šla je katerikrat mimo, ne da bi se ozrla nanj; lepa je bila takrat, gosposko oblečena in poňosna, hladno so gledale oči; zgodilo pa se je tudi, da je skoro postala ter mu pogledala naravnost v oči z živim, radovednim pogledom; tedaj se mu je zdela manjša, bolj vesela in prijazna. Ozrla se je nanj in je šla dalje . . .

Ob tistem času se je izpremenil tudi na zunanje: Zrastel je bil, dolgo in koščeno telo je bilo nekoliko upognjeno, glava se ni zravtila nikoli in oči niso pogledale nikoli naravnost. Lica so bila suha in votla, nad obrvmi se je bočilo previsoko čelo. Po mostovžih, po gozdu zunaj je hodil z urnimi dolgimi koraki, roke so se opletale in so zamahovale; ali če je bil zašel na obljudeno ulico, se mu je telo sključilo, gledal je v tla, noge so stopale neodločno in plašno in zdrznil se je strahoma, če se je koga slučajno doteknil z nerodnim komolcem. V zadregi in osramočen je povesil pogled, če je opazil, da se je kdo pazljivo ozrl nanj. Zavil je brž v drugo ulico ter pospešil korake.

„Morda ve!“ si je mislil. „Drugace bi me ne bil tako pogledal!“

Prišel je o mraku domov in je postal na pragu. Gospodar mu je prišel naproti.

„Ali veš, kdo je bil danes tukaj?“

Peter je molčal, noge so se mu tresle.

„Prišlo je morda vse na dan! Pa naj se zgodi karkoli!“

„„Direktor je bil tukaj! Zakaj ne hodiš v šolo?““

Peter se je oddehnil.

„Da bi le nič drugega ne bilo!“

Oddehnil se je in se je čudil. Domislil se je šele zdaj, da že dolgo časa ni bil v šoli in da je bil čisto pozabil nanjo.

„Čakaj, ti!“

Peter je ugledal čisto blizu pred sabo rdeč in pijan obraz; oči so gledale kalno in hudobno, iz ust je smrdelo po žganju. Tedaj ga je nekdo zgrabil za lase, zgrudil se je najprej na kolena in nato je nenadoma ležal na tleh.

„Samo da bi ne vedel nič drugega!“ si je mislil.

Plazil se je po tleh in je gledal samo toliko, da bi ne zadel z glavo ob posteljo ali ob steno. Kadar je sunil gospodar premočno z nogo, se je prevrnil, ali precej se je spet vzdignil na kolena. Toda zbolelo ga je že v glavi in zableščalo se mu je, po čelu dol mu je zacurljalo.

„In vendar sem se udaril!“ je pomislil Peter, gospodar pa je nehal. Tedaj je prišla v sobo še gospodinja in kričala sta obadva; Peter pa je vstal in je šel v izbo ter si je tam obrisal obraz in tudi roke, ki so bile vse krvave.

„Kako me je vlačil! Kakor mačka!“

Držal je v roki razbito ogledalce in je gledal pazljivo. Nad čelom, že skoro med lasmi je bila majhna rana, ki je še zmerom kapalo iz nje in tudi lica so bila opraskana. Ali svojih ran ni gledal Peter in jih tudi ni čutil. Zapazil je, da mu že poganjajo brki, čisto mehki in redki, na bradi pa so se že prikazovale temne pege. Čudil se je in sram ga je bilo.

„Da bi me le brki ne izdajali!“

Legel je na posteljo, roke pod glavo — in hitro sta bila vprežena urna belca, že je hitela kočija preko polja in travnikov, napravile so se misli in so hitele jadrno tja proti solnčni daljavi, proti onemu hribu, ki se je vzdigal na obzorju kakor siv oblak . . . Tam mu je prihajala ona naproti; lep je bil njen obraz, njene oči so sijale žarno; oblečena pa je bila v prozorno belo obleko in ko mu je prihajala naproti, je vzdignila roke, tako da so zdrknili rokavi prav do ramen in se je zasvetila v solncu čista bela polt . . .

Sklonil se je v postelji in je zaječal.

„O Bog! . . . Greh so take misli . . .“

Prej bléd in mrzel, mu je gorel zdaj obraz in kakor skozi meglo so gledale oči . .

Skoro je že bila noč ko je vstal in se napravil. Šel je hitro preko sobe in ni pogledal proti mizi, ali čutil je, kako se je ozrl nanj gospodar z dolgim in srepim pogledom.

Na trgu so že prižigali svetilke, tudi zvezde so se že prižigale na nebu. Peter je hodil z urnimi koraki in se ni ozrl nikamor, toda mahoma je postal ter se naslonil ob plot, kjer je bila senca. Prišel je mimo študent Pavel s tovarišem in se je smejal. Obraz mu je bil rdeč in vesel, oči so sijale razposajeno; klobuk je imel pomaknjen nazaj in razmršeni fantovski kodri so uhajali na čelo.

„Glej, ves se je izpremenil . . . preselil se je bil v mesto!“

In Petru je zarezala v srce velika bolečina, tako da bi zajokal. Študent Pavel se je bil preselil v mesto in je bil vesel in glasan; on pa, izgubljen in pregrešen, kakor je bil, se niti predrzniti ni smel, da bi stopil na ulico ter ga pozdravil. Gledal je za njim, kako je stopal z lahkimi in moškimi koraki in kako je naposled izginil v senci.

„Izgubljeno je zdaj vse!“

Ves star je bil in truden, ko je nadaljeval svojo pot. Hodil je v senci, da bi nikogar ne srečal in da bi mu nihče ne videl v obraz in stopil je v cerkev skozi male stranske duri.

Mračna je bila cerkev, rdeča luč se je zibala pred velikim oltarjem in tupa tam je dogorevala sveča z dolgim plamenom. Peter si ni upal dalje, ker so motili tišino njegovi neokretni koraki in pokleknil je poleg kropilnika.

S slastjo se je spominjal Peter na svete zgodbe o razbojnikih in velikih grešnikih in svetoslado mu je bilo pri srcu, kadar si je domišljjal, da je on sam tisti grešnik in da prosi na kolenih zaslužene kazni. Tako je klečal, cestninar, poleg kropilnika, trkal se je na prsi ter spoznaval pred Bogom:

„Usmili se Bog mene grešnika!“

Ali Peter je vedel, kako blizu je bil hudobni duh, kako je čakaj nanj za kropilnikom ter poslušal njegovo spokorno molitev. Čakal je tam nanj in se je smejal porogljivo. Petru se je časih celo zazdelo, da ga kliče, ker mu je bilo čakanja že zadosti. In kakor ga je klical, kakor je osramočen in žalosten polagoma vstajal Peter in vzdigal glavo, tako so že prihajale tiho tiste nemirne, lepogrešne misli, ki so prežale nanj celo v cerkvi. Tam so bile skrite po tistih temnih kotih, kjer ni bilo luči in tudi razpela ne in ne svetih podob. In če je gledal na oltar, so mu uhajali pogledi tja, opazil je, kako se je premikalo, kako je časih narahlo zašustelo . . .

„Usmili se Bog mene grešnika!“

In je vstal in je šel, s trudnimi koraki, glavo upognjeno, ne da bi se pokropil in pokrižal.

„Zdaj je že vse izgubljeno . . . tako sem zablodil kakor v globoko vodo . . . pa naj se zgodi karkoli!“

Ko se je vračal po polutemni ulici, mu je prišla lepa misel, ki jo je poznal že oddavna in ki se je ukvarjal z njo z zmerom večjim veseljem.

„Da bi umrl, pa bi vse minilo . . . zatisnil bi oči, pa bi bilo vse tiho . . .“

Mimo vode je šel, ki je šumela zamolklo.

„Samo čez plot bi skočil in samo par korakov, pa bi bilo!“

Postal je in se je počasi pokrižal, toda noga se ni genila; stal je in je gledal v valove, ki so hiteli brez počitka.

„Dolga je pač njih pot . . . in brez počitka!“

Trudni so morda že, ustavili bi se radi samostalno, ali usojeno jim je, da hite dalje brez počitka.

Proti jugu so hiteli valovi, ali tam na nebu, na prostranem, so hiteli oblaki v dolgi vrsti od juga. Ustavili bi se radi in se niso mogli.

Spominjal se je Peter, kako se je bil nekoč odpravil, da bi se odpočil. Zelo je bil že truden in zelo žalostno je bilo njegovo srce. Zunaj je bil mraz in sneg in Peter si je tedaj mislil: „Glej, zdaj bi lahko izvršil . . . bi se lahko odpočil . . .“

Mahoma mu je bila prišla tista lepa misel in nič se ni začudil, ker jo je poznal že oddavna. Vzdignil se je takoj v postelji in je odprl okno ter je skočil v sneg. Sneg mu je segal do kolen, toda bil je topel, tako kakor da bi bil stopil v mehko perje; in tudi tako čist je bil, kakor lepo belo perjice.

Peter si je odpel srajco na prsih, zato da bi mu bilo mraz. Toda pihal je mrzli veter, njegovih prsi pa se ni doteknil.

„Gorko mi je še od postelje, treba je potrpeti!“ si je mislil, ali bal se je že, da bi ga smrt ne hotela. Naslonil se je ob plot in je gledal, kako so mirno svetile na nebu bele zvezde, naravnost nanj so se ozirale in so pomežikavale. Mirne so bile pač zvezde, ali zadaj za njimi se je pomikalo dalje, zmerom dalje vse prostrano nebo in ko je Peter gledal, mu je tudi samemu počasi klonila glava, klonil život, dokler se ni zdrznil ter se zavedel. Tedaj ga je zpreletel prijeten hlad po hrbtu, po nogah.

„Že se je ozrla name smrt, doteknila se me je!“

Peter se je pokrižal in nato je sklenil roke, da bi molil.

Toda besede mu niso mogle na jezik, misli ne v srce.

„Greh je . . . zato ne morem moliti . . .“

In obšla ga je malodušnost; na plot se je naslonil in je položil glavo na roke. Nebo ni bilo več tako lepo in jasno; s sivim, zastrtim očesom je gledalo dol, zvezde so bledele, vsa luč jim je bila ugasnila.

„Da bi le snežilo, da bi pihal veter in da bi bila temna noč!“

Bolj strah ga je bilo tega svetlega miru nego noči in burje.

„Če jo kličem, ne pride!“ je mislil ves žalosten. „Ali ko bi bil zdajle ves vesel in bi šel samo tod mimo in bi mi zapihal ta rahli veter v lica, precej bi se mi doteknila srca. Zato ker jo kličem, ne pride!“

Stopil je na plot in se je vrnil v izbo; odel se je do čela in tedaj se mu je razlila po vsem životu mokra vročina . . .

Spominjal se je in tedaj je spoznal, da je slonel prav tako na plotu, prav na istem mestu ob drevesu, kakor je slonel takrat, ko se je pomikalo nad njim jasno nebo, dalje, zmerom dalje.

„Ne prišla bi, če bi jo klical!“

Spodaj so hiteli valovi, oblaki so hiteli po nebu, brez počitka; niso se mogli ustaviti samolastno ne oblaki in tudi ne valovi . . .

Šel je in je legel na posteljo oblečen in brez večerje. Glava ga je bolela, tudi rana ga je skelela na čelu. Ležal je, ob zglavju pa mu je slonel hudobni duh in ga je gladil po čelu z nevidno roko; in kakor ga je božal, tako so vstajale misli, so mu rdela lica.

„Videl bi jo že rad, poiskal bi jo!“

In takoj jo je ugledal, ko je stala zjutraj pred ogledalom in je vzdignila roke in so zdrknili rokavi do ramen, tako da so se zasvetile bele gole roke . . .

Skočil je s postelje in se je slekel, položil je v kot poleno z ostrino navzgor ter je pokleknil nanj z golimi, razranjenimi koleni. Nad njim je viselo črno razpelo, sklonil je glavo globoko in skril obraz v dlani.

„Usmili se Bog mene grešnika!“

VI.

Tako je zdaj nastopil, o ljudje božji, Peter Novljan svojega življenja poslednjo pot. Zakaj jesen je že bila in videl je že Peter, kako se je spenjalo tam na obzorju dvoje silnih rok in kako je gledalo iz neokretne glave velikanove dvoje zaspanih oči preko prostrane zemlje.

Skrbno se je napravljal na pot in ni pozabil ničesar. Poslovil se je tudi od tistih lepih samotnih mostovžev, od sladkoternih stopnic; počasi je hodil, zato da bi se poslovil od vseh senc, ki jih je bilo toliko naokoli in ki so ga vse ljubile.

„Peter zdaj pojde!“ jih je ogovarjal in skoro žal mu je bilo.

Stopil je v Pavlovo izbo, ki je bila tiha in prazna; sedel je na zaboju sredi izbe in je oprl glavo ob stisnjene pesti.

„Ko bi bil zdaj Pavel še tukaj in bi se poslavljaj od njega, kaj bi rekel Pavel?“

„Pojdi zbogom — bi rekel — in še roko mi daj! Tudi jaz bi šel s teboj, malo bi te vsaj spremil, toda glej, skočil sem bil z voza, čemu bi se zdaj vračal nanj?“

Neverno mu je pogledal Peter v obraz in se je natihoma nasmehnil.

„Saj ti nisi bil rojen na vozu!“

Pavla pa je bilo sram, zardel je in se je obrnil v stran.

„Nisi bil rojen na vozu in tudi nisi bil ugledal smrti, ko si se rodil! Samo enkrat si se bil ozrl na nebo, ko so jezdili tam sivi jezdec, pa so se ti oči upijanile . . . O blagor se tebi, Pavel!“

„Kaj moraš na pot?“

Sočutje mu je bilo pač dehnilo v dušo, Peter pa se je nenadoma razžalostil.

„Moram, da prinesem do konca to breme, ki sem si ga bil naložil in ki je tako težko . . .“

Komaj se je bila užgala dremotno, že je ugasnila želja, da bi legel in se še malo odpočil. Dal mu je roko in poslovila sta se molče, nato pa je bila izba spet tiha in prazna.

Peter je vstal ter je odšel dalje po mostovžu.

Še kaj drugega, kaj lepšega bi mi bil lahko povedal . . . malo bi me bil lahko potolažil in mi olajšal greh . . . Toda v mestu je že, vesel je, — kako bi pač mislil na to mojo žalost, ki je nobeden človek ne more spoznati?“

Časih je pogladil z roko preko vlažne stene, po zaklenjenih durih, kakor da bi dajal roko prijatelju — prijel ga z obema rokama in ga potem malo pobožal prav do komolca in tudi po licih. Slišal je, kako je šlo časih mimo, kako je časih stopalo za njim, poleg njega z opreznimi koraki in nič se ni bal.

„Morda pojdejo z mano!“ si je mislil, spremijo me kos pota, tako da ne bom čisto sam!“

Prišel je do mesta, kjer je bil tisti večer truden legel in zaspal.

„Glej, kako sem ga izteknil! Ko bi ga bil iskal, ne bil bi ga našel! Toda zdaj me vodijo z blagohotno roko in tako so me privedli še tusem . . .“

Stopil je, kakor je bil stopil tedaj in se je tudi prav tako varno in počasi spustil ob zidu na tla.

In ko je ležal in premišljeval, se je domislil nečesa čudnega. Če je namreč Jakob Mrva tudi tako ležal — prav na tem mestu, roke pod glavo in noge sključene do prsi — preden je bil privezal vrv nad pragom.

Seyeda je tako ležal, gledal je v sivi dolgočasni strop in je premišljeval. Tudi tebi blagor, Jakob Mrva!

Ugledal je Peter njegov osineli, poraščeni obraz, ki se je čudno smehljaj.

„Torej si vendarle prišel, Peter Novljan, dolgo sem te čakal! Ali veš, kdo te je vodil za roko?“

Tudi Peter se je nasmehnil s prav tistim spoznanja polnim in razposajenim nasmehom.

„Ti si me vodil!“

„Nič ne zameri, prišel bi bil sam! Že takrat sem vedel, da prideš, ko si me tako prijazno posetil ter si jedel z *mano* v ponvi pražene ledvice! Pavel se je izpridil, ti pa si ostal na poti, ki ti je bila namenjena od začetka. Le dalje po tej poti, še na poslednjo nerodno pot! Samo daj, da te ne sreča lepa ženska, usmiljena gospa Olga . . . in če te sreča, ne poslušaj njenih besed, temveč glej samo s kalnimi očmi na njene bele roke, na rokave, ki so tako prozorni, da bi čutil toploto vroče polti . . .“

Peter mu je pogledal v obraz.

„Kaj nisi bil ti, ki si stal v cerkvi za kropilnikom in si me klical?“

Mrva se je široko in razposajeno nasmehnil, skoro bi se bil zasmel naglas.

„Kako si me spoznal, in vendar nisi mislil name! Pozno prihaja tvoja hvaležnost! . . . In zdaj poženi, Peter, le poženi, jesen je že!“

Ko se je odpočil Peter, je vstal in romal dalje; vse hodnike je prehodil in vse stopnice, ljubeznivo se je poslavljal in težko mu je bilo srce. Nato pa je

šel in se je napravil v cerkev. Toda ko je vstopil, se je prestrašil. Vsa polna je bila cerkev, zgradili so mu jo bili prav do velikega oltarja, njemu nevrednemu grešniku.

Tako je pokleknil poleg kropilnika, globoko je sklonil glavo in se je trkal na prsi.

„Bog se usmili mene grešnika!“

Trkal se je na prsi, kesanja pa ni bilo v srcu nič in nič žalosti. Samo truden je bil, tako zelo truden, da bi klečal in oprl komolce na klop in zaspal, tako da bi se nikoli več ne predramil.

Orgle so pele na koru, od velikega oltarja je dišalo kadilo, lesketala se je zlata kadilnica. In Petru je bilo, da je tudi on že nekaj klečal pred oltarjem, ko so gorele mnogoštevilne luči in se je lesketala zlata kadilnica in so pele orgle na koru. Laže je bilo takrat njegovo srce in oči so gledale naravnost na oltar. Kdaj je pač bilo in če je bilo resnično? . . .

„Peter!“

Poklical ga je poluglasno izza kropilnika; še niže je klonil Peter glavo, kakor plašni metulji so frfotale misli, rade bi se vzdignile in se niso mogle . . . Kdaj je pač bilo, ko so gledale še veselo in naravnost njegove oči . . . ko se je bil tam na neizmerni pokrajini odgrnil kos sivega zagrinjala in je ugledal jasno nebo?

„Peter!“

Zdaj je zaklical skoro naglas, rezko in osorno.

„Bog se usmili mene grešnika!“

Peter je vstal in se je napotil. Ko je bil zunaj, so zvonili zvonovi, zamolklo je bučal veliki zvon, kakor da bi se bližal vihar.

Hodil je z dolgimi koraki, mudilo se mu je že. Velo listje je že sulo z drevja in mu je pošuštevvalo pod nogami, tam spodaj so šumeli veliki rumeni valovi in so drvili jadrno; videl jih je Peter in je tudi sam pospešil korake. Nasmehnil se je, ko je šel mimo mesta, kjer je slonel nekoč ob plotu in si ni upal, da bi ga preskočil.

Doma si je oblekel nedeljsko obleko, zakaj bilo bi nespodobno, da bi jo posetil umazan in razcapan;

Bog vedi, če bi mu dala roko in če bi se nasmehnila prijazno v pozdrav.

Od gospodarja se ni nič poslovil in tudi ne od gospodinje, še po izbi se je komaj ozrl. Zagnusilo se mu je, če se je domislil tistega večera, nič drugega nego zagnusilo, zakaj bolečine ni čutil ne v srcu in ne na telesu. Prišel je bil gospodar in ga je vzdignil iz postelje ter ga je zalučil na tla kakor vrečo. In ko je bil že ves truden in ranjen, je šel v sobo in je sedel za mizo poleg gospodarja.

„Zdaj poslušaj, fant, napravila bova račun!“

Razprostrl je po mizi umazane papirje, kazal je z debelim prstom in je računil. Peter ni slišal ničesar; gledal je, kako se je pomikal po mizi tisti debeli rdeči prst, kakor da bi lažil velik črv po papirju. Zastudilo se je Petru in rad bi bil vstal in pobegnil. Pogledal je gospodarju v obraz in obraz je bil rdeč in zabuhel, brki so bili mokri in topo so gledale izbuljene oči.

„Kako čudno je, da je tudi to človek!“ si je mislil Peter in zazdelo se mu je nenadoma, da bi se nič ne čudil, če bi hodile take živali po vseh štirih in bi lajale. Vesel je bil te misli in se je malo poigral z njo. Hodile bi po vseh štirih, po težkih nerodnih šapah . . . ali bile bi zlobne, na verige bi jih bilo treba prikleniti. In tam bi prežale, gledale lokavo in iztegale šape, da bi zgrabile za nogo človeka, ki bi šel mimo.

„Ali si razumel?“

„„Sem!““ je odgovoril Peter in se je oddehnil.

„Toliko si razumel, da boš čez pol leta berač in da te zastonj ne bom redil. Zdaj pa se poberi!“

Nenadoma se je domislil Peter:

„Okradel me je!“

Ne da bi bil razumel in ne da bi računil, mu je prišla misel in takoj je vedel, da je resnična.

„Glej žival! Tepel me je in me je suval kakor mačka, naposled pa me še okrade!“

In stud se mu je vzdignil do grla.

To pa se je zgodilo tedaj, ko so ga poslali k čevljarju, da bi se učil in ko je pobegnil še tisti večer ter blodil po mestu, po drevoredih.

„Bilo bi vse drugače, ko bi bila Olga doma!“ si je mislil, kadar je ležal na postelji in je bil žalosten. „Toda šla je in me je ostavila čisto samega; do veselja ji je bilo in do drugega nič, pa je pozabila name, pa je brez usmiljenja!“ —

Šel je preko sobe in se je mimogrede ozrl proti ogledalu. Tam je stala takrat, ko je vzdignila bele roke in se je okrenila k njemu. Premeril je sobo z velikim pogledom. In tam sta sedela tisti večer, ko se je sklonila globoko in ga je prijela z obema rokama za glavo. kakor otroka, in ga je poljubila na ustnice.

„Kam greš, Peter?“

Gospodinja je sedela za pečjo in si je kuhala kavo na špiritu.

„Ali bi se zlagal, ali bi povedal resnico?“

Stal je pred durmi, nato je odšel molče.

„Ne razveselil bi je, če bi ji prinesel materin pozdrav!“

In zdaj z bogom, ti samotna velika hiša, mrtvašnica živih, zavetišče umirajočih! Zbogom vi otožni hodniki, prijetni drevoredi ponočnih senc, in ve mnogoštevilne temne stopnice, kjer se izprehajajo ob belem dnevu smešni in usmiljenja vredni strahovi, kakor na priliko tisti okostnik, ki je padal kosoma od stropa in pa tisti obešenec, ki je bil zlezal z vislic, da bi se grel! Zbogom ve sive vlažne izbe, kjer se glase od sten vzdihni umirajočih, davno umrlih! Zbogom za zmerom!

Naravnost ob vodi se je napotil, po stranskih ulicah iz mesta. Nebo pa je bilo sivo, nizko in otožno, kakor ga je bil že videl nekoč. Tesna in in plašna je bila duša pod tem nebom, ki jo je tiščalo k tlom. Ves dan je bilo nebo enako, tako da Peter ni vedel, ali je še zgodnji poldan, ali se že mrači. Komaj je stopil iz mesta, stopil na hrib, se je že zavilo mesto v sivo meglo in iz megle so gledali visoki črni stolpi. In megla se je vzdigala, družila se je z nebom, plazila se je poželjivo in plašno za oblaki, ki so se spajali in so hiteli.

Prišel je po holmu navzdol in ravan se je razprostrla pred njim.

Cesta je bila blatna, od dežja razmočena, in kmalu je bil oškropljen do kolen. Sitno mu je bilo, da bi stopil tak pred njo, blaten in ubog popotnik, zato je stopal varno, zdaj po tej zdaj po oni strani ceste, kjer je bila bolj trda in oprana.

„Čisto taka cesta kakor tedaj; morda je celo ista!“

In vsa pokrajina je bila taka in tako je bilo tudi nebo, ki se je nižalo zmerom bolj. Njemu samemu pa se je nenadoma zazdelo, da je tisti razcapani popotnik, ki je gazil blato z bosimi nogami in ki se je ozrl hudobno za vozom ter zalučil kamen za njim.

Z žalostjo ga je napolnila tista misel, zato bi se je bil rad otresel, toda vračala se je, kadar se je ozrl in je videl samotne jagnjete ob cesti, samotna, razmočena in barjasta polja, kolikor daleč je segel pogled.

In resnično se je mračilo, ali pa je bilo leglo nebo prav na zemljo, tako da so bili jagnjeti že do polovice potopljeni vanje.

„Samo da bi prišel do mraka, da bi ne hodil ponoči!“

Ni bil vesel misli, da bi ostal ponoči sredi te prostrane ravni čisto sam; ni bilo ne trave, da bi legel ne hiše, da bi potrkal; počival je na kantonih, ki so stali ob cesti sredi rumenih luž. In ko si je zaželel, da bi ne deževalo, je pričelo polagoma pršiti; morda je samo rezal mokro nebo z obrazom, z životom, zakaj leglo je bilo že na zemljo in kakor skozi zamazano steklo je videl časih koč, ki je samevala tam prazna in polupodrta, ali gručo drevja na barju.

Rad bi bil vedel, kako daleč je že, toda ravni ni bilo konca na nobeni strani; kamor je pogledal, povsod isto dolgo sivo zagrinjalo. Hodil je pač že dolgo, pač ni bilo več daleč do noči, ne več daleč do cilja...

Ko je šel, je zapazil nenadoma, kako se je pred njim, tam v daljavi, pomikalo počasi nekaj črnega. Zadržal se je in se je prestrašil, pospešil je korake, da bi videl. Toda pomikalo se je zdaj pač malo hitreje, prav od tistega trenutka, ko je bil pospešil korake. Voz je bil, oblike njegove pa so bile čudne; kakor da bi bil pokrit z visoko in okroglo streho, veliki buči podobno. In ko je gledal natanko, se mu je celo zdelo,

da vidi, kako pokimava konj z debelo glavo in kako sedi voznik sključen spredaj in zamahuje z bičem enakomerno, kakor v poluspanju . . . Obračal se je voz, da, obrnil se je . . .

Postal je, pomežiknil je in je pogledal bistro. Ni se bil obrnil voz, stal je zdaj mirno, kakor velikanska črna buča je stalo tam na cesti v megli.

„Da bi do njega!“ je mislil. „Morda bi me vzel gor.“

Zgrozil se je precej nad to mislijo; ne hotel bi gor, strah ga je bilo tistega voza, ki se je pomikal natanko kakor on in je stal, če je počival Peter na kantonu.

Blato je bilo globoko in mastno, čevlji so cmokali v njem in Peter je vzdigal mukoma noge. Bal se je, da bi se prezigodaj ne utrudil, da bi ne prišel tja ves zmučen, bolan in blaten. Deževalo je močneje in krajci klobuka so se že nagibali, rokavi so se že oprjemali rok. „O Bog, kakšen pač pridem tja!“ si je mislil in ves žalosten je bil.

Če bi ga ugledala z balkona, bi se mu pač naglas zasmejala.

„Kakšen pa si prišel, Peter?“

Povesil bi glavo in bi nič ne odgovoril; samo pokleknil bi v blato pred balkonom in bi videl tam gori njene majhne čeveljčke in njeno roko, ki bi slo-nela ob ograji in njen obraz, ki bi se sklanjal tam.

„Samo zato sem prišel, gospa Olga, da bi se ozrli name, ubogega popotnika!“

„,,Zakaj pa klečiš tam v blatu, Peter? Pridi gor, da ti pogrnem mizo! Rumene pogače imam zate in vina, tudi belo posteljico imaš tam v izbi! Saj sem vedela, da prideš, zato je že vse pripravljeno zate.““

In bi prišla dol, na pragu bi mu prišla naproti, vsa bela in lepa. Tam bi ji poljubil roko, doteknil bi se tiste bele roke z ustnicami, z licí in s čelom, oči pa bi zatisnil, zato da bi sanjal dolgo . . .

Ali je to tista cesta, ki drži do njene hiše, bele hiše sredi vrta, z lepim zelenim balkonom nad vratni? Ej, Peter, to pač ni tista cesta, izgubil si se in hodiš v kolobarju, ne prideš nikoli!

Tudi voz se je pomikal pred njim in se ni meknil z mesta. Konj je pokimaval z debelo glavo, voznik je dremal, voz pa je stal na cesti, sredi prostrane puste ravni. Peter je stopal, toda zdelo se mu je, da se mu cesta počasi odmika pod nogami in da stoji zmerom, kjer je stal. In deževalo je, mračilo se, zmerom bolj sivo je bilo nebo . . .

Ali pa tiste hiše niti ni na svetu, tiste hiše sredi vrta z zelenim balkonom nad vratmi? Sanjalo se mu je morda nekoč o tisti hiši in zdaj hodi kakor v sanjah, išče jo, ko je morda ni na svetu? — Ej, Peter, resnično je ni na svetu in iščeš jo zaman, zaman iščeš prijetnega toplega doma, ki ti ga Bog ni bil domeni! Tebi ne, na vozu rojenemu, in nobemu tvojih bratov! . . .

Ni se mu več tako mudilo, sedel je na kanton in je počival. Velike prazne oči so gledale po pokrajini.

Izprevidel je Peter, da ravni ne bo nikoli konca, zato ne, ker se mu odmika cesta pod koraki. Ves čas se ni bil meknil z mesta; ko je bil stopil na ravan, se je spustilo za njim sivo zagrinjalo od neba. In ko je še premišljeval, če bi ne ostal na kantonu, dokler bi ne zadremal, se je že vzdignil in je nadaljeval pot, s sključenim, trudnim životom, upognjeno glavo. Kakor megle so se plazile žalostno njegove misli preko barja.

Pa je bil vendar čisto jasen njegov cilj; s sveto dušo kakor v cerkev, se je bil hapotil proti njemu, ni dvomil in se ničesar ni bal. Toda zdaj je bil truden, predolga je bila že pot in oči niso vidеле več tako bistro; zato se je bil cilj umeknil v mrak, ni se mogel natanko domisliti nanj in zato je bil žalosten.

„K njej sem hotel, da, naravnost k njej, ali zakaj po tej cesti, kam so me bile zanesle noge?“

In nič ni bil pomislil, kam bi se obrnil, na katero stran bi jo krenil; tako kakor da bi bil poznal že oddavna to cesto, tako kakor da bi ga držal nekdo za roko in vodil, morda v kolobarju, ves večer in morda vso noč, dokler ga ne potisne na kolena.

„To si ti, Jakob Mrva!“

Peter je zaklical v samoto in iz samote se je oglasilo, zasmejalo se je pač, da, prišlo ga je za ramo.

„Vodi me, Jakob Mrva!“

Stopil je hitro in se je skoro opotekel . . .

V noč se je pričelo nebo dvigati, so se pričele razmikati megle in na vse strani se je širila ravan. Oblaki so se trgali, jug jih je gnal preko neba . . .

Tja ga vodi, siromaka, do tiste hiše, kjer se je bilo odprlo okno in se je prikazala bela roka! Vodi ga, popotnika, za tisto kočijo, ki je vpreženo vanjo dvoje urnih belcev in ki drvi jadrno preko polja, preko travnikov! In vodi ga, ljubezni željnega, nikdar ljubljenega, do tistega balkona, ki sloni na njem gospa Olga, pribežnica! . . .

Odprla se je bila ravan in se je oglasila, šumelo je zamolklo od obzorja, od neba.

Opotekel se je Peter, život mu je klonil globoko, kakor da bi nosil silno breme. In padel bi morda, pokleknil v blato, da se ni opiral ob roko vodnikovo.

„Ali je še daleč? Truden sem že!“

Nič ni bilo več moškega na njegovem obrazu, jokal je kakor otrok in tudi strah ga je bilo.

„Nič ne jokaj, Peter, kmalu bova tam! In tam, Peter, boš imel vsega dovolj; že je dom pripravljen, tudi balkon je nad vratmi, lep zelen balkon, križi v ograji pa so pozlačeni; tudi miza je že pogrnjena, da boš pil in jedel in v izbi je že postлана bela posteljica, da si odpočiješ!“

„Ali je gospa Olga tam?“

Potolažen je bil že malo, ali še zmerom je poihteval, kakor otrok, ki je jokal in ugleda pisane bonbone.

„Tudi gospa Olga je tam in že čaka na balkonu, belo je oblečena in vesel je njen obraz. Na pragu ti pride naproti in tam ji boš poljubil roke, doteknil se boš njene bele roke z ustnicami in s čelom in z lici. Ona pa te bo pobožala, pogladila po laseh, kakor te še nikoli nihče ni pobožal!“

Zaupno se je opiral ob njegovo roko in je šel. S ceste dol, preko jarka, po polju, preko barja; nerodno je hodil, obtičala mu je časih noga v razmočeni

prsti, padel je tudi na koleno, pa se je vzdignil hitro. Tako varno ga je vodil, da ni nič premišljal o poti in tudi nič prašal.

Noč je bila svetla, oblaki so hiteli in skozi stotero oken je gledalo jasno nebo,

„In zdaj tu dol?“

„Zdaj pa tu dol, Peter! Le stopi in se nič ne boj!“

Stopil je oprezno; do gležnjev mu je segala rumena voda, segala mu je do kolen.

„Ali se ne opotekava, ne padava? Glej, kako se ziblje!“

Zibalo se je nebo, čudovito se je odpirala silna kupola in tudi vsa zemlja se je zazibala v tečaju.

Tedaj pa se je prikazal tisti obraz, ki je hrepenel po njem in ki so ga častile vse njegove sanje, bel, čist je bil obraz, milosti in ljubezni poln. Zdaj je bil čisto blizu, čisto k njemu se je sklonil in resničen je bil.

„Mati!“

Iztegnil je roke in je stopal dalje . . .

✱

Leteli pa so sivi oblaki, sivi jezdecí preko jesenskega neba, preko tihe, sinje pokrajine, ki ji ni kraja nikjer. Pogrezali so se na obzorju, pogrezniti se niso mogli, zakaj bili so obsojeni, da jezdijo neprestano, brez počitka in brez konca . . . In tam pod njimi, sredi žalostne jesenske pokrajine, ki ji ni kraja nikjer, pa je stal mlad popotnik. Naravnost drži cesta, izgublja se na obzorju v meglo; ali kakor hodi, tako se umika megla, cesti ni konca. Stoji popotnik in gleda, kako jezdijo sivi jezdecí — obsojeni, da romajo neprestano, brez počitka in brez cilja . . .

Elia.

Spisal Jos. Kostanjevec.

I.

Počasi se je pomikal voz v strmi klanec. Drobna, rdečkasta kobila je komaj premikala noge, ki so bile na njih napete žile, da so se jasno črtale in svetlikale v soparnem vzduhu vročega poletnega popoldneva. Semtertja se je žival celo ustavila, samaobsebi, kakor bi hotela opominjati voznika, naj bode vendar toliko usmiljen ter naj ji privošči trenotek počitka. Toda vselej se je ob takih prilikah in poizkusih oglasil zategli „hi-i!“ in bič je zažvižgal po zraku. Kobilica je stresla z grivo, leno premeknila nogo, voz je zaškripal in šlo je še počasneje dalje, dalje v hrib. Voznik pa je zopet nagnil glavo in zakimal na svojem sedežu, dokler se ni kobilica zopet nenadoma ustavila. In tako je šlo dalje iz ovinka v ovinek.

Solnce je stalo še visoko na nebu. Posamezni topoli ob cesti so se tresli v neznosni vročini, njih srčasto listje se je zvijalo, kakor bi hotelo otresti raz sebe debel cestni prah, ki ga je pokrival že nekoliko dni, odkar je bil prvi tak sivobeli nasip oluščil zadnji gosti dež. Grmovje v jarkih se je stiskalo, kakor bi iskalo sence in vejice so visele navzdol in se nagibale proti drobni vodici, ki je leno curljala ob cesti. In videlo se je, kakor bi se iztezalo mnogo drobnih, šibkih ročic po hladnem požirku, po oživlajočem krepilu. Med grmovjem je životarila od suše zarjavela nizka trava, se je klanjalo nekaj uvelih cvetic. A na vsem se

je oblastno ščeperil prah, prah povsod, kamor je segalo oko, prah na levo in desno, prah spredaj in zadaj.

Semtertja je švignil mimo navzgor se pomikajočega voza drugi voz, ki je drčal navzdol. Pridrivil se je zaviti v oblak gostega prahu, začul se je z njega zaspán glas in oblak je drvil dalje proti dolini. Semtertja je stopala kobilica mimo samotne hiše. Splašilo se je par kokoši, ki so se valjale v pesku, oglasil se je tenak glas jokajočega deteta, zacvililo mlado pujse v lesenem svinjaku in hiša je ostala zadaj.

Voz je došel na vrh in začel je drčati hitreje. Voznik na sprednjem sedežu se je zdramil in je začudeno pogledal okoli sebe. Zazehal je in švrknil z bičem po kobilici.

„Ali imamo še daleč?“ je vprašal z zadnjega sedeža mlad, svež glas.

Voznik se je obrnil proti mladi gospodični, ki ga je to vprašala, ter odkimal.

„Še dobre pol ure, samo še pol ure. Hi-i!“

Kobilica je tekla, da so jo komaj dohajale noge. Voznik ni bil zavrl in kolešelj jo je gnal vedno hitreje, da se ji je vzdigaval komat ter ji silil nad ušesa.

„Nič se ne bojte, vajena je, vajena“, je vpil voznik, ko se je gospodični izvil iz ust boječ glas.

In šlo je navzdol kakor veter in ustavilo se je nizko doli, kjer se je pričela ravna pot brez ovinkov. In voznik je vzdignil bič in kazal z njim tja daleč na skupino hiš pod nizkim holmom, na čigar vrhu se je svetlikala cerkev s slokim, ozkim zvonikom.

„Tam je, glejte, tam-le! Prav čedna vas je Ključ. Hi-i, mrcina lena! . . .“

Gospodična pa se je naslonila v vozu nazaj in strmela predse. Po zraku se je nekaj zazibalo, rahla sapa je potegnila ter se je začela igrati z njenimi temnimi kodri ob belih sencih. A njej je bilo tesno okoli srca in pri vsakem koraku, ki ga je pospešila kobilica, ji je bilo tesneje. A tedaj je pred sabo ugledala rodno hišo, oni z divjo trto pokriti vhod in pred njim velike, košate in belocvetoče oleandre. In po teh belocvetočih cvetovih so letali metulji ter se lahko dotikali z dolgimi svojimi rilčki nežnih prašnikov, fino oblikovanih čašic.

Divja trta pa se je opletala visoko gori, do podstrehe, silila celo v žleb, kjer so škreblijali vrabci ter se prešerno preletavali na dvorišče. Izmed tega zelenja so se svetlikala mala okna in iz njih so jo pozdravljali lonci pestrih cvetic, ki so ji klicale: „Vrni se, čemu si nas ostavila? Vrni se!“ In migali so ji rdeči nageljni, klanjale so se ji bele lilije, klicale jo raznobojne pelargonije ter jo žalostno gledal rožmarin s svojimi otožnimi, modrimi očesci. Vse jo je klicalo, vse je hrepenelo po njej, a ona ni smela k njim, ona se je oddaljevala od njih, ona je odhajala med tuje ljudi, v tuj, neznan kraj.

„Ella!“ je zaklicalo za njo z znanim ljubim glasom.

In ozrla se je, a za vozom se je vzdigaval prah, glas se je poizgubil in ropotala so samo kolesa z dolgočasnim, mozeg potresajočim ropotom.

A vnovič je zaklicalo: „Ella!“ In ta glas je bil debel, nekoliko tresoč in je prihajal iz ust, ki so bile obrastle z redkimi, ščetinastimi brki. In zopet se je ozrla, a za vozom se je sedaj vzdigaval še debelejši oblak prahu in tudi ta glas se je poizgubil in kolesa so škripala z rezkim, mozeg pretresajočim glasom. Voznik pa je češče vpil nad kobilico svoj zategli „Hi-i!“ . . .

Ella se je bila zjutraj poslovila od doma. Spala ni vso noč, dasi se je odpravila v posteljo zelo pozno. z blazin in iz žimnice je puhtela neznosna vročina in palila njene ude in silila ji v glavo, da so jo skelele oči ter so se lasje oprijemali potnega tilnika. Njene vroče drobne roke so zvile lahko odejo ter jo položile v znožje, a njeno telo se je privilo mrzlejši steni, da bi se ohladilo. Toda stena je bila takoj vroča in je pekla kakor razbeljena peč. In Elli so začele utripati žile na rokah in sencih in ni je vzdržalo v postelji. Stopila je oknu ter ga odprla.

Krasna noč je bila zunaj. Pod oknom na vrtu je čelestelo drevje, v bližnjem močvirju so se oglašale žabe, izprva posamezno in v odmorih, kasneje skupno v veličastnem koru. V ozadju nad nizkimi holmi so se kopičili beli oblaki in izza njih je vzplul mesec, velik

in okrogel in bled, kakor bi bil prišel z dolgotrajnega pirovanja in popivanja. Ko so prenehale za trenotek žabe, so se oglašali črički in njihovi otožni glašovi so pluli po vzduhu zateglo, komaj slišno. Z ravno pokošanih travnikov je dehtela seč tako sladko kakor ne more dehteti dišava, ki so jo pripravile roke človeške.

Ella pa je zrla tja: vun in hladni nočni zrak se je ovijal njenih ohlapno zagrnenih udov ter božal žametasto, svetlečo polt. In sklonila se je daleč tja vun ter se poslavljalna od vsega, kar ji je bilo milo, od vsega, kar je zapuščala s težkim, krvavečim srcem.

Težko je bilo to slovo, slovo pred prvim korakom v golo življenje, ki se bode tako nenadoma začelo tam pod neznano goro, tam v daljavi. Nejasne slútnje so vzdigavale v njeni duši, večerne sence so padale pred njo na dolgo, nejasno začrtano pot, ki se je izgubljala pred njenimi očmi. Zbogom mlada, brezskrbna leta v hiši očetovi, zbogom sanje mladostne, zbogom vse, kar je srce ljubilo, vse, kar je opajalo koprnečo dušo. Prišel je grdi trenotek, tiho, po prstih se je približal kakor tat ponoči, in umazana roka se je doteknila svetlih podob, ki so krasile oltar njenega srca. Doteknila se je in Ello je zazeblo, doteknila se je in svetle podobe so se zabrisale in strmoglavile so s svojih sedežev v propad, ki se je zagnil nad njimi.

Težko je bilo slovo in Ello je bilo strah. Pred njo se je gibalo ostudno in sikalo je, kakor bi se v temi zvijal in sikal klopec vlažnomrzlih gadov. Sklonila se je naglo zopet v sobo. Skozi tanko steno se je slišalo globoko dihanje. Semtertja je bilo čuti, kakor bi se globoko v prsih trgal težak vzdihljaj ter zatrepetal po sobi. Tam za steno sta spala oče in mati. In zdaj je Ella začula očetov glas. Govoril je poluglasno, toda Ella je razumela vsako besedo.

„Hvala Bogu, da je šlo tako hitro. Ako bode pametna, ji ne bo hudega. Nemara jo še kje čaka sreča. Kako si čudna!“

Mati je nekaj odgovorila. Njen tanki glas je bil čudno zategel, a tako tih in nerazločen, da ni Ella razumela nobenega zloga. A zazdelo se ji je, kakor

bi bila v tistem hipu zaslišala pridušeno ihtenje. In očetov glas se je zopet umešal:

„Na, na, kaj pa je tega treba?“

Elli se je nekaj zgenilo v grlu in začutila je, kako ji sili vedno više in više. Zamížala je, da bi zabranila solze. In planila je zopet na posteljo ter potegnila rjuho čez glavo. A ko je mesec čez nekoliko časa pogledal v sobo, je videl, kako se je pod to rjuho stresalo in zvijalo Ellino vitko telo. In začudeno je zrl tja notri in počasi in kakor bi majal s plešasto svojo glavo, je veslal mimo in se skrnil za košatimi kostanji, ki so rastle na dvorišču trškega župnišča. Ella je proti jutru nekoliko zaspala. Ko je pa zjutraj sedela v družinski sobi z očetom in materjo pri zajtrku, so bile njene oči motne in so jo skelele. In ko je pogledala skrivoma v oči materi, je zapazila isto. Vsi trije so molčali in zajtrkovali s sklonjenimi glavami.

„Zdaj se pa moraš odpraviti!“ je dejal skoro nato oče, toda tiho, komaj razločno in s čudno izpremenjenim glasom.

In vstali so molče. Mati je stopila k predalniku ter začela polniti kovčég. Vnovič je razvijala vsako stvarco, žepne robce, s čipkami obrobljene srajce, pletene nogavice in skromne obleke. Njen pogled je premeril vse od vrha do tal, ali ni morda kje pozabila kaj zakrpati, ali ni morda še ostala skrivna, komaj vidna luknjica. Ali vse je bilo v redu, saj je vse pregledavala bogve v kolikič. In zopet je spravljala in gladila s svojo belo, mehko roko in vse se je zagrinjalo kar samo ob sebi, kakor se spajajo in zagrinjajo listi v knjigi. Vse se je zvijalo kakor na povelje in se stiskalo v lepem redu ter polnilo ne preveliki kovčég.

Oče pa je stal pri oknu ter zrl na vrt. Po zelenem listju se je svetila jutranja rosa, po grmovju je bleščala pajčja preja, kakor bi bila pretkana s samim srebrom in solnčni žarki so odsevali v njej. Vse je bilo čisto in sveže, kakor bi se bilo okopalo v bistrem potoku, ki je veselo žuborel mimo vrta ne meneč se za skrbi in žalost, ki se je bila naselila že pred nekaj časom v hiši, ki jo je tako dolgo pozdravljajal srečno

in veselo, hiteč mimo, lahkih, poskočnih nog. In oče se je obrnil, njegove ustnice so bile trdno stisnjene in obrvi namršene.

Pogledal je hčerko, ki se je oblačila za pot.

„Bodeš videla, to bo v tvojo srečo“, je dejal nato, kakor bi hotel samega sebe prepričati, da bode tako in nič drugače.

V tem se je Ella oblekla. Pogledala se je v ogledalo. Njen obraz je bil blede in okoli usten se je vila bridka poteza. A njeno telo je bilo vitko in polno življenja, njeni udje fini in okrogli, kakor bi jih bilo izklesalo kiparjevo dleto. Nateknila je slamnik z živordečimi rožami na svoje bujne, temne, na modrikasto izpremenjajoče lase ter prijela rokavice, ki so ležale na mizi.

K njej je stopila mati. Njene roke so se tresle in njene oči so se svetile vlažno, ko jih je vprla v hčerko.

„Zbogom hodi in pametna bodi, kakor si bila do sedaj. Ako bi ti pa bilo prehudo tam zunaj, saj veš, kje si —“

Prekinila se je ter povesila oči. Ali kmalu je dostavila:

„Ali nočeš še pogledati otrok? Še vsi spijo.“

In stopali sta v drugo sobo, kjer so spali otroci. Četvero jih je bilo, dva dečka in dve deklici. Spala sta po dva in dva na eni postelji. Starejši dečko je imel pod blazino šolske knjige in je težko dihal skozi napol odprta usta. Njegovi lasje so bili potni in vlažni. Mlajši je ležal v kotu in je bil stisnjen v klopec kakor jež, da se je videl samo hrbet. Pri vstopu v sobo se je zbudila starejša deklica ter se sklonila v postelji. Gledala je začudeno okoli sebe ter naposled zapazila odhajajočo sestro. Skočila je s postelje ter se oklenila njenega vratu.

„Saj se kmalu vrneš, ne?“

„Da, dragica, da! In ti prideš v kratkem k meni za nekoliko dni. To bo lepo, bodeš videla, kako bo lepo!“

Nato se je iztrgala ter se ozrla še po ostalih zaspancih. Zunaj jo je objela mati in potem sta stopala z

očetom navzdol po stopnicah. Za njima je nosil nekdo kovčeg in druge reči proti kolodvoru.

Zgoraj v hiši pa se je odprlo okno in v njem sta se prikazali glavi matere in sestre . . .

In zdaj se je vozila Ella sama v tujo, popolnoma neznano vas. Nihče domačih je ni mogel spremljati, vsi so bili zadržani po različnih opravilih. Ko se je vlak ustavil na zadnji postaji, je vodila njena pot še dalje v stran, dalje, še sama ni vedela, kako dolgo. Na postaji si je najela voznika. Redkobeseden je bil in molče je nakladal na voz njene reči.

„Kam, Martin?“ ga je vprašal drugi voznik, ki je moral prazen domov.

„Kaj ti mari, aa? — Če pa hočeš le vedeti, v Ključ.“

„Ključ, Ključ,“ je mrmral še nekoliko časa zase. Kmalu nato je cepetala kobilica po cesti. —

Voz je dalje drčal po ravnini. Pred Ello so vstajali prošli žalostni dnevi. Izza njih so se pojavljali lepši, krasnejši časi, ko je bila še napol otrok, ko je hodila v mestu v samostansko šolo, ko je sanjala sanje, ki so tako kmalu minule. Vse vprek se je mešalo v njenih mislih. Da, bili so časi, bile so lepše pomladi in toplejša poletja, bile so plodovitejše jeseni in krajše zime s svojimi prijetnimi večeri. In videla se je v očetovi prodajalnici, ki je bila edina v onem najpremožnejšem delu trškem. In ljudje so prihajali v prodajalno in smehljali so se njej, ki je posedala poleti pred vrati na majhni klopici, po zimi notri za toplo pečjo. Njihovi smehljaji so bili topli in domači, njihovi pogledi ljubeznivi in presrčni. In ljudi je prihajalo notri mnogo in mnogo, vedno več. In očetov obraz je bil zadovoljen, njegovo čelo je bilo vedro in okoli usten mu je krožil smehljaj. Materi pa so se svetile oči, njene roke so se hitro gibale, vsakemu je postrezala kakor grofu, za vsakega je imela prijazno besedo, prijazen obraz. A ko sta bila včasi sama z očetom, tedaj si je oče zadovoljno pomencaval roke ter dejal proti materi:

„Samo še nekaj let in dolg bode izginil s hiše, ako pojde tako dalje.“

Oče Ellin je bil prej trgovski pomočnik v bližnjem mestu. Tu je spoznal Ellino mater. Rada sta se videla in iz tega se je rodila ljubezen. Imela je nekaj malega dote in po mnenju obeh je to zadoščalo, da si ustanovita lastno prodajalno. Ponudila se je prilika. V trgu je bila vsled preselitve naprodaj hiša, ki je bila v njej prodajalna že dolgo let. Hiša se je oddajala na obroke in Ellin oče jo je kupil. In delala sta noč in dan in šlo jima je dobro. Precejšen kupček je bil na hiši že odplačan in vse je kazalo, da bosta prišla na zeleno.

A Ella se je dobro spominjala, kako se je polagoma izpreminjalo lice očetovo, kako je postajalo resnejše in kako je skrb legala na obraz materin. Ljudje so prihajali v prodajalno bolj po malem in na njih obrazih ni bilo več onih toplih in domačih nasmehljajev, njih pogledi niso bili več tako ljubeznivi in presrčni, dasi je imela njena mati za vsakega še vedno prijazno besedo in prijazno lice. In koliko njih, ki so prej prestopali prag njih prodajalnice, je videla Ella zdaj, ko so stopali mimo, komaj sto korakov dalje, kjer je zrastle kar čez noč nova prodajalna. In zdaj so imeli ti ljudje tam svoje smehljaje, tam so jih ponujali otrokom novega prodajalca.

Toda Ella je zrastle in je odšla v mesto v šolo. Na njeno mesto so prihajali bratci in sestre, a ti so se redkeje videli ljudi, ki bi prestopali njih prag. Za prvo prodajalno je v onem trškem delu zrastle druga in tretja.

„Kmalu bo imela vsaka hiša svojo štacuno“, je poudarjal oče pikro in stiskal pesti.

In ljudje so se razdelili na štiri kraje in nobeden vseh štirih prodajalcev ni mogel izhajati.

Ella se je pa čez par let morala vrniti domov.

Njen pogled je postal bistrejši, uganila je stanje svojih staršev in dozorela je zgodaj. In v njih hiši so se jeli oglašati sumljivi ljudje in oče jih je sprejemal ponižno in govoril je z njima natiho in najrajši v svoji sobi na štiri oči. Oglašali so se čedalje češče in češče.

Tačas je Ella hodila na pošto ter je tam prakticirala, da bi postala ekspeditorica. V tem pa je bilo

doma vedno žalostneje, vedno tiše. In nekega dne, ko je Ella že napravila izpit, ji je dejal oče rahlo in sočutno :

„Ella, slabi časi so pred nami. Nočem te siliti, toda kaka služba ne bi ti škodovala.“

Služba je bila prosta v Ključu in Ella jo je dobila . . .

In zdaj se je vozila Ella sama v tujo, v popolnoma neznano vas. Vse je pohitevalo mimo nje, najneznatnejši dogodki so se ji kazali v sijajnih bojah, so zadobivali nenavaden pomen, pomen, ki ga v resnici nikdar niso imeli. Vse se je vrtelo okoli nje v kolobarju, vračalo se in izginjalo, izginjalo in se zopet vračalo. A kobilica je vlekla voz dalje in med njenimi nogami so se kazale mlečnobeke pene in semtertja se jim je približala muha, krožila okoli njih ter se naposled usedla kobilici na hrbet. Po njej je švignil Martinov bič ter jo zdrobil, da se je prilepila na potni dlaki.

Voz je dospel do prvih koč, ki so se stiskale ob cesti kakor bi jih zeblo. Okoli njih je rastle nekoliko starikavih češpelj. Po njih deblih se je opletal lišaj, njih veje so bile razpokane ter so visele navzdol kakor bi žalovale. Semtertja je sameval v rebri košat oreh. Njegovi listi so bili raztrgani ter so že rumeneli. A z neke veje se je že celo odtrgal popolnoma uvel list ter se spuščal v velikih, proti tlom vedno ožjih krogih na zemljo. Ob tleh se je še zganil ter stresel, kakor bi se zavedal svojega groba, a naposled je resignirano obležal, ne da bi se ganil. In voz je drdral mimo in že je bil sredi vasi.

Ella se je prebudila iz sanj, ko je zagledala pred seboj vaški zvonik, ki se je vzdigoval nad začrnelo, precej veliko cerkvijo. Pod cerkvijo na levo je bila šola, nerodno zidano, rumeno poslopje z rumenimi, od dežja izpranimi letnimi okni. Na desnici se je vzdigavalo prostorno župnišče z belo pobarvanimi vrati in belimi letnimi okni. Okna v pritličju so bila zamrežena in temna. V ozadju se je belilo nekoliko nizkih kmetskih hiš in med njimi je bila tudi enonadstropna čednejša

hiša s poštnim nabiralnikom na nizkem hodniku, ki je k njemu vodilo pet kamenitih stopnic.

In tu se je voz ustavil.

„Eha-a-a!“ je zavpil hripavo Martin ter skočil raz sedež.

„Pa smo doma,“ se je zasmejal ter pokazal Elli svoje brezzobe čeljusti. Niti na misel mu ni prišlo, da bi ji pomagal z voza. Spregel je kobilico ter jo gnal brez vseh okoliščin v hlev.

Ella pa je stala blizu voza ter čakala, da se vrne. Gledala je gori na hodnik, gledala k oknom, ali se ne prikaže kje kaka glava, toda vse je bilo mirno, nič se ni ganilo. Nihče ji ni prihitel nasproti, nihče je ni pozdravil. In zbolelo jo je srce in čutila se je nesrečna kakor še nikdar v svojem življenju. Niti ločitev od doma, ločitev od vsega, kar ji je bilo kdaj ljubo, je ni tako razžalostila, ji ni bila tako huda, kot ji je bilo hudo v tem trenutku to, da se živa duša ni zmenila za njen prihod. In uvidela je, kako je majhna, kako je pritlikava in stresla se je ob misli, da bode morda morala tako neopažena, tako samotna hojevati še dolgo, dolgo pot skozi življenje. Bilo ji je, da bi morala zaklicati glasno in obupno po svojem očetu, po svoji materi. A tu je zagledala oba na mrtvaškem odru, okoli njiju so brlele blede sveče, nad njima so se klanjale zimske cvetice in ljudje so se topih obrazov in mrmrajoči nerazločne molitve gnetli okoli črnih preprog. In spomnila se je, da pride čas, ko bode zastonj klicala njuni imeni, ko bode njen glas odmeval brezupno po praznem prostoru, ko ji ne bode preostajalo drugega, nego da se stisne preplašena v samotni kot ter pričakuje, da se iztegne po njej nevidna mrzla roka ter jo odpelje za seboj po temni, opolzli stezi v neznan kraj, v kraje, ki ni iz njih vrnitve.

Odločila se je in je sama stopala navzgor po stopnicah. Iz hodnika se je prišlo v vežo. Vanjo je prihajala svetloba od nasprotne strani skozi velika steklena vrata. Ob obeh straneh veže so bile duri in nad enim se je svetil napis: C. k. poštni urad. V durih je tičal ključ in Ella je potrkala.

Odzval se ni nihče, a Ella je vendar pritisnila kljuko ter vstopila. Ogledala se je naglo po dolgi, ozki sobi, ki je bila pregrajena z leseno pregrajo tako visoko, da se je lahko naslonil nanjo odrasel človek. Za ograjo je stala široka, starinska in že črviva pisalna miza z raznimi predali, ki so iz njih gledali časopisi, pisma in kar je takih reči, ki čakajo, da pridejo ponje adresati. Na vrhu so se prašile razne poštno knjige, a v kotu med dvema oknoma se je stiskala poštna blagajna.

Ella je postala sredi sobe ter je imela dovolj časa, da si jo je ogledala. Nihče se ni oglasil. Nad pisalno mizo pa je bila nagnjena ženska glava z visoko frizuro. Hrbet je bil nekoliko stisnjen, ena rama višja od druge. Koščena bela roka je vodila pero po nekem papirju hitro in brezšumno.

„Gospodična, oprostite!“

Glava se je dvignila, obraz se je obrnil proti Elli. Drobne, sivkaste oči so jo premerile od nog do glave. In kakor bi se bila šele zdaj nečesa domislila, je vstala ter se zibala počasi proti Elli. In rezek visok glas je izpregovoril:

„Nova ekspeditorica, stavim, kaj ne?“

Besedo ekspeditorica je izgovorila z nekim posebnim, čudnim poudarkom in tako, da se je natančno razločeval vsak zlog.

Ella ni tega preslišala, a potrdila je takoj vprašanje.

„Prav, me veseli,“ je nadaljevala ona. „Službo prevzamete lahko takoj nocoj. Vse je v redu. Jaz pa že lahko jutri zjutraj oddidem.“

Govorila je to naglo, kakor bi se ji nekam mudilo, ter gibala z glavo gori in doli.

„Toda prej se moram predstaviti gospodu poštarju,“ je dejala Ella skoro tiho in plaho, da sama ni vedela zakaj.

Ona jo je pogledala nekako od strani ter dejala:

„Mislite?“

Obrnila se je, odprla vrata pri pregraji ter stopila prav tik Elle. Njen starikavi obraz z dolgim šilastim nosom se je skoro dotikal Ellinega lica in njena zoprna sapa jo je dohitevala.

„Mladi ste in lepi in menda tudi dobri, zato mi je žal za Vas. Toda počakajte nekoliko, da ga pokličem.“

Hitro, tiho in nekako zlobno je zalučala te besede Elli ter prav tako hitro in tiho izginila iz sobe.

Ella ni vedela, kaj bi si mislila ob vsem tem. Kakor prikovana je obstala na mestu ter vrtala s solničnikom po deskah.

Prešlo je nekoliko časa, a potem se je začula v veži drsajoča hoja, ki je prihajala bliže in bliže. Vrata so se odprla in v njih se je pojavil srednjevelik mož v najboljših letih, oblečen pol gosposko, pol kmetiško. S skrbno negovano roko si je pogladil dolgo brado ter se izkušal nasmehniti. Toda njegova usta so se samo za hipec raztegnila, njegova suhotna lica so se skrčila, in nasmeh je izostal.

„Ah, tu ste, oprostite, da ste tako dolgo čakali,“ je dejal z nizkim, debelim glasom ter pridrsal bliže. „Prosim, da odložite, in v tem hipu Vam vse razkažem, kar je potrebno. Gospodična Neti je imela tako vse v redu!“

„Ali je ne bode zraven?“ je vprašala Ella.

Oni jo je sumljivo pogledal, nagnil glavo ter dejal lakonično:

„Ne.“

Elli to ni nič prav ugajalo. Ta mož, ki je sedaj brskal po predalih in ji razkazoval, kar je mislil, da ji je potrebno vedeti, ji je bil zoprni takoj, ko je vstopil. Sicer sama ni vedela zakaj in izkušala je, da bi ta čut pregnala, da bi se te misli otresla, toda ni šlo. A v tem je v njegovem pogledu opazila nekaj nemirnega, nestalnega, kar nikakor ni bilo njemu na dobro.

In ko ji je vse razkazoval, je neprestano govoril ter se je trudil, da bi bil jasen. Toda Ella ga ni poslušala z zanimanjem. Po ušesih so ji začele brneti besede Netine: „Žal mi je za Vas.“ In ponavljale so se vedno, zapisane so bile na vsakem mnogoštevilnih ovitkov, zapisane so bile na njegovem ozkem čelu. In rastle so in rastle.

Tedaj se je pa Ella slučajno ozrla skozi okno. Njene oči so se nehote napele in videla je Neti v po-

potni obleki z malim kovčégom v roki. Hušknila je mimo kakor senca in njena dolga, suha postava je v istem hipu izginila za drevjem.

„Gospodična Neti že odhaja?“

Vprašala je to nehote, usta so se ji kar tako odprla sama ob sebi in ustrašila se je, ko je to izgovorila.

Oni jo je zopet sumljivo pogledal ter zopet dejal enostavno:

„Da!“ . . .

Kmalu potem je Ella sedela sama v svoji sobici. Kar je pripeljala s seboj, se ji ni ljubilo, da bi že razkladala in si urejevala. Bila je utrujena od dolge poti, od prečute noči, od vsega, kar jo je danes doletelo. Sedela je pri oknu ter si podpirala glavo v belo desnico. Za hipec je pozabila na dom, njene misli so se vrtele okoli novih ljudi, ki jih je danes srečala, okoli poštarja in njegove starikave gospodinje, ki sta bila razen nje edina prebivavca te hiše. Videla jo je, ko jo je predstavil poštar. Sedela je v temni sobi mirno ter se skoro niti ni ganila, ko jo je pozdravila. Samo njene brezizrazne oči so se uprle v Ello ter so v tem hipu zadobile nekoliko bleska. A kmalu so se povesele kakor utrujene, kakor nevajene večje svetlobe. Ella ni vedela, kaj naj bi si mislila, ko je videla to slabotno žensko, ki se ni dalje menila niti za njeno, niti za poštarjevo navzočnost. Niti si ni mogla tolmačiti, ali je to poštarjeva soproga, ali samo kuharica, oziroma dekla. Poštar jo je predstavil kratko, dvoumno: „To je moja gospodinja.“ — Elli je prihajala na misel Neti, njeno skrivnostno namigavanje, njeno naglo, istotako skrivnostno odpotovanje. Kakor senca se ji je prikazala, kakor senca je izginila. Ella se niti ni mogla natančno spominjati njenega obraza. Vse črte so se zabrisale, pred njo se je vzdigavala megljena podoba, a iz nje je štrlel samo oni dolgi šilasti nos.

Bilo je že temno, a Elli se ni ljubilo prižigati luči. Sedela je še vedno na istem prostoru. Po hiši je bilo tiho kakor v grobu. Le parkrat so se odprla in zaprla vrata v pritličju, začula se je drsajoča hoja poštarjeva, njegov nizki glas, ki je kratko in suho uka-

zoval nekomu, bržkone hlapcu, ki je bil hkrati tudi voznik pošte. Nazadnje so se zaprla tudi še vežna vrata in Elli se je zazdelo, kakor bi se bila zaprla vrata njene ječe.

Nazadnje so se misli njene začele vračati zopet tja, odkoder so prihajale. Tiho in po prstih so se bližale znane podobe, z lehkimi koraki so prihajale, odete v zlate halje, iztezajoče po njej mehke in tople roke. Dobro in razločno je čutila njih bližino, kakor se čuje v temni noči trepetanje perotnic preletujočih se lehkokrilcev. Zašumelo je in k njej se je sklonila dobro znana ljuba podoba. Doteknila se je rahlo, komaj čutno njenega belega tilnika, poljubila jo na malo rožnato ušesce in šepetala ji je gorke besede, ki so božale njeno dušo, ki so privzdigovale njeno srce. In Ella je začutila na čelu poljub, ki jo je pretresel s sladko grozo in kri je začela nagleje pluti po njenih žilah. In vračala se je podoba za podobo in predle so okoli nje z zlatom pretkano mrežo, ki so se izza nje bleščale sladke, pojne sanje.

In Ella je pozabila vse realnosti in počasi so se zatiskale trepalnice, semtertja se začudeno privzdigale ter zopet zatiskale, dokler se niso več ganile. Rahla nočna sapa, ki je vela skozi odprto okno, se je poigravala z njenimi kodri in njena drobna, kakor češnja rdeča usteca, so bila pol odprta in okoli njih se je pletel srečen nasmeh.

In Ella ni več čutila, da je zašla v tujino, da sanja med tujimi ljudmi. Ella ni več čutila, kako ji je še pred kratkimi urami zastajala noga na durih te hiše, kako se ji je krčilo srce ob vstopu čez prag. Ella je bila zdaj srečna, Ella se je smehljala . . .

II.

„Ključ! — Eh, to gnezdo!“ je vzkliknil že marsikdo.

In marsikoga je noga zapeljala v ta kraj, njegovo oko se je rado mudilo po zelenih grebenih, občudovalo visoke debele smreke, ki so se spenjale ravne kot sveča proti nebu, njegovo uho je prisluškovalo

šepetanju bistrih vrelcev in padanju penečih se voda, a to samo enkrat v življenju. Drugič ni bilo nikogar več v ta kraj. Ljudje so prihajali, tam so se odpočivali, a prav tako so odhajali. In isti se niso vračali nikdar več. Potovali so skozi vsak teden novi obrazi in izginjali so brez sledu. A tudi to je ponehavalo, redkeje in redkeje se je kdo oglašal, Ključ je stal samotni, tih in pust, na vseh kotih in krajih je zevala nasproti grobna tišina in moreča dolgočasnost. Ključ se je pogrezal v pozabljenost, Ključ je umiral.

In v Ključu je umirala tudi Ella, tudi ona se je pogrezala v pozabljenost. Lotila se je bila dela s trdnim sklepom, da bode vztrajala, v delu je hotela dobiti utehe in tolažila, v njem je iskala sreče in zadovoljnosti. In sedevala je dan za dnevom od osme zjutraj in do poldneva, od druge popoldne pa do šeste zvečer. In kakor je prišla v pisarno drugi dan po svojem dohodu, tako je dohajala poslej redno vsak dan, z resnim obrazom in neko komaj razločno senco na sicer čistem, lepem čelu. Prihajala je in sedevala, sedevala in delala tiho in mirno in hitro. Čisto taka je bila videti kakor je bila Neti, Neti, ki je ob njenem prihodu bila nagnjena nad pisalno mizo, ki ji je bil hrbet nekoliko stisnjen in ena rama višja od druge. Čisto taka je bila od daleč kakor Neti, ki se je pred Ello pojavila kakor senca in izginila kakor senca. Pa saj ni moglo biti drugače, oklepal jo je isti stol kakor Neti, puhtela je iz njega ista okužena sapa, ki je v prejšnjih časih ovevala Neti.

Prvi dan ko je sedela na svojem novem prostoru, so se slehrni hip odpirala vrata. V pisarno so hodili najrazličnejši ljudje. Ženske so postajale dalje, nego je bilo treba ter obračale vanjo pozorno svoje oči. Ella je čutila njih poglede in bilo ji je to zelo neprijetno. In odhajale so, ne da bi bile kaj govorile. Ako sta se slučajno sešli dve, sta se samo pomenljivo pogledali ter prikimali. Da si niso upale govoriti je bilo vzrok to, da je v kotu pri blagajni sedel poštar in brskal po predalih. In sedel je ves predpoldan in popoldan.

Od onega dne pa je prihajal redkokdaj človek na pošto. Videti je bilo, da je bila vaška radovednost na-

sičena, zlasti od one nedelje, ko je bila Ella prvič v cerkvi in je sedela spodaj na prostoru, ki je bil viden na vse strani . . .

V deželo se je naselila jesen. Nebo je bilo skoraj vsak dan oblačno in češče je deževalo. Po vaških potih se je kopičilo blato in pošta je prihajala s postaje umazana in oškropljena z blatom do vrha. A Ella je pošte sleharni dan pričakovala najteže. In razvijala je ovitke z nervozno trepečočimi rokami. Ako ji je izpod prstov spolznil list, ki je nosil njen naslov, se ji je razjasnil obraz in položila ga je naglo na stran. Toliko da ga ni nesla k ustom in ga poljubila. Ako ni bilo zanjo ničesar, je pregledavala kupčke iznova ter se čudila, kako je to mogoče. A ko se je uverila, da ni ničesar, je povесila glavo in se užalostila.

Največje je bilo njeno veselje, ko je dobila listek od doma. In dopisovali so ji čestokrat. Iz vsake vrstice, ki jo je napisala roka materina, je kipela neizrekljiva ljubezen do hčere, je odsevala skrb za njeno bodočnost. A pisma očetova so bila polna naukov, potrebnih naukov. In ti nauki so bili tako skrbno zakriti, tako spretno zaviti v najpreprostejše besede, da so se z vso silo oprijemali njene mehke duše. Da, veliko čudo je to bilo, da je znal pisati tako neuk človek, ki je bil v mladih svojih dnevih navaden trgovski pomočnik. Ella je čutila do njega globoko spoštovanje, v njeni duši je stala njegova podoba na vzvišenem piedestalu, jasna in svetla kakor oblita z zlatimi žarki zahajajočega solnca.

Razen od doma je dobivala Ella še pisma od nekaterih prijateljic, tovarišic iz one dobe, ko se je šolala v mestu. Ta pisma so bila često pisana v veselem, razposajenem tonu, najboljšo znamenje, da se jim je godilo dobro, da so potegnile večjo številko v loteriji življenja, nego jo je vzdignila Ella.

In dnevi so potekali. Dan je bil enak dnevu. Dež je naletal za dežjem, blato se je kopičilo na blato, noga se je vdiralala kamor je stopila. Večeri so bili strašno dolgi, nikdar jih ni hotelo biti konec. Ella je vsakega presedela v svoji sobici. Zajtrkovala, obedovala in večerjala je vedno v pisarni, kamor ji je do-

našala jedila mlada, morda štirinajst let stara deklica, ki je bila prišla k hiši takoj za njo. Ko je zvečer zaprla vrata pisarnična za seboj, je takoj stopala v svojo sobico ter se vselej zaklenila. Sama ne bi si vedela odgovora, čemu se zakleplje, ako bi jo bil kdo vprašal. A čutila je nek čuden strah vselej, ko je zvečer prestopila prag svoje sobe in roka ji je nehote obrnila ključ v vratih. Navadno je potem jemala v roke kako ročno delo ter delala pozno v noč. Po vsej hiši pa je bilo tiho kakor v mrtvašnici. Le semtertja se je čula drsajoča stopinja poštarjeva, ali za hipec skakljajoča hoja mlade dekle, zaprla so se s shruščem kaka vrata in bilo je še tiše kot prej. Včasih pa so se začuli z vasi hripavi glasovi fantov, ki so voglarili, zalajal je kak pes, zamukalo trudno živinče v oddaljenem hlevu. Ko je potem legala k počitku, se je vselej še vnovič prepričavala, ali je res zaklenila vrata svoje sobe.

Neko noč Ella ni mogla dolgo zaspati. Zunaj je nalival dež in močan veter je stresal že golo vejevje skoro zidu se dotikajočih dreves. Včasih je tako čudno zapiskalo okoli voglov, da je Elli pretreslo mozg. Včasih je zajokalo kakor plaka mlado dete, včasih zavcnilo in zahreščalo. Okno se je stresalo in škripalo, debele kaplje so se zaletale na šipe. Ello je bilo strah. Odejo je potegnila čez glavo ter izkušala zaspati.

A tedaj je čez nekoliko hipov preplašena pomolila glavo izpod odeje ter prisluševala. Da, razločno je čula, kako se je nekdo doteknil kljuka pri vratih. In glej zopet! Prav tiho, počasi se je kljuka pritiskala navzdol. Nekdo je poizkušal, da odpre vrata.

Elli je zastajala kri. Niti mislila ni več, da so vrata zaklenjena. Čutila je, kako so se je doteknili nevidni prsti, čutila, kako se nekdo pregiblje po sobi, kako hodi od vrat proti oknu, od okna zopet k vratom. In to tako tiho, da ga ne čuje najtanje uho, da ga ne vidi najbistrejše oko. In vendar je tu, mora biti tu, saj čuje njegovo dihanje, obletava jo njegova sapa. In Ella ga je videla, kako raste, kako mu glava seza že do stropa, kako se iztezajo po njej njegove ostudne in pošastne roke. Hotela je zavpiti, toda glasu ni mogla

dati od sebe. Tiščalo jo je k postelji in na svojem telesu je že začutila one velike, vlažnomrzle roke, ki so jo hotele stisniti k sebi, ki so jo hotele objeti.

A v tem se je kljuka v vratih zopet premeknila, stopila je v navadno lego, roka zunaj jo je bila izpustila. Elli se je hipoma odvalilo od srca, izginile so temne sence, ki jo je z njimi mučila razgreta domišljija, in začela je misliti, kdo bi bil pri vratih. Za hipec so kmalu potem zaškrípale stopnice in Elli se je videlo, kakor bi bila začula drsajočo hojo. Toda hkrati je bilo zopet vse tiho, tiho kakor v grobu.

„Kaj je iskal? Kaj je hotel?“

To je bila Ellina prva misel. Prepričana je bila sedaj, da je mogel biti pozni gost edinole poštar. Morda se je v hiši kaj pripetilo, morda so jo kje potrebovali. Toda čemu potem tako skrivnostno prihajanje, čemu ni zaklical? In Ella si ni vedela odgovora. Tedaj pa se je hipoma spomnila ekspeditorice Neti in njene prvega čudnega nastopa. Njene besede so ji zvene le po ušesih, njen nagli odhod se je zopet pojavil pred njo. Videla jo je zopet, kako je stopala mimo okna z malim kovčégom v roki. Zopet je hušknila mimo nje kakor senca, in njena dolga, suha postava je izginjala za drevjem. Slišala je zopet njene besede: „Žal mi je za Vas!“

In Ella se je sedaj nehote spominjala zadnjih dni v pisarni in neka slutnja, neko razumevanje se je je pollaščalo. Rdečica ji je silila v lica, ko je začela domnevati, da ji je sedaj jasno, čemu je poštar že precej dolgo posedeval najrajši blizu nje, čemu je iskal vpričo nje izbranih besed in izrazov, čemu je tako gladil in negoval svojo brado. Domnevala si je, da ji je jasno, vse jasno, in to je bil prvi trenotek, ko je zaslutila in morda tudi uganila vsaj približno pomen Netinih besed.

A tedaj jo je prešinil nov strah in zatisnila ni očesa vso dolgo noč.

Zunaj pa je še vedno šumel veter in padal dež, da se je slišalo kakor bi kdo izlival vodo iz velikih polnih posod. In ta voda se je šumno odcejala navzdol po potih ter orala po njih globoke brazde.

Pozno v jutro se je začelo nekoliko svitati. Leno in kakor bi se bali, so prihajali prvi blede svetlobni trakovi skozi okno v sobo. A v njih se je videla preprosta sobina oprava še siromašnejša in otožnejša. Slednjič so se ti trakovi pritiho tapili tudi v kot na posteljo in prebudili Ello, ki je bila komaj za trenotek zatisnila trudne oči.

Skočila je raz posteljo ter se začela oblačiti. V glavi ji je bilo pusto in čutila se je izmučena in onemogla kakor še nikdar v življenju. Ko se je pogledala v malem okroglem zrcalu na mizici, se je skoro ustrašila. Nasproti ji je gledal bled, skoro rumenkast obraz, okvirjen od razpuščenih, razmršenih las. In ta obraz se je v tej noči zožil in podaljšal in ob očeh se je prikazala prva, komaj vidna guba.

Ella se je naglo obrnila od zrcala ter stopila nekoliko korakov po sobi. Kar je bila v Ključu, se ni čutila tako nesrečna kakor danes, niti prvi dan svojega dohoda, ko je vendar živela pod raznimi vtiski. Danes šele je prav grozno občutila vso bedo, ki ji je izročena takale siromašna poštna uslužbenka na deželi. Danes šele so ji zarezale spono globoko v meso, da se je sesedla kri in so otrpnile žile. Bridek nasmeh ji je legel okoli usten in trpek izraz se je vtisnil in vgnezdil prav blizo njega.

Ko je stopala navzdol v pisarno, ji je bila glava nizko sklonjena in izpod bledega čela so zrle nemirne in boječe oči, ki si niso upale pogledati na levo in desno. Bale so se nečesar, kakor bi bile zagrešile Bog ve kaj hudega. V veži pa se je videla Ella nenadoma nasproti poštarjevi gospodinji. Stala je ob vratih ter gledala Ello z nekim čudnim, porogljivim nasmehom. Njena usta niso izpregovorila in odgovorila na Ellin pozdrav ničesar, a njena glava se je obračala za Ello, dokler ni izginila v pisarni. A Ella je videla njene oči skozi vrata, vedela je, da ona še stoji na vratih. Šele čez nekoliko časa so se duri šumno zaloputnile, da je votlo odmevalo po hiši.

Kmalu potem ji je prinesla dekla zajtrk. Proti svoji navadi je še nekoliko časa postala v pisarni ter

zrla na Ello. Ko se je ta ozrla, se je naglo obrnila ter odšla. Ella jo je hotela poklicati, da bi jo nekaj vprašala. Toda khrati se je premislila in molčala.

Proti poldnevu so se zaslišali v hiši razburjeni glasovi. Ženski glas je vpil in vrata so se odpirala in zapirala. Ella ni mogla vsega razumeti. Ali uganila je, da je prišla deklina mati ter zahtevala od poštarja, da takoj odpusti njeno hčer iz službe. Pri tem so padale na poštarja ne baš lepe besede in Elli se je celo dozdevalo, da je bilo vmes izgovorjeno tudi njeno ime. V kakšnem zmyslu, ni mogla vedeti, ali zadelo jo je to skrajno neprijetno in nehote ji je bušilo v glavo, da mora to biti nekaj v zvezi z nocojšnjim dogodkom. Poštar je ženski odgovarjal na kratko in nekoliko tiše, a konec vsega je bil, da je dekla odšla z materjo iz hiše. Proti večeru pa je že prišla druga, nekoliko starejša in z nekim potuhnjenim izrazom na skoraj štirioglatem obrazu. Takoj, ko je prvič prinesla večerjo, ni bila Elli všeč. Njene mižeče, kalne oči so izdajale lokavost in njena vsiljiva prijaznost, ki je z njo obsula Ello pri prvem svojem nastopu, se je tej gabila.

Poštarja ves tisti dan ni bilo v pisarno. Po nastopu z materjo odišle dekle ga niti slišati ni bilo in v hiši je bilo, kakor bi bilo vse izumrlo. Oglasil se je samo poštni voznik, ki je bil hkrati pismonoša, ko je odhajal in prihajal, oglasilo se je samo par šolskih otrok, da bi vprašali, ali je kaj za starše, ki so bivali v kaki oddaljeni vasici. Zunaj pa je ves dan počasi rosilo in nebo je bilo čez in čez zagrnjeno s težkimi, črnimi oblaki, ki so viseli nizko nad bližnjimi griči, da ni bilo videti nikamor.

Tako se je bližal večer, zopet dolg in pust večer, in Ella se ga je bala že naprej . . .

Ko je stopila Ella iz pisarne ter jo zaklenila, da bi odšla v svojo sobo, je hipoma stal za njo poštar, kakor da bi zrastel iz tal. Ella niti slišala ni, da bi se bila kje odprla vrata, niti da bi bila zahreščala njegova stopinja po veži. Ko se je obrnila, mu je zrla v obraz. Ta je bil nekam izpremenjen. Neka boječnost, neka neodločnost je visela na njegovem licu in Elli se je videlo za hipec, kakor bi nekaj težilo njegovo srce,

kakor bi bil ta mož nesrečen. Nekaj se je zganilo v njej, česar dozdej nikdar ni občutila njemu nasproti. Samo misel, da stoji pred njo nesrečnež, je zadoščala da je pozabila onega neprijetnega čuta, ki se je je bil polastil, ko ga je začutila za seboj, ki jo je imel vklenjeno dozdej še vselej, ko je bila v njegovi bližini. In poštar je uganil njeno duševno stanje. Izraz njegovega lica je hkrati zadobil zraven vsega še neko bolešno potezo, njegova glava je klonila nekoliko navzdol in oko se je povесilo.

„Oprostite, gospodična Ella,“ je dejal s tihim, mehkim glasom, kakršnega Ella še ni bila čula pri njem. „Mislil sem, da Vam morda ne bi bilo nevšeč, ako bi Vam včasih zvečer delal nekoliko časa družbo. Večeri so tako dolgi in ako je človek sam, se vda preveč raznim težkim mislim, ki ga more in tlačijo, da le težko prenaša tako življenje.“

Ella je osupnila. „Čemu naenkrat taka ponudba,“ je pomislila. Toda ko ga je vnovič pogledala in ga je videla še vedno tako potrtega in ponižnega pred seboj, se je siloma otresla pomislekov, ki so se ji vsiljevali.

„Morda sem ga sodila napačno,“ si je dejala ter izpregovorila prijazno:

„Preveč bi zahtevala od Vas, ako bi se drznila sprejeti Vašo ponudbo.“

„Ah, nikakor ne, nikakor ne, gospodična Ella! Prav rad, verjemite mi, prav rad sem Vam vedno na razpolago in v največje veselje bi mi bilo, ako bi Vam smel biti na uslugo.“

Govoril je naglo in skoro šepetaje. In pri tem se je razgrel kakor mladenič in nekaj mladostnega in ognjenega je bilo v teh besedah. Ella še nikdar v svojem življenju ni bila v takem razgovoru z moškim in ogenj, ki je bil v poštarjevih besedah, ni švignil brezvplivno preko nje. Nekaj mehkega je hkrati ovelo njeno notranjost in mož, ki je stal pred njo, se ji ni videl več tako strašen in oduren kakor doslej.

In že mu je hotela odgovoriti, da mu noče odbijati njegove prošnje, ako ga to veseli, ko je hipoma zapazila v njegovem očesu neki sijaj, ki je bil popolnoma nasproten prejšnjemu izrazu v njegovem

pogledu. Sicer je ta sijaj izginil takoj in se umeknil zopet prejšnjemu izrazu, a v Elli je zbudil hipoma stare občutke proti poštarju, zbudil jih hipoma kakor je sam hipoma vzplapolal. In pred njo je hkrati stala Neti in smejala se ji je porogljivo in na ušesa so ji zveneale besede: „Žal mi je za Vas!“

Ella se je zravнала kvišku. Njena vitka postava je presegala poštarja, ki je bil videti pred njo malenkosten in pritlikav. Bila je lepa, da je moral zreti vanjo kakor v solnce in oči so ga skelele in trepetal je pod njenimi gorkimi žarki. In predno se je zavedel, se je bila Ella poklonila in izginila po stopnicah v svojo sobo. Poštar je slišal, kako se je ključ obrnil v njenih vratih.

Tedaj pa se je nekdo v njegovi bližini zasmejal rezko in zlobno. Poštar je prebledel ter stisnil pesti. Planil je proti onemu mestu, kjer se je zasmejalo ter iztegnil je roko. Toda v tem hipu so se zaloputnila vrata pred njim, in za njimi je izginila njegova gospodinja.

* * *

Ella je potrkala rahlo na vrata pri spalnici svojih staršev. Nihče se ni oglasil, mrtvaško tiho je bilo naokoli. Ella se je sklonila h ključavnici ter poslušala. Naslonila je svoje drobno ušesce prav ob ključevo luknjo ter obstala. Njeni dolgi kodri so se razpustili po tilniku navzdol in mahali skoro do lesenega praga. In zavela je hladna nočna sapa, in zamajali so se lasje in trkali so na vrata in prosili so, da se jim odpro. Toda trkali so zaman, ni je bile stopinje, ki bi se bližala, ni je bilo roke ki bi odprla. In Ella je stala še vedno sključena, je stala še vedno nepremično in poslušala.

Tedaj je posijal mesec skozi okno v veži. In od stene v nasprotnem kotu se je ločila postava. Njene prozorne noge so se komaj dotikale tal, plula je po vzduhu, rastle je in se krčila, kakor rastejo in se krčijo kolobarji sivega dima, ki se vzdigujejo proti stropu, a jih od tam preprih tlačí zopet k tlom. Rastle

je in se krčila in se bližala. In približala se je sklonjeni Elli in privzdignila ji je viseče lase, da bi jih ne omažeževala njena noga. Privzdignila jih je in nesla jih je k svojim ustnicam in poljubila jih je. Ella pa se je dvignila. Vrata so se odprla kakor sama ob sebi na iztežaj in na oba kraja, in Ella je vstopila.

Stala je sredi sobe in zrla je po njej z začudenimi očmi. Skozi okna je sijal mesec, v njegovi luči so motno odsevale dobro znane postelje. Na njih je nekaj ležalo nepremično in trdo in pokrito je bilo z belimi rjuhami. In hipoma so se ob teh posteljah pojavile dolge blede sveče na okroglih črnih svečnikih. In v presledkih med njimi so zrastle pisane rože na dolgih upogibajočih se steblih. Na drobnih sklonjenih glavicah se je svetila rosa, ki jo je rodilo tiho pomladno jutro. Ella se je sklonila nad cvetke ter hotela pogledati svoje obličje v srebrnem zrcalu te rose. A tedaj je videla, da so to solze, ki jih je rodila globoka žalost njenih bratov in sester. In tem solzam so se pridružile še njene, saj je v istem trenutku zagledala med svečami in rožami dobro znana obraza očeta in matere. Bila sta voščenobleda in njune ustnice so bile trdo stisnjene. In vse okoli njih je bilo črno prepreženo od stropa do tal. Spredaj se je dvigala ozka mizica, na njej se je svetlikala v srebrni posodi blagoslovljena voda poleg pozlačenega razpela. In v posodi sta se tiščali zeleni vejici, pripravljene v kropenje.

Ella je padla na kolena ter zaplakala.

„Oče! Mati!“

Vzkliknila je glasno, hoteč ju priklicati zopet v življenje. In zaklicala je vnovič, da je njen glas votlo odmeval po prazni sobi.

Sklonila je glavo kvišku. Tedaj je pa začudena zapazila, da gleda skozi okno v sobo namesto meseca druga, svetlejša krogla. Solnce je bilo izšlo in je pošiljalo svoje zlate pramene v ravnih, dolgih črtah po sobi. In ko je pogledala materi v blede obraz, se je tam nekaj zgenilo, kakor bi se zazibal smehljaj okoli trdih usten. Usta so se lahko odpirala, trepalnice so se dvigale in iz materinih oči je zasvetil dolg, ljubezni poln pogled, podoben onemu dolgemu, zlatorumenemu

solčnemu žarku, ki je poljubljal njene osivele lase. A tedaj se je dvignil na odru oče. Lahno se je sklonil kvišku, nasmejal se je hčeri ter ji pomigal s koščeno roko kakor bi jo vabil, da stopaj za njim.

Ella je vstala ter hotela k njemu. A tedaj sta se razrušila odra in izginila sta izpred njenih zavzetih oči. Oče in mati pa sta stala sredi sobe ter širila roke svoji hčeri nasproti. In Ella je stopila naglo korak dalje in ju je hotela objeti. Toda onadva sta se začela hkrati odmikati, dalje, vedno dalje. Ella je hotela za njima, a iz prve sobe sta izginjala v drugo, iz druge v tretjo, iz tretje v četrto. Sobe so rastle pred njo kakor iz tal in ni jih hotelo biti konec. In pred njo sta bežala oče in mati.

Solnce pa je lezlo vedno više in više in po vseh sobah se je razlivalo morje svetlobe. Ello je ta svetloba skelela v oči in povešati je morala glavo, da so se za trenutek odpočile. A to jo je popolnoma zmedlo, da ni več natančno razločevala pred seboj bežečih podob. Izgubila je bila pravo smer in hlastala je iz kota v kot, od vrat do vrat. Njene roke so se krčevito iztezale in zopet obupno padale, njena kolena so se šibila. Tedaj se je prav pred njo pojavil obraz materin. Samo dva koraka je bilo treba in Elline roke bi se lahko ovile njenega vratu, njena glava bi lahko odpočila na materinih prsih. Toda Ella ni mogla prestopiti z mesta. Nekaj kakor svinec težkega je leglo v njene noge, ji je napolnilo žile. Izkušala je privzdigniti nogo, toda bila je kakor k tlom prirastla, ves napor je bil zaman. Sklonila se je k tlom in hotela si je pomagati z rokami, po vseh štirih je hotela prilesti do matere. Toda tudi roke so se napolnile s svincem in okoli njih so se zadržnile vrvi. Obup je legel na Ellino dušo, hudo ji je bilo, da bi bila najrajša pri tej priči umrla. In hotela je klicati na pomoč. Toda začutila je hkratu neznosno žejo, jezik ji je bil suh in lepel je na nebesu in nobenega glasu ni bilo iz njenih ust.

A hipoma so se razmeknile stene, tal je zmanjkalo pod Ello. Nekaj neizrečeno lahkega jo je prešinilo in

prosto kakor ptica pod nebom se je dvignila. Okoli nje je zazelenelo drevje, njegovo listje je bilo sočno in temnozeleno kakor v zgodnji pomladi, ko se je komaj porodilo. Pod drevjem so se vzdigale tuje nepoznane cvetice, ovijale so se po vejah in njih opojni vonj je polnil vso okolico. Iz gostega grmovja se je glasila otožna pesem slavčeva in pod grmovjem je žuborel srebrnočist studenec.

Ella pa je razširila roke nalik perotnicam in letela je lahko kakor ptica po tem mirnem in balzamičnem vzduhu. Krenila je, kamor je hotela, nikjer ni bilo ovire, nikjer zapreke. Letelo je samo ob sebi, kakor bi bila letala že od mladih nog, kakor bi bil njen pravi element čisti in jasni vzduh visoko nad spletkami človeškega rodu, visoko nad gorami. Pozabila je vsega, kar jo je še pred nekoliko hipi vznemirjalo in delalo nesrečno, pozabila je celo matere, ki je bila s sobo vred izginila izpred nje. Hipoma pa se ji je zazdelo, da sanja. Kdaj je še na tej božji zemlji letal človek? Toda ne, to niso sanje, to je gola in čista resnica, saj vidi pod seboj zemljo, okoli sebe drevesa in grmovje, saj čisto razločno sliši petje slavčevo. Ne, to niso sanje. Toda vendar se je treba prepričati še drugače! In Ella je splula počasi do bližnjega drevesa in odtrgala je vejico z velikimi, mahalčastimi listi. In potipala jih je in začutila pod svojimi prsti. Ali so to sanje? Sklonila se je nad veliko čudovito oblikovano cvetico, ki je žarela v nepopisno lepih, Elli dozdej neznanih bojah. Odkod se je vzela? Da, treba jo je utrgati, ustvarjena je za nekaj lepšega, nekaj vzvišenejšega, nego da bi tu rastle samo zaradi tega, da raste. Ella se je spomnila, da je majnik. In doma ima na omarici soho Device. Pred njo gori večna lučca v pobarvanem steklu in okoli nje je venec preprostih, skromnih cvetic, kakršne rasto za hišo na vrtu. Kako bode ta povečala bajni vtisk, kako se bode tamkaj še bohotneje razcvela v čast Materi božji! In Ella tačas poklekne pred kipec in molila bode za starše, molila za brate in sestre in molila zase. Krasna cvetka se je zalesketala v njeni roki, njeni listi so vztrepetavali in nje vonj je Ello omamljal. Ali so to sanje?

Toda kaj je to? Elli je bilo, kakor bi jo kdo poklical. Spoznala je glas očetov. Obrnila se je naglo in bila je zopet v sobi. Izginilo je zelenje, izginile so cvetice in otožno so se zasvetile belo pobarvane stene. Ella ni vedela, kdaj je sedla za mizo, a sedela je nasproti svojemu očetu. Poletenska okna so bila zaprta, v sobi je bilo somračno, s ceste se je čulo ropotanje vozov in peketanje konjskih kopit.

Očetov obraz je bil resen, tiha žalost je bila razlita po njem in govoril je z Ello šepetaje, skrivnostno. Ella ga je poslušala, slišala je vsako najmanjšo njegovo besedo, a razumela ni ničesar. Niti zmisla njegovega govora ni mogla pogoditi.

Tedaj so se zaslišali koraki po stopnicah. Nekdo je govoril glasno in zapovedujoče, drugi so odgovarjali tiše in zateglo, kakor bi jokali. Oče Ellin se je vznemiril. Ozrl se je po sobi ter motril jako pazljivo vso opravo od najmanjše stvarce do največje. Bilo je, kakor bi se poslavljal od vseh teh stvari, ki se je le težko ločil od njih.

V tem so se bližali koraki, glasovi so se začuli pred sobo. Nekdo je potrkal in vstopili so možje od sodišča. Resno so se držali in molče je nekdo izvlekel iz žepa neke papirje ter jih predložil pred očeta. Ta si je nateknil naočnike, vzal papirje v roko ter jih prebiral. Nato jih je položil na mizo ter vstal. Obrnil se je proti Elli ter rekel sočutno:

„Pusti nas nekoliko časa same, dete moje, pozneje se vidimo. Tu so sedaj resna opravila!“

Ella je molče vstala ter odšla. Na vratih je nehote postala in je videla, kako so možje hodili od enega kosa sobine oprave do drugega in kako so pritiskali nekaj okroglega na sleherni kos.

Ella je odprla vrata ter hitela v kuhinjo. Tam je sedela mati pri ognjišču na nizkem stolu. Obraz si je zakrivala z dlanmi in glasno je ihtela. Hčerke niti opazila ni, ko je vstopila.

„Mati!“, je zavpila Ella ter skočila k njej. Ovila ji je roke okoli vratu ter zaihtela tudi sama.

Tako sta ostali nekoliko časa v tesnem objetju. Z dvorišča se je slišalo veselo vpitje Ellinih mlajših bratov in sester.

„To so žalostni časi, Ella,“ je dejala skoro nato mati ter se rahlo izvila iz hčerinega objetja.

„Kaj pa je, mama?“

„Vse nam bodo prodali!“

Ella je zavpila ter zakrila obraz v roke.

„Ti edina nas lahko rešiš,“ je pristavila mati ter tolažila hčerko.

Elli se je zazdelo čudno, kako bi bila ona tista, ki bi mogla rešiti svoje starše. Kako rada bi dala vso srčno svojo kri zanje, kako rada bi jim pomagala, ako bi zahtevali od nje mlado njeno življenje!

„Kaj naj storim, mati?“

„Vzemi ga!“

Mati je pokazala z roko na drugo stran ognjišča. Ella se je tja ozrla in se stresla. Tam je sedel — poštar. Opravljen je bil v črno obleko in nataknjene je imel bele glace-rokavice. Pred njim je stal na drugem stolu visok svetleč cilinder.

Poštarjevo oko se je uprlo v Ello, njegova roka je pogladila brado in vstal je ter ji stopil nasproti.

Ella je pogledala mater, ki je bila pričakujoč vanjo uprla svoj pogled in je pogledala poštarja. Nato je stopila vnovič korak bliže matere ter dejala s trdnim, močnim glasom:

„Zaradi Vas, mati, storim vse!“

A to je presežalo njene moči. Zgrudila se je na bližnji stol in dihala je težko.

In pridrsal je poštar do nje in sklonil se je k njej. Njegova brada se je doteknila njenega lica in njegova zoprna sapa jo je obletela. Ello je zazeblo. Začutila je, kakor bi se je bil doteknil hladni gad, ki se je hkrati ovil njenega telesa.

In zavpila je glasno in grozno . . .

* * *

Ella se je zbudila. Na njenih ustnicah je še trepetal težki vzdih, njeno čelo se je potilo in po vsem životu se je tresla. Njene oči so strmeč preplašeno zrle po mali sobici, ki se je po jej nrazlivala prva jutrnja svetloba. V njej se je motno svetlikala sobina oprava,

zraven postelje na stolu je bila njena navadna obleka. Na mizi je poleg svetilke ležalo dokončano pismo, ki ga je snoči pisala Ella domov.

„Hvala Bogu, da so bile samo sanje!“ je vzkliknila ter naglo vstala. Pogledala je list na mizi in prebrala je še zadnje vrstice, ki jih je bila pripisala: „Ako Vam je mogoče, rešite me tega pekla, na veke Vam bodem hvaležna! . . .“

Z zvonika se je začul droben glas zvonca, ki je zvonil sedmo uro. Ella se je prekrizala in njene ustnice so šepetale gorečo molitev. —

III.

Včeraj je zapadel prvi sneg. Ključ je bil pobeljen in pobeljena so bila prej rjava brda nad njim. Vse se je čez noč preobleklo, vse se je videlo praznično, svatovsko. In danes je nad to pokrajino usipalo solnce svetle svoje žarke, da se je lesketalo, kakor bi se kopal v srebrnih penah, kakor bi bilo posuto čez in čez z drobnimi, neštevilnimi biseri. Vse je oživelilo, vse se je zibalo, vse se je oddihavalo po duha morečih, pustih in dolgočasnih deževnih dneh.

Ella je imela odprto okno pošne pisarne. V peči je veselo prasketal ogenj, a skozi okno je silila sveža, oživljajoča sapa. Kako se je danes dalo delati! Kar samo ob sebi se je pisalo, pečatilo in zavijalo, kar samo ob sebi se je delilo v posamezne predale.

Semtertja je Ella pogledala skozi okno. Njeno oko je bilo živahnejše, njeno čelo ne več tako zamišljeno. Bilo ji je nekako lahko okoli srca, lahko, kakor že dolgo ne. Okoli ustnic ji je včasih zatrepetal smehljaj in bilo ji je, kakor bi ji moral današnji dan donesti nekaj posebno veselega, nekaj novega. To je slutila, ne, to je prav gotovo vedela, saj so ji to šepetala neštevilna nevidna bitja, ki so plula po vzduhu, ki so jo obkrožavala.

In Ella je težko pričakovala tega veselega trenutka, vsa njena duša mu je hitela nasproti, vse njene misli so se združile, da bi ga pojmile in se raztopile v njem.

Gori nad vasjo pa se je v tem hipu začulo pasje lajanje. Izpočetka so se slišali posamezni glasovi, kratki in naglo odrezani. A kmalu so bili ti glasovi bolj zategli, tanjši in višji, cvileči. Glasili so se vzdržema, prihajali vedno niže, razgubljali se vedno više, po hribu doli in zopet gori, po kotlinah in okoli hriba. In na vrhu je počil strel, en, dva, trije: . . . Pokalo je, da je odmevalo daleč po okolici. Psi so za trenotek utihnili, a kmalu se je začela nova gonja. Po gozdu je šumelo, pod bežečimi nogami zverjadi je pokalo suho dračje. In to se je vršilo ves dopoldan, zdaj bliže, zdaj bolj oddaljeno, v vednem kolobarju, a v presledkih se je glasil zateglo lovski rog . . .

Popoldne pa se je glasna lovska družba vračala mimo pošte. Spredaj so stopali nosači. Nekdo je imel na hrbtu okoli vratu ovitega velikega srnjaka. Glava srnjakova je visela nosaču na prsi in izmed trdno stisnjenih zob je štrlel okrvavljeni konec jezika. Nosačeve roke in hlače na kolenih so bile krvave, da so se od daleč svetile velike rdeče lise. Drugi je nesel na drogu nekoliko dolgouhcev, ki so kazali med razkremenimi nogami bele svoje trebuhe. Tudi ta je bil krvav po mečih. Tretji pa je vlekel lisjaka, da se je podolgasta glava s štrlečimi ušesi vlekla po tleh.

Ella je gledala skozi okno.

Tedaj pa se je nekdo ozrl gori. Njegove izrazite modre oči so za hipec začujeno obvisle na Elli. Njegova roka se je trdneje oprijela puške in vztrepetala. In stopal je dalje z drugimi.

Ella pa je tačas začutila, da je pričakala oni trenotek, ki je po njem koprnela. Rdečica ji je zalila lepo lice in njeno oko je strmelo za odhajajočim. Na ovinku se je ozrl, in Elli se je videlo, kakor bi se mu ustavljala noga. A nekdo se je obrnil proti njemu ter ga ogovoril. Moral je za njim.

Ko se je Ella ozrla po pisarni, je bila ta še veliko svetlejša nego prej. Kar hipoma se je izpremenila, zadobila je zanjo nek pomen. Ella je začutila, da je s tem trenutkom začela živeti.

A tedaj je vstopil poštar. Drsajoč na navadni svoj prostor, se je ozrl v Ello ter hotel dalje. A ko je za-

pazil rdečico na njenem licu in njeno razburjenost, jo je pogledal pazljiveje. Takoj nato mu je komaj viden porogljiv nasmeh šinil preko usten. Elli pa se je videlo, da je uganil njen položaj. Nemirno je sedla ter začela delati. A pri srcu ji je postalo hkrati tako hudo, tako težko, da bi bila najrajša zajokala.

Ta gnusni človek se je drznil v tem svetem trenutku oskruniti s svojim pogledom njeno notranjščino, se je drznil dvigniti zastor, ki je za njim pravkar zablestela v svetlih, plamenečih bojah podoba, kjer je bil zanjo že davno pripravljen skrit in miren prostor, kamor ne bi smelo nikdar pogledati tuje oko. Ella se je zdaj zavedela, da tega človeka sovraži iz dna duše, a vedela je tudi, da jo sovraži odzdej i on. Hipoma, kar samo ob sebi ji je bilo to jasno, a hipoma je tudi sklenila, da se mu upre, naj velja kar hoče. Začutila je, da je to dolžna sama sebi, začutila, da je to dolžna tudi onemu, ki se je tako nenadno naselil v njenem srcu. Odločno je hkrati dvignila glavo ter se ozrla po poštarju, ki je malomarno sedel na svojem prostoru, kakor bi se ne menil ne zanjo, ne za ves ostali svet.

Hipoma pa je poštar dvignil glavo ter se ozrl po Elli. Njegov obraz je bil čisto vsakdanji, izraz na njem malomaren.

„Gospodična Ella,“ je dejal počasi in zateglo, „ni še dolgo, kar je tam sedela gospodična Neti. Pred njo je sedela gospodična Vera in še pred njo gospodična Bela. In sedaj sedite Vi, gospodična Ella!“

„Čemu mi to pripovedujete?“ je viknila Ella ter trdo stisnila ustnice.

Poštar si je pogladil dolgo brado in pomežiknil. Njegov obraz je dobil hkrati nekaj mefistovskega.

„Ah, čemu! Res, radovedni niste! — No, ker že nočete slišati, naj molčim. Sicer pa nisem imel mnogo povedati. Gospodična Bela je umrla v norišnici, gospodična Vera je v nekem predmestnem zavodu v Gradcu, a gospodična Neti študira v Begunjah. Sicer pa me veseli, da niste radovedni.“

„A kaj je zagrešila Neti?“ je vprašala nehote Ella prestrašena.

„Glej, glej,“ se je smejal oni, „saj jo vendar zanima moje pripovedovanje.“

„Gospod, Vi ste zlobni,“ je siknila Ella ter vstala.

„Morda, morda, gospodična! Toda kaj sem hotel še povedati? Ali se Vam ne zdi, da je tamle v onem stolu nekaj, kar je ubilo Vaše prednice? Ali se Vam ne zdi, da to še tiči tam notri?“

Ella je prebledela. Strmela je v poštarja in ustnice so se ji gibale konvulzivno. Nekaj je hotela odgovoriti, toda beseda ji ni šla iz ust.

Poštar se je počasi dvignil.

„Sicer sem pa za svojo osebo prepričan, da je vsaka imenovanih gospodičen ta „nekaj“ že sama s seboj prinesla. Meni se je vsaj videlo, da so imele vtisnjeno ono znamenje na čelu že takoj ob svojem nastopu. No, in tak si ne more pomagati, niti mu drugi ne pomorejo.“

Drsal je mimo nje počasi, prav počasi. In kakor nehote se je doteknil njene roke.

Ella se je zdrznila. Čutila je, kakor bi se je bila doteknila mrzla in opolzla kača.

„Res je, tak si ne more pomagati,“ je mrmral poštar vnovič ter zaprl vrata za seboj . . .

Ella se je zgrudila na stol ter zaječala. Tóda takoj je planila kvišku. Videlo se ji je, kakor bi se bilo v stolu nekaj premeknilo. Hlastno ga je prijela ter ga postavila v kot.

Proč, proč od tukaj, kakor hitro mogoče, proč, dokler ni prepozno,“ si je dejala poluglasno z nekim tujim, dozdej nepoznanim glasom. Slišalo se je, kakor bi govoril kdo drugi, ki se je pritihtapil neviden v sobo.

Toda kam naj bi šla? Nikjer ni v tem hipu primerne službe dobiti. Ali naj gre domov? Ah, tega se boji. Kaj bi si mislili starši? Hudo bi jim bilo, ako bi jim prišla še na glavo, ko so jo oddali od hiše vendar samo v skrajni sili.

Ne, domov ne sme, vsaj tako hitro še ne!

Naslonila se je ob okno ter razmišljala. In videlo se ji je, da je zdaj konec vsega, da je njena usoda že zapečatená, da ji je za petami. Torej tak je začetek njene

ljubezni? Malo prej je zableščala naglo in nenadoma pred njo svetla luč in njeni žarki so plamteli nekoliko hipov jasno in veličastno in ona je poželjivo upirala vanje svoje oči. A sedaj tema, megla čez in čez! Umikali so se svetli prameni, izgubljali se počasi v noč in komaj, komaj če še brli v daljavi plamenček, ki pa mora vsak hip ugasniti! Kako je to tesno, kako je hudo! Ah, kako rada bi umrla!

A domov ne sme. In treba je vztrajati še na tem mestu, vsaj še nekoliko časa, dokler se ne odpre kje kaj boljšega.

Toda oni stol v kotu je treba menjati. Nanj ne sede nikdar več.

Ella je stopila k vratom, da bi poklicala deklo in ji velela donesti drugi stol.

Ali v tem hipu je zunaj prijel nekdo drugi za kljuko. Duri so se odprle in pred Ello je stal oni, ki ga je že nosila v svojem srcu.

Stala sta si nekoliko časa molče nasproti. Nikdar še nista občevala medsebojno, nikdar se nista videla do današnjega dne, a ko sta si sedaj gledala v oči, sta vedela, da se poznata že dolgo, sta si bila stara, ljuba znanca. In vedela sta, da se ljubita že davno, od pravekov. Spomnila sta se, da sta že drug drugemu slonela na prsih, da so se njuni pogledi že topili drug v drugem, da so se njune ustnice strinjale v sladkih, dolgih poljubih. Vedela sta, da sta se izprehajala roko v roki po cvetočih poljanah in brežinah, vedela sta, da sta že poslušala v tistem somraku in v tesnem objetju otožno pesem slavčevu, ki jima je polnila srce z nepoznano slastjo in sladko grozo. Poznala sta se že dolgo, dolgo, hodila sta drug zraven drugega že dolgo pot, poznala sta medsebojne svoje želje, medsebojno kopnenje.

Poznala sta se, a vendar sta oba zardela, ko sta se tako nenadoma srečala. In nihče ni mogel najti besede, oba sta bila v vidni zadregi. Haha, kako se je to čudno glasilo, ko je vendar odprl usta in izpregovoril:

„Oprostite, gospodična, ali imate kaj razglednic?“

Ali res ne zna kaj drugega povedati? Ali je prišel samo po to?

Ella se je spomnila, da je v poštni pisarni. Naglo se je obrnila in odštevala razglednice.

„Ali smem tukaj napisati?“

„Prosim, poslužite se!“

In potegnil je stol iz kota bliže k mizi ter sedel nanj. In stisnil se je na stolu v dve gubé in glava se je sklonila nad mizo.

Ella ga je gledala. A tedaj se je nečesa domislila. Naglo je stopila k mizi ter dejala:

„Oprostite, ta stol ni za nič.“

In izkušala je, da bi stol potegnila izpod njega. Toda oni je sedel trdno.

„Eh, ne de nič,“ se je zasmel, „stol je stol, toliko časa me že vzdrži.“

Ona je ugovarjala.

Tedaj pa se je roka njegova ovila njenega pasu in potegnil jo je k sebi. Odmeknil se je nekoliko in sedaj sta sedela nekoliko hipov oba na istem stolu.

„Ali vidite, kako je močan?“ je dejal ter se smejal.

Njegovi močni beli zobje so se zasvetili tik pred njo, a takoj so jih zakrile bujne, rdeče in majhne ustnice, ki so se po bliskovo približale njenim.

Ella je svoje zavarovala s plosko roko, in gorak poljub je obvisel na belih, trepečočih njenih prstih.

„Joj, Vi porednež!“

Druga duhovitost ni mogla raz njena usta, saj jih je takoj zamašil z vročimi svojimi poljubi . . .

Ko je bila Ella zopet sama, je bilo pozabljeno vse, kar je pretrpela danes. V njeni glavi ni bilo druge misli nego misel nanj. In pri tej misli so se iskriale njene oči in okoli njenih usten je krožil blažen smehljaj. Čelo pa je bilo vedro, kakor je vedro nebo po težki nevihti.

In stol, ki se ga je hotela malo preje iznebiti, je ostal na svojem prejšnjem prostoru. Kako se je zdaj sedelo vse drugače na njem, zdaj, ko se ji je na njem utrnila prva zvezda mlade ljubezni! —

V sobi, kjer je stanovala poštarjeva gospodinja, se je že delal somrak. Dasi je bilo v njej že skoro pretoplo, je vendar še prasketal ogenj v peči. Okna so bila motna, da se niso mogli razločevati predmeti, ki so bili zunaj. Po sobi se je vlačil težak in zoprni vzduh, pomešan z vonjem po dimu in po ogorkih. Težko se je dihala v njem.

A poštarjeva gospodinja se je menda tu notri počutila dobro. Sedela je ob oknu ter krpala nogavice. Njena ostro črtana glava z močnim šilastim nosom je bila sklonjena nad delo, in njeni dolgi koščeni prsti so se urno premikali drug ob drugem. Na prvi pogled je bila videti žena stara, a ob pazljivejšem opazovanju se je videlo, da jo pač niso postarala leta. Moralo je biti kaj drugega, kar ji je pobelilo lase in nagubančilo kožo na čelu in licih. Tudi grda ni bila, človek bi jo morda imenoval še zanimivo, ako bi vsak hipec ne švignil preko njenih bledih ustnic čuden, zaničljiv, sarkastičen izraz, ki je takoj izpremenil ves obraz. Ob takih prilikah ji je vselej švignil tudi iz oči sovražni pogled ter obvisel na kakem predmetu trdo in nepremično. Včasih pa je sedela na navadnem svojem prostoru brez dela, z rokami povešenimi v naročju. Njeno oko je strmelo tja nekam v daljavo, njene ustnice so se premikale in podrhtevale, njeni lasje so se vlažno svetlikali.

Tudi sedaj je hipoma izpustila delo. Njena glava se je dvignila in oko je obsteklelo. In sedela je nepremično in trdo in niti trenila ni z očesom, niti tedaj, ko so se odprla vrata in je vstopil poštar.

Bil je videti nemiren in komaj se je ozrl nanjo. Stopil je nekoliko korakov dalje ter prijel za stol. Toda takoj ga je izpustil, kakor bi si bil premislil. In začel je hoditi po sobi gori in doli, počasi in enakomerno. Njegova drsajoča hoja se je slišala tako, kakor bi kdo v daljavi oblal grčavo desko.

Nekoliko časa je bilo tiho. V peči je še vedno prasketal ogenj in v sobi je postajalo neznosno. Poštar je sedaj pogledal proti peči, sedaj se skrivoma ozrl po gospodinja. Skomizgnil je nekolikrat z rameni ter molče nadaljeval svoje izprehajanje.

Hipoma pa se je ona zdrznila. Njeno oko se je obrnilo proti njemu ter ga motrilo nekoliko hipov. Iz začetka je bil ta pogled sovražen. A kolikor dlje se je mudil na njem, toliko bolj se je blažil, dokler ni vzplamtel v sijaju, polnem ljubezni.

A tedaj je vstala. Zravnala se je kvišku, da je bila videti popolnoma ravna. Njen obraz se je zasvetil, njen stas je postal gibčen in prožen.

In takšna mu je stopila nasproti.

Osupel je obstal in jo pogledal.

„Kaj hočeš?“ je dejal skoro mehko.

Stopila je prav blizu njega, da se ga je dotikala.

„Kaj hočem?“ je dejala poluglasno, komaj razumljivo. „Ah, saj veš, kako te ljubim, kako blazno te ljubim! Daj, poslušaj me samo za hipec in hvaležna ti bodem na veke.“

On je molčal, a na njegovem obličju je bilo nekaj, kar ji je dajalo upanje.

„Sedi k meni, samo za hipec sedi!“ je šepetala in ga prijela za roko, da bi ga odvedla za seboj.

In res je šel zanjo.

In sedela sta tik drug drugega. Molčala sta nekoliko časa. Njeno oko je nehote zopet strmelo mimo njega v daljavo in ni se ganila. Tudi on je postal hkrati zamišljen in niti čutil ni več, da sedi kdo drugi poleg njega.

Prva se je zdramila ona.

„Torej, poslušaj me!“ je govorila tiho, skoro šepetaje. „Glej, dolgo, dolgo je že od tedaj, kar si mi še včasih pravil, da me ljubiš. Ali ni res? Potekla so od tačas leta, dolga leta, polna bridkosti in prevar. V večnost so se poizgubili dnevi, dnevi tuge in solza, in nastopili so dnevi vdanosti v usodo, dnevi, ki sem se v njih odpovedala vsemu, kar je nekdanj pozelelo moje srce. In glej, po dolgem času je danes zopet prvič napolnilo upanje mojo dušo.“

In to upanje se v meni vekša sedaj v temle trenutku, ko vidim, da me poslušáš. Saj sem vedela, da ne more ostati tvoje srce zakrknjeno za vedno mojim besedam, moji ljubezni. Daj, reci besedo, ne, niti reči

ti ni treba, samo poglej me, samo dih tvoj naj me obleti, in vedela bom, da me še ljubiš, da tli v tebi še iskrica dobrohotnosti in ljubezni do mene.“

Njene roke so se proseč iztegnile proti njemu ter ga hotele objeti. Tedaj se je zdramil. Stresel je z glavo ter dejal trdo:

„Pustiva te neumnosti, saj sva dovolj stara.“

Roke so ji hipoma vpadle in lica so ji pobledela. Vsa kri je izginila iz njih in plaho ga je pogledala.

„Torej sem se motila, zopet si me varal,“ je viknila naposled.

Ta njen vzклик je bil tako bolesten, tako globok, da je za hipec omehčal i poštarja.

„No, no, saj nisem mislil tako hudo,“ je dejal ter jo prijel za roko. „Saj vem, da si zame žrtvovala mnogo, saj vem, da sem ti dolžan povrniti to, kar si storila zame . . . toda ne morem, ne morem. Tako slabotna ni niti prepelica v prosu, ko jo zasleduje lovec, kakor sem slaboten jaz, jaz, ki sem včasih mislil, da bom prestavljal gore in pulil hraste. Glej me, kako sem majhen, kako sem pritlikav in usmili se me ter mi ne očitaj davno pozabljenih ur. Glej me, kako sem majhen!“

Izpustil je njeno roko ter potegnil z desnico preko oči. Tam notri, prav globoko, se je nekaj zazibalo, dvigalo se ter zableščalo med trepalnicami. Bilo je danes prvič, da se je v tem očesu po dolgih letih utrnila solza. Res, kako majhen, kako pritlikav, potr in nesrečen je bil v tem trenutku! Bilo je, kakor bi se bil v tem hipu postaral za mnogo let, kakor bi bila izginila hkrati vsa moč iz njegovih žil. Sedaj se je šele prav videla koža, ki se je ohlapno ovijala njegovih rok, ki je ohlapno visela od zabuhlih lic.

Vse to je zapazila ona in zasmilil se ji je.

„Bog mi je priča,“ je dejala tiho, „da sem ti odpustila in da ni žal misli v srcu mojem.“

Delala se je močno in trdno in prisilila se je z nenavadno močjo do te izjave, dasi ga je morala njena duša obsojati.

Vstal je ter stopil k oknu.

V sobi je že bilo temno, samo železna peč je žarela v kotu kakor velik ogelj, in iz nje je pritiskala toplota vedno bolj. Šipe so se stresle in zabrenčale, v bližnjem zvoniku se je oglasil večerni zvon. Bilo je, kakor bi se bile v tem trenutku zganile in oživele podobe na stenah ter se globoko poklonile pred Njo, ki ji je na čast sedaj zvonilo.

„Ali te smem nekaj prositi?“ je izpregovorila ona čez nekoliko časa.

On je molčal.

„Glej, nočem te več spominjati nekdanjih časov, ker tega ne želiš. Nočem te žaliti z nobeno besedo, z nobenim namigavanjem. Samo to te prosim, pusti sedanjo ekspeditorico v miru. Dekle se mi vidi dobra in poštena, ne nakladaj si še nje na svojo vest!“

Govorila je to naglo, kakor bi se bala, da ne bo mogla dokončati, da je ne prehitijo drugi. A zraven je bila bleda kakor stena in tresla se je po vsem telesu.

Poštar se je bil že med njenim govorom obrnil. Sarkastičen nasmeh je ležal okoli njegovih usten in oko se mu je bliskalo. Nič več one omahljivosti, one slabosti ni bilo na njem.

„Jej, jej, torej zopet ljubosumna? — Pojdi no!“ je dejal med smehljanjem. Toda takoj je postal resen.

„Vidiš,“ je nadaljeval, „to pa je tako. Jaz ljubim Ello. Ljubim jo, kakor nisem ljubil še nobene ženske na svetu, niti tebe! In vse moje delovanje in nehanje stremi za tem, da jo dobim, da bode moja. Ako ne bode izlepa, pojde izgrda. Hrani torej svoje besede in nasvete za prikladnejši čas.“

Drsal je mimo nje proti izhodu.

„Fej, kako je vroče,“ je še izdihnil ter izginil.

Ona pa je sedela sama in trda na svojem prostoru. Bila je popolnoma okamenela, popolnoma mrtva . . .

Čez nekoliko časa so začela loputati vrata v veži. Čas je bil, da se začenja pripravljati večerja.

Težko se je vzdignila s stola in še teže se je prestopila. Sredi sobe je obstala, dvignila roke proti razpelu, ki je črnelo na omari, ter zdihnila:

„Moj Bog, moj Bog, okrajšaj mi trenutke, ki jih imam še živeti, reši me tega trpljenja!“

* * *

To noč ni mogla poštarjeva gospodinja dolgo zaspati. Na nočni omarici je mežeče brlela luč, v njej so se komaj razločevali posamezni deli sobine oprave. V peči je bilo dogorelo in izginila je ona velika žareča lisa, ki se je še maloprej zrcalila v kotu. Vse okoli pa je bilo tiho in dolgočasno, kakor bi bilo izumrlo. Po postelji se je premetavala ona semtertja, koprnela je po spancu, zaklapljala oči, molila in se silila, da ne bi mislila ničesar ter zaspala. A ni se ji posrečilo. Razne misli so jo obletavale z neodoljivo silo, motile so jo v molitvi, rezale so ji v možgane. Vsa prošla leta s svojimi trpkimi trenotki so stala pred njo, vsi maloštevilni lepi hipi so se vzdigali v ozadju. Vsa prestana trpljenja, vse bridkosti, vsi upi, vse prevare, vse, prav vse se je nocoj vračalo in rastlo pred njo. Zastonj se je branila, zastonj si je z rokami tiščala potno čelo . . .

Ah, ona majhna soba v tretjem nadstropju! Kako je bila ozka, kako soparna poleti, kako mrzla pozimi. A vendar je bila polna luči, polna svetlobe. In kako se je dalo vse v njej lepo razvrstiti in razstaviti. Tam sta bivali z materjo, tam sta živeli sicer skromno, a tiho in srečno. Mati je dobivala majhno pokojnino, a zadoščala je obema, ki nista bili razvajeni. Kako lepo je bilo tačas življenje! Da bi bilo ostalo vedno takšno!

Toda mati je začela bolehati. Bledela je od dne do dne vedno bolj in sušila se je vidno pred njenimi očmi.

Prav tačas je spoznala njega. Bil je tedaj enoletni prostovoljec. Srečala sta se bila nekega dne na izprehodu in srečavala sta se potem redno vsak dan, dokler si nista kmalu potem visela v objetju. Od tedaj pa je začel zahajati k njima. In povedal jima je, da ima v Ključu lepo posestvo, ki bode kmalu njegovo. In potem bode njegova i ona.

Ko sta sedevala ž njim ob oknu ter se držala za roke in si zrla v oči, gledala jih je mati od daleč z ljubezni polnim pogledom. Kako srečna se je čutila ž njima i ona, saj se je kar hipoma in samo ob sebi tako pre naredilo, da ji bode hčerka preskrbljena, da bode sama rešena edine hude skrbi, ki ji je težila in grenila življenje. Čemu bi se bala sedaj umreti? Kako hvaležna je bila Bogu, ki ji je tako nenadoma olajšal to težavo . . .

Prišla je jesen. On se je poslovil od njiu z zagotovilom, da se kmalu vrne po njo.

A čakala je zaman. Listje je že bilo odpadlo, mrzla sapa je brila po opustošenih planjavah, jate divjih rac so se preletavale v dolgih nočeh in žvižgale nad hišami. Po manjših plitvih lužah se je že delal led, a njega ni bilo od nikoder. Odgovoril ji je bil samo na prvo pismo, a še to se ji je videlo tako hladno, tako tuje, kakor bi je ne bil nikdar poznal. Pozneje ni pisal več, a kmalu je opustila pisanje i ona. Vse je umrlo v njej. A nekaj ni ugasnilo, nekaj je plamtelo v njenem srcu še vedno bolj, njena ljubezen je rasla od dne do dne. Vsi poizkusi, da bi jo zatrla, so bili zaman. Ta ljubezen je vzkipela v mogočen plamen, ki jo je žgal vse njeno življenje, ki jo žge še dandanašnji. Kaj je tačas prestala, ni vedel drugi kot njena mati, ki je ob pogledu na svojo hčerko ugašala naglo in bolešno. Samo še kost in koža jo je bilo in pa tiste velike, žalostne oči. Toda nekega dne — bilo je o Božiču — so se zaprle za vedno še te oči, potem ko se je bila njena mrzlična roka krčevito ovila hčerine . . .

Sama, popolnoma sama na vsem božjem svetu! Ni čuda, že tedaj so se prikazali ob sencih prvi beli lasje, dasi ji je bilo komaj šestindvajset let. Njena hoja je postala nesigurna in nenaravna, nog ni imela v svoji oblasti. Čutila je, kakor bi se vse zibalo pod njo, kakor bi se ji izpodmikala tla pod nogami. A glava jo je poblevala in nastanila se je v njej grozna puščoba in praznota. To so bili dnevi, ki je v njih popolnoma izgubila svojo samostojnost. Vsa moč, vsa volja je izgubila, postala je otrok, ki išče roke, da bi

se ob njo oprl. In te nesamostojnosti se ni mogla pozneje iznebiti nikdar več.

Prav v tem času si je začela domišljevati, da jo on še ljubi, da mu pa drugi delajo ovire in zapreke, ki ji vsled njih ne more sporočiti glasu o sebi. Kmalu je bila trdno prepričana, da je tako. Njena ljubezen se je še bolj razvnela, dosegla je skrajnje meje, ki jih more doseči.

In tako je prišlo, da se je napravila k njemu. Poiskati ga je morala, videti ga je morala in vsaj še enkrat je morala govoriti z njim. Potem bode morda bolje, potem se potolaži . . .

Umazano vreme je bilo tisti dan, ko je prvič dospela v Ključ. A bila je nedelja in v predpustnem času. Pripeljala se je do vasi, a tam odpustila voznika. Ko je stopala po vasi, so se glasile harmonike iz nizkih gostiln in vmes se je razlegalo vpitje in fantovsko petje. Blato pa ji je brizgalo čez lahke črevlje in škropilo temno njeno obleko.

Tesno ji je bilo pri srcu in zeblo jo je. To življenje, ki ga ni še nikdar videla, ki ji je stopilo zdaj tako nenadoma pred oči, jo je vznemirjalo, in plaho se je ozirala okoli. Te nizke hiše so se ji videle, kakor bi lezle vedno bolj skupaj, kakor bi ji zapirale pot, ki se je po njej namenila. In stopala je dalje kakor senca, rahlo in tiho, da ni slišala lastnih stopinj.

Tedaj sta se pa srečala. Prišel ji je bil na ovinku nasproti in hotel mimo nje. Toda v istem hipu jo je spoznal in se ustavil. Na njegovem obrazu se je videlo presenečenje in zadrega. A pozdravil jo je in ji podal roko.

Njeno oko je zablestelo, njen obraz se je razjasnil. Nekaj kakor kamen težkega se ji je odvalilo od srca in njena desnica se je tresla v njegovi od blaženosti in sreče. In niti najmanje ni zapazila njegove zadrege, zadoščala ji je njegova navzočnost, da je pozabila vsega, kar je bilo okoli nje.

A on je ni vprašal, po kaj je prišla. Obrnil se je ter dejal:

„Pojdiva k nam.“

In šla sta. In pripeljal jo je v to hišo, ki ji je postala pozneje ječa za vse življenje. Peljal jo je v sobo, kjer je sedaj prebivala Ella. Okno je bilo zamreženo, da je bila v sobi skoro tema. Nasproti je priplul vonj po zdravilih in postelja je v temi zaškripala. On je stopil k oknu ter ga odgrnil. Tedaj je pa videla, da je na postelji ležala postarna žena zabuhlega obraza in majhnih, komaj vidnih oči.

„Mama,“ je dejal on ter se obrnil proti bolnici, „tu sem ti pripeljal gospodično, ki ti bo stregla, kakor bi bila njena mati. Ravnokar je prišla, saj veš, da sem pisal po njo.“

Bolnica jo je pogledala ter molče prikimala. Videti je bilo, da ji je bila neznanka všeč.

Ta pa ni rekla ničesar. Vse jo je tako prehitelo, da ni utegnila misliti. A ko so se ji pozneje hoteli vsiliti pomisleki, jih je takoj zatrla, in preverila se je, da mora vse to tako biti, pregovorila se je, da so vse to naravne posledice, izvirajoče iz njene ljubezni . . .

In nastopil je zanjo čas naporenega dela, čas največje požrtvovalnosti. Pripadla ji je vloga dekle in postrežkinje. Bolnica je bila sitna in neozdravno bolna. Noč in dan, dan in noč je morala biti okoli nje, prenašati je morala toliko, da bi se bila vsaka druga zgrudila pod to težo. A ona ni mislila, da bi se otesla tega posla. Njena ljubezen jo je dvigala, jo je krepila, da ji je bilo nemogoče lahko in mogoče.

Potekali so dnevi in tedni, potekali so meseci, a med njima ni bilo še govora o ljubezni. Bilo ni časa zato, vsak je moral misliti na kaj drugega, razmerje se ni izpremenilo od prvega dne. In tako je ostalo, dokler niso njegove matere zagrebli.

Tedaj je pa nastopil čas, ko je ona morala začeti misliti, kaj bo z njo. Dekle in postrežkinje niso potrebovali več, drugega dela pa ni bilo pri hiši. Hodila je že nekaj časa po hiši skoro brez posla in postajalo ji je dolgočasno. On pa se je delal žalostnega in lazil je potrj okoli, da si ga je upala nagovoriti redkokdaj . . .

Nekoliko tednov po materini smrti pa je nekega popoldne nenadoma stopil v njeno sobo. Šel je na-

ravnost k njej ter jo objel. Kako so se ji tačas dvigale prsi, kako strastno mu je vrnila objem! Prišlo je to tako naglo, da ni mogla brzdati svoje ljubezni, ki jo je morala tako dolgo zadrževati. Mislila ni ničesar, zavedala se ni, samo sladko opojnost je čutila v svojih žilah. In njegovi poljubi so postajali vedno bolj pekoči in strastni, njegovo koleno se je vpognilo pred njo . . . Ko je odšel, se je pogledala v ogledalo: Njeni lasje so bili razmršeni, obleka v neredu, a obraz rdeč in zaripljen. Njena roka se je tresla, njene ustnice so podrhtevale . . .

A odslej sta se shajala večkrat na dan, njuno razmerje je bilo popolnoma intimno.

Tačas pa je bila poverjena njemu pošta, ki se je zanjo potezal že dlje časa. Potreboval je ekspeditorice in prišla je gospodična Bela. Iz dobre hiše je bila, a usoda jo je zanesla baš na to mesto. Bela je bila mlada in lepa, visoka in stasita. Lahko bi se bila omožila dobro, samo pogledati ji je bilo treba okoli sebe. Ali poštar ji je začel prigovarjati, začel se ji je laskati, in ona ni bila gluha njegovim besedam.

Ko je to zapazila ona, ki je že toliko žrtvovala zanj, je sklenila, da izpregovori ž njim resno besedo.

„Glej, toliko časa traja že to najino razmerje, a še vedno ne vem nič gotovega,“ mu je dejala nekega dne. „Pred svojo vestjo ne morem tega zagovarjati. Kedar pogledam drugim ženam v obraz, me oblije rdečica in oko se mi povesi. Koliko časa misliš še čakati?“

On je postal brutalen. Pokazal je svoj pravi značaj, ko ji je odgovoril:

„Ali ti kaj manjka? Ali nisi preskrbljena? Bog ve, kje bi bila sedaj, da nisi prišla v mojo hišo! Toda vedi, poročiti se jaz ne mislim nikdar. Čemu bi se vezal na eno bitje, ko vem, da ne bi ga mogel ljubiti ves čas svojega življenja. Moj princip je, da menjujem, da okusim od vsakega sadu nekaj. Pusti me enkrat za vselej pri miru!“

Njej se je kri strdila v žilah. Uprlo se je nekaj v njej in klicalo in vpilo je: Proč, proč odtod! Pustila ga je samega ter zbežala v svojo sobo. Hotela je

spraviti svoje reči, hotela je bežati pred njim. A ko so bile njene reči povezane, ji je vpadel pogum. Začutila se je tako slabo, tako majhno, da ni mogla izvršiti svojega naklepa. Vedela je, da je za vselej priklenjena na to zver, na to ječo. In vpognila je svoj tilnik in njena usoda je bila zapečatená!

In gledati je morala na lastne oči; kako so mu padale tekom let žrtve v naročje. Bela je zblaznela, ko ji je povedal, da je ne vzame, a za njo so se vrstile druge. A ona je gledala topo in ni se upala poseči vmes. In češče in češče so se porajali trenutki, ko bi se ga bila rada osvobodila, ko bi bila rada bežala. A nekaj jo je tlačilo, da ni mogla nikamor, dokler ni prežgodaj ostarela in si ni mogla več pomagati. Toda pri vsem tem ni ušlo ničesar njenim očem. Vedela je za vsak korak njegov in začela se je mučiti z nekim blaznim veseljem, da ga je opazovala. A žrtve je prepuščala njih usodi, ne meneč se zanje.

Prva, ki je zbudila njeno sočutje, je bila Ella. Sama si ni bila v svesti, zakaj jo je zanimala, zakaj jo je hotela braniti. Vedela je, da mora i Ella prej ali slej poginiti, ako ji kdo ne prihiti na pomoč, in sklenila je, da ji pomaga. To je bilo potrebno toliko bolj, ker je poštar veljal povsod za poštenjaka, ki mu ni mogel nihče ničesar očitati. Imeli so ga sicer za čudaka, a slabega mu ni nihče oponašal . . .

Vse to in še mnogo več je nocojšnjo noč šlo preko njenih oči in pretrpela je vnovič vse muke, ki jih je trpela v teh dolgih letih umiranja in obupavanja. A zlasti jo je hudo zadel današnji nastop z njim.

Protí jutru so ji šele oči zlezle skupaj za nekoliko hipov, a takoj se je zopet zbudila. In vstala je izmučena in napol živa in odprla je okno, da je sveži zrak zavel po zadehli sobi . . .

IV.

Na nizkem holmu kake tri ure hoda od Ključa se je belilo posestvo Josipa Ržena. Sredi na novo zasajenih američanskih vinogradov je stala prostorna enonadstropna hiša in okoli nje so čepela nizka, bela

gospodarska poslopja. Poleti je bilo tukaj krasno. Že od daleč s ceste se je svetlikalo veliko, temnozeleno listje visoko po drogih se spenjajočih trt, so se rdečile okrogle velike breskve, ki so rastle v presledkih. Nekoliko streljajev za poslopji se je razširjal teman bukov in jelov gozd ter se spenjal visoko proti vrhovom posestvo obkrožujočih gričev. Kako je šumelo in vršelo v košatih vrhoviš lepih dreves, ko so se pod večer pomenkovala med seboj! Kako se je dalo sladko počivati pod njimi v mehkem mahu in visoki travi.

Tudi sedaj po zimi je bilo lepo. Posestvo je imelo lepo solnčnato ležo in solnce se je upiralo po ves dan v šipe ene ali druge sobe in plesalo s svojimi rumenimi prameni po sobini opravi. Spodaj pod njim pa je vso zimo mrgolelo nebroj delavcev, ki so okopavali in rezali trte, ako je bil dan le količkaj pripraven. In preden je nastopilo pomladansko deževno vreme, je bilo že vse povezano in urejeno, da je oko vzradoščeno počivalo nad temi lepimi, dolgimi vrstami. Zato je pa na jesen kipelo vino v velikanskih sodih v podzemeljskih kletih in zorelo, da so ga bili veseli kupci, ki so kmalu pritisnili k Rženu. In vsakdo, ki ga je kupil tamkaj, se je rad pobahal: Ta je pa Rženov, nič se ga ne boj, ne bo te glava bolela, ne!

Josip Ržen je imel komaj štiriindvajset let, ko je prevzel posestvo po pokojnem svojem očetu. Ta je umrl lahko in mirno, poznal je svojega sina, vedel je, da pride posestvo v prave roke, da bode uspevalo in se razširjalo. V hiši mu je gospodinjala mati, skrbna in modra žena, ki je vedela prijeti vsako stvar na pravem mestu in nič ni šlo pozlo. Bila je priletna ženica, čvrsta in gibčna, vedno vesela in zadovoljna. Nikdar ni godrnjala, govorila je vedno poluglasno, a njena povelja so se izvrševala točno in brezpogojno. Svojega sina je ljubila nad vse, njeno oko je viselo vedno nad njim, ko je bil doma, spremljalo ga je daleč tja doli po poti, ko je kam odhajal. Josip ni vedel, kaj je prava skrb, marsikdo na njegovem mestu bi bil postal lehkomišljen. Dokončal je bil v mestu nižjo realko in pozneje neko kmetijsko šolo. Bil je odkritega značaja, priljubljen vsem, ki so ga poznali.

A bil je tudi idealen mladenič, kakršnih ne vzgajajo Bog ve koliko po mestih . . .

Ko je prišel Josip oni večer po lovu v Ključu domov, je bil nekam zamišljen. Raztreseno je pozdravil, oddal puško hlapcu, da jo osnaži, ter sedel za mizo. Mati ga je opazovala, a je molčala, dokler nista bila sama.

„Kaj ti je?“ je vprašala potem ter stopila k njemu.

„Nič.“

Ta „nič“ je starko vznemiril. Še nikdar ji ni tako odgovoril. Kaj mu je bilo? Toda dejala ni nič, vnovič ga je skrbno pogledala ter zopet odšla k ognjišču. Kmalu je postavila večerjo na bližnjo mizo. Iz velike sklede se je kadil krompir v kosih, a iz druge so gledali rumeni koruzni žganci. Stopila je na vrata ter zaklicala. Kuhinja se je začela polniti. Vanjo so stopali hlapci in delavci s težkimi škornji. Njih pete so šumno pritrkavale ob tlak, nekdo je z žuljavo desnico potegnil preko usten, da je zacmokalo. Za njimi so prihajale dekletke. Njih rokavi so bili večinoma zavihani nad lakti, ki so bile močne in začrnele, a krila so jim bila izpodrecana. In posedli so vsi, drug poleg drugega, da so se njihove lakti dotikale. Hlapec s kratko ostrizeno rjavo brado in šilečim očesom je odmolil, a potem so začeli zajemati.

Med jedjo se je nekdo skrivaj ozrl po gospodarju, ki je še vedno sedel ob stranski mizi, ter za-kašljajal.

„Hmm, ahhmm,“ je zategnil.

„Kaj ti je?“ je vprašal drugi.

„Eh kaj, saj veš, koliko je prahu na skednju, kjer smo pospravljali.“

In zopet je pomenljivo pogledal po gospodarju ter pomežiknil. Drugi so se namuznili in dekletke so se dregnile.

Toda gospodar se ni zmenil nocoj zanje. Podprl si je bil glavo z dlanmi ter zaždel.

„Oh jejmine, prahu pa, prahu!“ je dejal prvi zelo glasno.

Vsi so se zasmejali.

Ali oni se še ni ganil.

„Vraga, žganci ga ne postržejo tega prahu,“ je dejal še glasneje.

„Ali ga ne slišiš, Josip? Jaka je zopet žejen,“ je dejala v tem hipu mati.

Vse je utihnilo ter pričakovalo učinka.

Tedaj se je Josip dvignil, vzel dvolitrsko steklenico ter luč in izginil.

„Bo, bo, Jaka!“ se je oglasil nekdo.

„Bo!“ so pritrdili drugi.

Kmalu potem je bilo vino na mizi in pilo se je med raznimi Jakovimi burkami.

Ko je bilo vse pri kraju in so zopet glasno odmolili, so moški šumno vstali in šli drug za drugim iz hiše. Poizgubili so se po svojih ležiščih. Dekle pa so prijele za posode in začelo se je pomivanje.

„Ali ti ne bodeš nič?“ je vprašala mati.

„Vsega imam dovolj, mama, saj veste ob lovu je že tako.“

„No, kakor hočeš, ali lahko ti pripravim.“

„Ni treba . . .“

Po hiši je bilo že vse tiho, ko sta še sedela mati in sin pri mizi. V ognjišču je umiral ogenj, v kotu blizu njega je predel črnosiv maček ter leno iztezal po klopi tolsti svoji zadnji nogi. Nekje v omari se je čulo enakomerno pritrkavanje trdoglavovo.

Starka si je bila nateknila naočnike, vzela v roke neko knjigo ter jo začela prebirati. Vsako toliko časa pa je komaj vidno privzdignila svojo glavo ter se ozrla po sinu. In vselej je zmajala z njo ter uprla oči v knjigo.

„Mama!“ poklical jo je čez nekoliko časa Josip.

„Kaj je, sin?“ je dejala ter odmaknila knjigo.

„Nekaj se mi je danes pripetilo, česar ti ne morem zamolčati, kar ti moram povedati, preden se odpravim spat. Tvoj svet hočem slišati, čuj!“

„Pripoveduj, sinko!“

„Glej, ko sem bil danes v Ključu, sem videl deklico, ki je takoj napravila name globok vtisk. Kaj naj bi ti povedal o njej? Ako pravim, da je angelj, sem povedal še mnogo premalo. Nedolžnost sije iz njenih

oči, pohlevnost in ponižnost je v vsaki njeni kretnji. In glej, to deklico sem držal v svojem naročju, moja usta so se doteknila njenih.“

„In praviš, da si jo videl danes prvič?“

„Da, prvič.“

Starka je postala resna.

„Trdil si, da je sama nedolžnost, ponižnost in pohlevnost, in vendar se ti je dala poljubljati, ko si jo komaj videl? — Josip pomisli, kaj sledi iz tega!“

„Nič, mama, zatrjujem ti, da je vse res, kar sem ti povedal in da so bili moji poljubi ukradeni. Glej, neka čudna mož-me je gnala k njej, neka neodoljiva sila me je približala in moral sem to storiti, sicer bi bil nesrečen, skrajno nesrečen.“

„In kaj je ona?“

„Poštna upraviteljica.“

Starka je umolknila in razmišljala.

„Kaj praviš k temu?“ je silil Josip.

„Vse, kar mi pripoveduješ, me sili, da sem oprezna. Poznam te. Vem, da mi tega ne pripoveduješ kar tjavendan, vem, kaj tiči za tem. Toda pomisli! Tudi ako bi bila ona res tak angelj kakor pripoveduješ, da je, ali bi bila za našo hišo? Bog ne daj, da bi bila proti njej spričo tega, ker je morda uboga, ne, tega ne. Tudi jaz nisem imela ničesar, ko me je snubil tvoj oče, in vendar sva živela srečno in sva si še mnogo pridobila. Toda jaz sem bila vajena dela, moje roke so bile žuljave, moje čelo znojno od jutra do mraka. Kaj pa taka gospodična, ali je vajena še čemu drugemu, razen, da drži pero v roki in ogledalo pred obrazom? Sinko moj, pomisli dobro prej, in šele potem daj poti svojim čutilom, šele potem dopusti, da ljubezen obiše tvoje srce.“

„Mama, tega ne morem več, moje srce je oddano, oddal sem ga že danes. Prepričan sem, da tudi ona v tem hipu misli name, prepričan, da hrepeni po meni. In tudi ako ne bi bila vajena delu, ali ni dovolj, da zna ukazovati, da zna gospodinjiti? Saj imamo dovolj, hvala Bogu, in jaz tudi nisem zadnji, ki bi ne umel delati, ako bi nama imelo iti kdaj slabo. Samo

to te prosim, mama, ne bodi mi protivna, prepusti mi, da ravnam po svojem srcu!“

„Sin moj, v meni nimaš protivnice, niti gospodinje svojih čutil, v meni imaš le skrbno mater, ki želi samo to, kar želiš ti, ki hoče samo to, kar hočeš ti. Ti si predober, da bi mogel kdaj zaiti s prave poti. Brez skrbi sem zate. Toda svetujem ti, poizkusi jo prej, ne prenašli se. — Gospodinjo itak moraš dobiti k hiši prej ali slej, ali želela bi, da bi prišla k njej taka, ki bi me ne prezirala, ki bi mi bila prizanesljiva na moja stara leta, ki bi mi privoščila vsaj čašo hladne vode.“

Nekaj trpkega je zvenelo iz njenih besed. Uvidela je, da stoji na pragu prevrata, uvidela, da ne bode kmalu več prva v hiši in to jo je za hipec zadelo hudo. Ali kmalu se je zavedela, ofresla se je siloma tega pikrega občutka in pogledala ga je z vso ljubeznijo, ki jo je bilo možno njeno srce.

Josip pa se je dvignil in pristopil k njej. Objel je je okoli vratu in pritisnil poljub na njeno nagubano čelo.

„Hvala ti, mama, hvala lepa! — Lahko noč!“

Mati je zrla za njim, dokler se niso zaprla vrata.

Nato je snela rožni venec, ki je visel na obojih, privila luč ter pokleknila. Njena usta so šepetala goreče molitve še pozno v noč. A ko je legla v posteljo in je že spanec legal na njeno oko, dihala so njena usta še ime sinovo.

* * *

Drugi dan po obedu je stopila Ella nekoliko v svojo sobo. Morala je biti nekaj trenutkov sama. Včerajšnji dogodek je vplival nanjo mogočno in oblastno, da ni mogla misliti ničesar drugega. Po njenih nekoliko bledih licih je bil razlit tih mir, ki je kazal na notranjo zadovoljnost in harmonijo. Njeno oko je žarelo v dozdaj nepoznani sreči. A navdajala jo je samo ena misel, samo ena želja, da bi mogla tudi danes videti njega, da bi mogla biti vsaj za hipec v njegovi bližini.

Odprla je okno. Tudi danes je bil zunaj krasen dan. Z vasi se je čulo vpitje paglavcev, ki so se kepali, se je čulo škrebljanje zvoncev ob vratovih konj, ki so bili letos prvič vpreženi v sani. Hiše so se svetile, raz drevje se je talil sneg, a pod oknom so se preletavali ščinkavci in vrabci.

Ella se je naslonila v oknu. Njeno oko je sanjavo strmelo čez holme, tja, kjer je domnevala, da stanuje on. In pred njeno dušo se je vzdigala njegova podoba, jasna in svetla, da je s svojo svetlobo polnila vse njeno bitje.

V take misli zatopljena niti ni slišala, da so se odprla vrata njene sobe. Šele ko so se oglasili koraki prav v njeni bližini, se je ozrla.

Pred njo je stal poštar.

Bil je bled kot vosek, njegove temno obrobljene oči so pričale o prečuti noči. A njegova brada je bila skrbno razčesana in njegov ovratnik čist in prav sedaj nataknen. Po sobi je zadišalo po finem parfumu.

Ella se je prestrašila. Hipoma jo je objela gola realnost in njeno oko se je plaho povесilo. Bilo je prvič, da je prišel v njeno sobo, in zaslutila je, da to ne pomeni nič dobrega.

„Gospodična Ella“ je začel jecljaje, „včeraj sem Vas nehote razžalil, a danes sem tukaj, da Vas prosim oproščenja. Glejte, čuden človek sem, nisem mislil tako hudo.“

Njegov glas je v istini razodeval kesanje, nihče bi mu ne bil mogel očitati ponarejenosti.

Tudi Ello je premotil. Oddehnila si je in njena plahost je izginila. Preveč je bila pravkar srečna v mislih na svojega izvoljenca, nego da bi mogla biti komu huda. Najrajša bi bila objela ves svet.

„Tako sem Vam bila odpustila, gospod poštar! Nikar se ne razgrevajte zaradi take malenkosti.“

„Ali res? Ali smem to upati?“

Njegov glas se je tresel in razburjenost se ga je pollaščala. In približal se ji je, da je bil skoro tik nje. Njegova sapa jo je obletela in odstopila je za korak. A v tem hipu jo je objela zopet plahost in malodušnost.

„Dajte mi roko, gospodična Ella, potem bom šele vedel, da ste mi res oprostili,“ je dejal skoro tiho.

Ella je pomislila, da se ga morda prej iznebi, ako mu ugodi in res mu je podala desnico. Njeni prsti so strepetali v njegovi hladni, vlažni roki in hitela je, da bi jih odtegnila.

A oni jih ni izpustil. Tiščal jih je, da jo je bolelo, in njegove oči so se v čudnem blesku uprle vanjo. In potegnil jo je k sebi naglo in nenadoma, preden se je prav zavedela.

Ella je zavpila in se ga izkušala otresti. Tedaj je šele zapazil, da je okno odprto in izpustil jo je.

A takoj je ležal pred njo na kolenih ter govoril naglo in tiho s sklonjeno glavo:

„Gospodična Ella, usmilite se me, jaz Vas ljubim, kakor nisem ljubil še nobenega bitja na svetu. Glejte me, nisem še tako star, moji živci so še trdni in moje mišice gibčne, lahko Vas še osrečim. Ne mislim, da bi se norčeval z Vas, za ženo Vas prosim in vse, kar imam, Vam je na razpolago. Ne dvomim, da boste srečni.“

Izkušal je objeti njene noge s svojimi trepečočimi rokami. A tedaj je skočila naglo in nenadoma mimo njega ter bežala kakor plaha srna. Na vsem telesu se je tresla, ko je hitela po stopnicah navzdol. In tudi danes je opazila na vratih poštarjevo gospodinjo. Stala je tam nepremično in na njenem obrazu se je zrcalilo nekaj takega kakor sočutje.

Ella se je za hipec ustavila in je navzlic svoji razburjenosti zapazila ta izraz na njej. In obšlo jo je hipoma neko spoznanje in starka se ji je zasmilila. A Ella je hitela dalje, vun pod milo nebo, kjer ji je hladna sapa ohladila razbeljeno čelo.

Pred njo je zableščala cerkev, zasvetil se zlati križ na vrhu zvonika. Ella se je ustavila. Pogledala je okoli sebe. Okoli in okoli ni bilo nikogar. Vrata v cerkev so bila priprta. Njena noga se je pomeknila dalje in Ella je izginila za njimi . . .

Gori v Ellini sobi pa je ležal poštar še vedno na tleh. Njegovo telo se je stresalo, in njegove prsi so

se vzdigale krčevito. Prišla je bila njegova ura, polastila se ga je bila prvič v življenju resnična ljubezen.

Vrata v sobo so bila odprta na iztežaj. Gori po stopnicah pa je lezla poštarjeva gospodinja. Njena stopinja se ni slišala, hodila je, kakor hodijo duhovi. Na vratih je postala. Ko je zagledala poštarja na tleh, ji je legel nasmeh okoli usten. Težko bi bilo uganiti pomen tega smehljaja.

Nato se je počasi obrnila ter prav tako tiho odšla ...

* * *

Ko se je Ella vrnila iz cerkve, je bila bolj mirna. Stopala je naravnost v svojo sobo ter začela pospravljati svoje reči. Tukaj ji ni bilo več obstanka. Odpravljala se je domov. Sicer se bodo doma ustrašili, toda se bodo že potolažili, posebno še, ker si bode iskala takoj druge službe.

Kmalu je bilo vse pospravljeno. Položila je kovčege na mizo, nanje je skozi ročaje vteknila dežnik. Nato je stopila doli v pisarno.

V njej je bil poštar. Ko je vstopila, se ni ozrl, spoznal jo je bil po njeni stopinji.

„Gospod poštar, jaz odhajam,“ je dejala odločno. „Prosim, da prevzamete pisarno ter pogledate, da je vse v redu.“

Ozrl se je, toda rekel ni ničesar. Kmalu pa je vstal. Bil je še bolj bled kot opoldan in namesto po parfumu je dišal sedaj po obilo zaužitem vinu.

„Torej začniva,“ je izpregovoril potem.

In brskala sta po predalih in bilo je vse v redu.

Prišla je na vrsto blagajna.

Ella jo je odprla. In začela sta preštovati denar in računati. Vse je šlo mirno in naglo. On je računal, ona je štela.

„Dobro, vsega skupaj mora biti še 588 goldinarjev. Ali ste našteali?“

Ella je zastala kri v žilah.

„Motite se, gospod poštar,“ je dejala neodločno „v blagajni je samo tristooseminosemdeset goldinarjev.“

„Prosim, pogledjte račun in prepričajte se,“ je dejal mirno ter ji pomolil liste.

In računala je enkrat, dvakrat, trikrat. Res je bilo toliko. V glavi se ji je začelo vrteti. Stopila je zopet k blagajni in prebrskala vse kote. Niti vinarja več ni bilo najti.

Roke so ji upadle ob životu, kri ji je izginila iz lic. Strmela je predse ter se ni upala ozreti.

Poštar pa je tačas bobnal s prsti po mizi.

„No, ali se je našlo?“ je vprašal čez nekoliko časa zateglo.

Tedaj se je pa ona obrnila proti njemu. Nekaj trdega je ležalo na njenem obrazu in odločno je izgovorila:

„Gospod, Vi morate vedeti, kje je ostali denar. Jaz nisem porabila niti vinarja.“

Poštar se je zasmejal odurno.

„Ha, ha, kaj hočete s tem povedati? Ali imam jaz blagajnične ključke? Ali Vam jih nisem izročil takoj ob Vašem nastopu?“

Ella je uvidela, da je brez moči, da je izgubljena.

Pokleknila je predenj ter ga rotila, naj ne omažejuje njene časti.

„Dobro,“ je dejal čez nekoliko časa, „da bodeite vedeli, da imam še srce, Vam izjavljam, da Vas ne izdam. Toda toliko časa morate še ostati tukaj, da poravnate diferenco s svojo plačo. Potem lahko odidete.“

Vstal je ter molče drsal mimo nje.

Ella je ostala sama: Sredi sobe pa je črnel stol, ki je sedevala na njem. V polumraku se je videl veliko večji in temnejši. A na njem so se začele pregibati sence. Na njem so se menjavale Vera in Bela in Neti. —

V.

Nekoliko dni potem je Ello nenadoma obiskal oče. Sedela je po navadi skjučena na znanem prostoru s sklonjeno glavo. Sedela je vedno na istem stolu. Drugi dan po nastopu s poštarjem ga je hotela odstraniti, a pomislila je, da se ji na njem ne more pri-

goditi hujšega, nego jo je dosedaj doletelo, in obdržala ga je. A zraven je vendar še imela na njem lep spomin na edini svetli trenotek iz zadnjih časov, spomin na Josipa.

Ko je oče vstopil, ga ni takoj spoznala. Vprašala ga je, česa želi.

„Ella!“

Njegov glas je bil mehak, v njegovih očeh se je vlažno zasvetilo.

Ella pa je planila proti njemu.

„Oče, dragi moj oče!“

Ležala sta si v objetju dolgo.

Nato jo je rahlo odstranil ter sedel zraven nje na klop, ki je bila ob steni in namenjena strankam, ako je bilo treba čakati.

Pogledal jo je pazljivo.

„Ah, kako si se izpremenil, ljubi moj otrok!“ je dejal ter ji pogladil lase. In res je bila v nekoliko dneh vsa drugačna. Njeno lice se je podaljšalo in je bilo skoro rumeno, njene oči so bile globoko temno obrobljene. Sploh je zadobil ves obraz nekaj starikavega, nekaj okorelega.

Ella ga je pogledala ter ni odgovorila. Tudi ona je videla, kako se je izpremenil oče. V tem kratkem času, kar je bila od doma, se je postaral, da ga je komaj spoznala. Njegovi lasje so se razredčili, njegova brada se je poostrila. Tudi njegova obleka je bila dokaj zanemarjena. Zlasti jo je neprijetno dirnila njegova preležana kravata. Iz vsega je spoznala, da so se razmere doma še poslabšale.

Hkrati ji je postalo hudo, da bi bila zaplakala. A bala se ga je žaliti, bala se je misliti, kaj jih je vse zadelo doma, in siloma je zatrla žalost, ki se je pojavljala. Izkušala se je pregovoriti, da ji je dovolj, da ga vidi, da je sedaj pri njej.

„No, kako ti je kaj všeč sedaj v tej službi? Ali si se privadila? Res, nekoliko dolgočasno je videti tukaj, toda že še gre, no. Videl sem v svojem življenju že vsa drugačna gnezda, ki bi v njih ne hotel biti nimalan. No, tukaj je že še.“

Ko je govoril, se je hipoma izpremenil njegov obraz. Neka brezskrbna, lehkomišljena poteza se je po-

javila na njem, poteza, kakršne ni Ella še nikdar opazila, in to jo je dirnilo še bolj neprijetno.

„Kaj pa doma?“ je vprašala.

„Po navadi, po navadi,“ je dejal. „Samo dela je malo in ker sem imel prav te dni obilo časa, sem sklenil, da te obiščem. In zdaj sem tukaj. No, povej mi kaj o svojem življenju, čemu molčiš?“

Govoril je te besede tako vsakdanje, tako malomarno, da je bilo videti, kakor bi bil govoril samo zato, da kaj govori. V njih ni bilo več one ljubezni, ki je bila za hipec skipela v njem, ko je hčer zagledal. Izginila je bila brez sledu, in zdaj je govoril kakor govori tujec, ki smo slučajno trčili z njim. In Ella je to zapazila s strahom.

„Kje pa je tvoj gospodar?,“ je vprašal koj zatem. „Predstaviti se mu moram, rad bi ga poznal. To mora biti premožen dečko. Na vsem se pozna. Ze zunanje hišino lice kaže o solidnosti. Eh, jaz poznam to, na mojih očeh ni mreine.“

Ello je bilo vedno bolj strah. Takega govorjenja ni bila vajena od očeta. Tega ni govoril on, ki je bil vedno tako redkobeseden, tako resen.

„Vsak hip mora biti tukaj,“ je dejala komaj slišno.

In res je kmalu pridrsal poštar.

Ellin oče se mu je predstavil.

Ko je slišal poštar njegovo ime, je za hipec prebledel. Videti je bilo, da mu ta obisk ni posebno všeč. Hitro je premeril došleca od nog do glave in malomarnost, ki je legla zopet na njegov obraz, je kazala, kako hitro je spoznal, da mu od tega človeka ne preti nevarnost.

„Lepo imate tukaj, gospod poštar! Eh, lahko Vam, lahko Vam! Skoro tako posestvo je kot moje, samo da imam jaz tudi prodajalno. Toda dandanes prodajalne, saj veste, koliko nosijo, skrbi, same skrbi! No, pa pri meni že še gre. Kaj pa moj otrok, gospod poštar, kako ste zadovoljni z njim? Jaz mislim, da, kaj ne? Eh Ella je bila vedno pridna in vsak si lahko čestita, ki jo dobi.“

Govoril je to naglo in s smehljajem na ustih, prav tako, kakor govore komi v prodajalnah, ko ti hvalijo ponujano blago. Tudi njegove geste z rokami so spominjale na nekdanjega komija.

Poštar je nekaj zamrmral ter pokimal z glavo. Ella pa je stala kakor na žerjavici. Ona svetla podoba očetova, ki jo je nosila v svojem srcu na vzvišenem prostoru, ozaljšano s svežim zelenjem in rosnim cvetjem, ona podoba se je hipoma zrušila v prah. Prišel je nekdo s težkimi rokami, stisnjenimi v velike hlapčevske pesti in s suženjskim obrazom. Ostudno se je zasmeljal, vzdignil pesti in razdrobil je podobo z enim samim udarcem. In ta nekdo je bil on sam, ki ga je predstavljala podoba. Sam sebe je ubil.

„Gospodična Ella ima še precej dela, pustiva jo, pojdiva v mojo sobo,“ je dejal poštar in stopal pred njim . . .

„Zbogom za ta čas,“ je dejal oče Elli ter šel za poštarjem. „Pozneje se še kaj pomeniva.“

Ko je bila sama, se je onemogla sesedla na stol. Zadelo jo je danes nekaj še veliko hujšega kot oni dan. Ella se je namreč prvič v življenju sramovala svojega lastnega očeta.

* * *

V poštni pisarni je že gorela precej časa luč, a Ella je še bila vedno sama, nihče se ni zmenil zanjo. Še bolj sključena kot po navadi je sedela. Pred njo je ležal list papirja, na njem je črnelo nekaj napisanih besed. Hotela je pisati materi.

Večkrat je že poizkusila, napisala nanj nekoliko besed, a zopet prečtala. Besede so ji ostajale v peresu, niso hotele na papir. Misli so ji vrvele po glavi semtertja, čudne, obupne misli. In te misli bi bila rada zaupala materi, bi bila rada razodela vsaj enemu bitju na svetu. A ko je bila misel na papirju, se je brala tako grozno, da je rezala v meso njej sami. Ne, to je bilo prestrašno, tega ni smela pisati njej, ki je bila tako mehka, tako dobra. Pri čitanju bi ji moralo izkrvaveti srce. Čemu to, ali ni gorja že zadosti?

In prijela je papir in ga zmečkala med prsti. Položila je pero na črnilnik ter si podprla vročo glavo.

Ali čuj, kaj je to? V navadno tako tihi hiši, ki se je po njej celo hodilo komaj slišno, ki se je v njej redkokedaj čula glasna beseda, se je sedaj razlegalo šumno govorjenje, pomešano z glasnim smehom. Čudno-votlo je odmevalo po veži in po stopnicah.

Ella se je zdramila ter prisluškala. Neki glas ji je v tem hipu govoril, da jo čaka zopet nekaj bridkega. Ali sedaj je že to ni več prijelo, preveč in prenenadno je bila okusila hkrati toliko težkega. Apatično je čakala, kaj boče.

Čez nekoliko hipov se glasno zaloputnejo vrata poštarjeve sobe. V veži se začuje težka, neenakomerna hoja. Nekdo je stopal proti pisarni ter se oprijemal v temi ob stene. Dihal je globoko in skozi nos, da ga je Ella slišala v sobo.

Kmalu nato je zaslišala očetov glas:

„Ella, Ella, kje si?“

V tem hipu so se že tudi odprla vrata.

Ella se je mehanično obrnila ter pogledala očeta, ki se je ustavil na pragu. V obraz je bil zabreknel in njegove oči so se svetile. Zamahnil je z rokami proti njej ter dejal glasno in jecljaje:

„K nam pojdi, Ella, kaj prečepaš tukaj? — Tvoj gospodar je zlata duša, to ti je fant! In kakšno vino ima, eh!“

Ella je takoj videla, da je oče vinjen. A dejala je ravnodušno:

„Rajša sem tukaj in imam tudi še mnogo dela. Morda pridem pozneje!“

Ali oče je stopil proti njej in jo prijel pod pazduho.

„Kaj boš, nič, delaš lahko jutri. Kar z menoj pojdi!“

In vlekkel jo je za sabo.

Ella se mu je izkušala iztrgati, ali ni šlo. S silo jo je privlekel do poštarjeve sobe. Tu je odprl vrata ter jo porinil notri.

„Na, dušica, tukaj smo! Ali ni lepo?“

Ella je pogledala poštarja. V tem hipu, ko je bila vstopila, je bil privzdignil glavo. Na njegovem obrazu

se je prikazal komaj viden, porogljiv nasmeh. Ali Ella ga je opazila. Naglo, kakor bi trenil, se je obrnila ter odprla vrata, ki so se bila komaj zaprla za njo. In kakor bi jo kdo podil, je hitela po stopnicah v svojo sobo. Tam se je zaklenila.

A slišala je, kako je nekdo hotel za njo, kako je že prekoračil par stopnic. Tedaj pa je zaropotalo in čulo se je, kakor bi bil padel . . .

Ella niti ni mislila, da bi bila prižgala luč. Sploh ni več pojmla, kaj se godi okoli nje. Samo v svoji notranjščini je čutila neznosno težo. Okoli srca pa se je nekaj zibalo in plulo, kakor bi se zibali in pluli velikanski valovi, ki bi ga hoteli pogoltniti. In zahrepenelo se ji je po solzah. Hotela se je razjokati, hotela je s solzami izprati bol iz svoje duše.

In izleknila se je oblečena in obuta po postelji. Toda solza ni hotela na njene veke. Oči so ji bile suhe in izžete in pekle so jo kakor živo oglje.

Leno in počasi se je pomikala dalje ura. Vsa večnost je minevala od ene četrti do druge, ko se je oglašala z rezkim, zateglim glasom iz zvonika.

Od spodaj navzgor pa so se slišali še vedno glasovi. Včasih so nekoliko potihnili, kakor bi šepetali, a kmalu so postajali glasnejši. In čulo se je trkanje s kozarci:

Šele proti polnoči je vse utihnilo. Ella se je bila v tem nekoliko umirila. V njeno tugo je kakor blisk šinil svetel spomin. Spomnila se je Josipa. Njegov obraz se je sklonil k njenemu, in zveste, modre njegove oči so zasvetile tik pred njo.

In Ella se je nasmehnila, obdala jo je neka omotica in v tem hipu je zaspala. —

* * *

Drugi dan je Ella prejela pismo od matere. Njena roka se je tresla in njene ustnice so bile trdo stisnjene, ko ga je odpirala.

Pismo je bilo kratko, komaj nekoliko vrstic.

Glasilo se je:

Preljuba Ella!

Pri nas se je mnogo izpremenilo. Oče se ne more videti več doma, že nekaj dni ga nismo videli. Vsem nam je zelo hudo. Ako bi te morda kaj obiskal, izkušaj ga pregovoriti, da se vrne k nam!

V kratkem kaj več! Bog s teboj!

Tvoja

žalostna mati.

Ella je čutila ves obup, ki je zvenel iz teh kratkih vrstic. Videla je materino povešeno glavo, videla nje solzne oči, videla nje preplašeni pogled. Videla je, kako lazi s tresočimi koleno po domačih prostorih, kako se njenega krila oklepajo mlajši otroci, pričakujoč iz njenih ust tolažilne besede. Toda Elli ni bilo več tako hudo, otopela je že bila za bol. Videlo se ji je, da mora biti tako in nič drugače. V teh kratkih dneh se je postarala v svojem mišljenju, je dozorela v mislečo ženo. Njeno oko je prodrlo v bodočnost, ki je ležala pred njo kakor odprta knjiga. Iz nje je čitala, kaj mora priti, za hipec se je zdrznila, a zatem je gledala popolnoma mirno vanjo, kakor bi bilo tam notri napisanega nekaj navadnega in vsakdanjega.

Primeknila je stol bliže mize. Njena usta so zašepetala: „Tu je sedela Vera in Bela in Neti, tu sedi sedaj Ella. To je bil vrhunec njih sreče, da so smele tu sedeti in delati. A odtod je šlo navzdol z brzimi koraki. In tako bode tudi z Ello.“

In začela je delati ročno in naglo . . .

Po hiši je bilo še vse mirno. Semtertja so zaškripala kaka vrata, za hip se je oglasila hoja hlapca ali dekle. Toda niti poštarja, niti Ellinega očeta ni bilo na izpregled. Gotovo sta še spala . . .

Bilo je že okoli enajste ure, ko je stopil v pisarno Ellin oče. Videlo se je, da se je pravkar umil. A njegove oči so bile še vedno karmezljave in njegovih brki povešeni. Popravljaj si je še ovratnik, ki je bil videti nekoliko preozek.

Ko ga je Ella pogledala, je takoj opazila, da je bil v nekaki zadregi. Smejal se je prisiljeno, bedasto.

„No, dobro smo se imeli snoči, dobro. No, ti si pa tudi čudna, da nam kar tako uideš,“ je govoril ter gledal skozi okno.

Elja ni odgovorila ničesar.

„Čemu si pobegnila? Prava reč, ako bi bila pila z nama čašo vina . . . Sicer pa si zadela, tukaj ti je dobro. Poštar je človek, da malo takih. Prijazen, postrežljiv in kar je največ vredno, bogat in ne skop. Vraga, ko sem ga včeraj prvič zagledal, se mi je zdel nekoliko starikav, a pozneje sem se prepričal, da je za svoja leta mlad in žilav in da poseka marsikaterega mladiča.“

Počasi je obrnil glavo od okna ter pošilil po hčeri. Ta se ni ganila.

„Eh, marsikatero dekle bi se ga ne branilo, ako bi je vprašal. In srečna bi bila ž njim. — Da bi bil jaz dekle!“

Elja ga je prekinila.

„Čemu ta preludij, oče? Povejte rajše naravnost, brez okolišev, kar mislite. Sicer Vam pa lahko sama povem. Poštar Vas je vprašal po meni in Vi ste mu obljubili, da boste izkušali skleniti to kupčijo.“

„Kaj kupčijo, kakšno kupčijo? — Sicer pa vidim, da si pametno dekle. Uganila si. No, in jaz mislim, da se ne boš protivila. Kaj ne, draga Ellica, da ga vzameš?“

„In kaj Vam je še povedal poštar, povejte mi vendar vse, da prav spoznam ta vzor moške lepote in poštenosti.“

Oče je nekoliko hipov umolknil. Hči ga je spravila iz koncepta. Zardel je kakor nezrel mladenič.

„Saj je samo v tvojo srečo, Ellica. Ali ne razumeš? — Glej, tista mala diferenca v poštni blagajni —“

Ella je skočila kvišku. Njen obraz je bil rdeč, iz njenih oči je bliskalo. Sedaj ni bila več ona šibka in krotka deklica, bila je v tem trenutku močna in samozavestna.

„Torej tudi to Vam je povedal? In Vi ste ga molče poslušali? Ali se niste od sramu zgrudili pod mizo, od sramu, da imate tako hčer, da je kri Vaše krvi nepoštena, da je roka njena omadeževana s tujim

blagom? Ali Vam ni srce počilo ob takem poročilu? Kako ste mogli to tako meni nič, tebi nič spraviti v žep? In sedaj se upate to nesrečno, izgubljeno hčer še imenovati svojo — Ellico? Ha, ha! Kako to, da ne vzamete samokresa, da ga ne izprožite v njeno srce ter tako rešite svojo in čast svoje hiše? Kako to, Vas vprašam? Tu stojim pred Vami, še je čas, vzdignite roko in ubijte me!“

On je zrl nanjo plah in prepaden. Za hipec so ga njene besede zadele, za hipec se mu je zasmilila. Prošli časi so se mu vsilili in uvidel je vso sramoto svojega počenjanja. Nekdanja ljubezen se je za trenotek dvignila v njegovem srcu. In že je hotel skočiti k njej ter jo objeti. A v tem hipu je zazevala pred njim beda, videl se je, kako driči po opolzki poti navzdol v brezdanje brezdno, ki ni iz njega rešitve. Ella sama ga lahko reši. In tu niso na pravem mestu mehkejša čutila.

In njegova noga se ni premaknila proti njej, obstal je s povešeno glavo.

„Torej s tem bi bilo poravnanih onih poneverjenih dvesto goldinarjev,“ je nadaljevala Ella tiše. „Toda ne samo to, s tem korakom bi bili morda rešeni skrbi i Vi, vsaj za nekoliko časa. Ali Vam ni poštar tudi tega obetal? In Vi ste mu snoči natančno razodeli svoj položaj. Kar ste zamolčali, je uganil sam in zdaj se ziblje v veseli nadi, da je zanj vse dobljeno. Ali ni res tako? Posebno bistroumen ni treba biti, kdor to ugane.“

Ko je umolknila, je utrujena sedla ter nervozno bobnala s prsti po mizi.

On pa se ni mogel vrniti. Ponoči se je bil uživel zopet v prejšnjo vlogo, videl se je zopet spoštovan in cenjen, rehabilitiran. In zdaj naj bi zaradi kaprice svoje hčere zopet padel tako globoko?

„No, kaj si torej sklenila?“ je dejal skoro plaho in proseče. „Glej, ne samo meni, vsem skupaj, materi in svojim mlajšim sestram in bratom pomagaš s tem. Hvaležnost naša ti ne bo izostala!“

Ella se je sklonila.

„Pozabila sem nečesa,“ je dejala, ne da bi mu bila odgovorila. „Tu mi piše mama, berite.“

Pomolila mu je list.

Vzel ga je molče ter prebral. Oko se mu je zmračilo in dejal je:

„Že dobro! — Sicer pa počakam, da mi morda odgovoriš popoldan.“

Stopal je iz pisarne s sklonjeno glavo.

Ella je čula, da se je v veži srečal s poštarjem. Pozdravila sta se glasno.

„En kozarček kratkega pred obedom ne bi škodilo, kaj ne?“ je dejal poštar.

Takoj potem so se vrata poštarjeve sobe zaprla za njima.

* * *

Ellin oče se je nekako udomačil pri poštarju. Bil je pri njem že nekoliko dni, a še vedno ni mislil na odhod. Zvečer in popoldan sta s poštarjem navadno posedevala skupaj ter pila, zjutraj pa je vedno spal skoro do poldne. Godilo se mu je dobro in je bil navadno vesel in razposajen. Videti je bilo, da ni mislil ničesar ter da se je vdajal trenutku. Precej ko je vstal, je bil sicer še nekoliko čemeren, njegove oči so zrle krvavo, a že ko je izpil prvi kozarček, ki ga je nanj navadno takoj povabil poštar, je ta čemerčnost izginila ter prepustila prostor neki prešerni lahko-mišljenosti.

S hčerjo je govoril malo, skoro da se ji je izogibal. Niti odgovora na zadnje svoje vprašanje dozdej ni zahteval. Bilo je skoro videti, kakor da je svoje stvari gotov ter niti najmanj ne dvomi, da ga bo hči poslušala.

Ella pa je molčala in trpela. Od onega dne, ko je nastopila proti očetu tako samozavestno in odločno, se je popolnoma izpremenila. Oni nastop je zahteval njenega največjega duševnega napora, ž njim je dospela do vrhunca in odtod je moralo iti zopet navzdol. In šlo je, toda šlo je naglo in z dolgimi koraki. Vsa trdna volja, vsa moč jo je hipoma zapustila in niti svojih dejanj si ni bila več v svesti. Hodila je semtertja kot senca, delala je mehanično in apatično. Skočila bi bila v vodo, ako bi ji bil kdo slučajno rekel, naj to stori.

Spočetka je imela še kak svetel trenotek. Semtertja je pred njo vstal Josip in ona se je krčevito oklenila te prikazni. In upala je, da se ji morda še prikaže v resnici, da jo reši. Toda dan je izginjal za dnevom in o njem ni bilo ne duha ne sluha. Vse je bilo zaman, vse je bilo končano. Okoli nje so bili sami sovražniki, ki so jo hoteli pogoltniti, sovražnik ji je bil celo oni, ki bi jo bil moral ščititi.

Toda dogajalo se je odslej, da jo je večkrat kot po navadi srečavala poštarjeva gospodinja. In pri vsakem srečanju se je Elli videlo, da je na starkinem licu nekaj takega kakor dobrohotnost in usmiljenje do nje. Ob takih prilikah ji je bilo vselej, kakor bi bil posijal svetel žarek v temo njenega življenja.

A nekdanj se je starka celo vstavila pred njo. Njena koščena roka je legla na Ellino ramo in starka je šepetala:

„Beži od tukaj, dete moje, dokler je še čas. Nič se ne boj!“

In starka je izginila izpred nje. A Ella je zrla za njo. Njenih besed ni razumela, in zopet je bila tema okoli nje . . .

Nekega večera se je zopet zglasil oče pri njej v pisarni. Iz njega je dišalo vino in oči so se mu nenaravno svetile. Pri vsaki besedi je jecal in se ponavljal. In zahteval je od Elle, da gre ž njim v poštarjevo sobo, kjer se bodo kaj pomenili.

Ella je nekoliko pomislila ter naposled dejala:

„Da, grem, toda samo pod tem pogojem, da že jutri zapustite to hišo ter odidete domov.“

Oče je takoj dejal:

„Dobro, tukaj je moja roka!“

In Ella se je dvignila ter odšla za njim . . .

* * *

Bilo je že pozno, ko so se hipoma odprla vrata poštarjeve sobe. Ven je planila Ella. Njen obraz je bil bled in lasje so ji bili razmršeni. V veži je postala, kakor bi se hotela nečesa domisliti. Toda zmajala je z glavo ter odšla po stopnicah v svojo sobo.

Spodaj pa je ležal Ellin oče pod mizo ter smrčal. Okoli njega se je širil zopern vonj po obilo zaužiti. pijači.

Pri mizi je sedel poštar. Tudi on je bil bled in njegova obleka v neredu. A na njegovem obrazu je zopet visel oni porogljivi nasmeh, ki je zadnjič prepodil Ello. A danes je bil ta nasmeh še bolj viden kot zadnjič.

„Klada, vstani!“ je dejal poštar ter brcnil z nogo pod mizo ležečega.

A moral ga je suniti večkrat, preden se je zavedel. Slednjič se je zdramil ter se dvignil.

„Pojdiva spat,“ je dejal poštar.

„Kje je Ella?“ je vprašal oni.

„Kaj Vas briga,“ je odgovoril poštar ter mu odprl vrata.

Onemu se je nekaj zasvetilo. Prebledel je, toda rekel ni ničesar. Počasi je stopal proti svojemu ležišču.

VI.

S prazničnimi, svetimi čutili je stopal danes Josip na voz. Hlapec, ki je brzdal čilega konjiča, ga je gledal od strani ter ugibal, kaj se mu je tako veselega pripetilo, da so se mu ustna vedno krožila na smeh, da mu je žarel ves obraz, kakor bi padali nanj jutranji solnčni žarki. Josip je pa premotril koleselj, ali je dovolj čeden, pogledal vprego, ali se sveti dovolj in konjiča, je li prav vprežen. Nato je prijel vajeti ter skočil na voz. Obrnil se je še proti vhodnim vratom, ki se je v njih pojavila mati, prikimal z glavo v pozdrav, in voz je oddričal z dvorišča. Vil se je navzdol po poti med vinogradi ter kmalu dospel na cesto. Konjič je tekel lahko kakor ptica, da so se mu noge komaj dotikale tal.

Gori na vratih je pa še vedno stala Josipova mati ter gledala za vozom. Plosko desnico je položila na čelo nad oči, da bi bolje videla in bi je ne motili solnčni žarki, ki so ji padali nasproti. Voz je bil že daleč, videl se je samo še kakor velika, črna, premikajoča se pika, ki se je odbijala od široke, belo se blesteče ceste, ter hitela dalje mimo obcestnega grmovja

in drevja. A starka je še gledala za njim. Vse njene misli so bile tam doli, so bile pri njem, ki je po njenih mislih zaslužil vso srečo, kolikor je more dati človeku ta svet. Šele ko je vse izginilo, ko se ji je tam na ovinku belila nasproti prazna cesta, šele tedaj se je obrnila ter izginila v hiši.

Josip pa je vozil dalje. Ko se je začutil samega na široki planjavi, se je naslonil v vozu nazaj ter se zamislil. Kam je bil namenjen, kaj ga je navdajalo s tiho srečo in takim veseljem?

Dolgo je že bilo, kar je prvič in zadnjič videl Ello, ki se mu je tako globoko vtisnila v srce. Od tedaj ni bilo dneva, ni bilo ure, niti skoro ni bilo trenutka, da ne bi bil mislil nanjo, da ne bi bil sanjal o njej. Lepa in svetla, čista kakor solnce je stala pred njegovimi očmi, jasna in sveta se mu je prikazavala v sanjah, govorila z njim ter ga osrečavala s svojo navzočnostjo. In on je sedel pri njenih nogah, zrl ji v lepe oči ter stiskal njeno drobno ročico v svoji. In njeni gorki prsti so ga grelj, da mu je opojna toplota plula po žilah.

Od tedaj je bil Josip preroben, njegov že tako blag značaj se je še bolj ublažil, njegovo mehko srce se je omečilo še bolj. A slušal je mater. Pri vsej svoji ljubezni se ni hotel prenagliiti. Poizvedoval je o Elli, naprosil nekega prijatelja, ki je bival blizu Ključa, naj jo opazuje. In ta mu je ustregel vestno. In Josip je zvedel o njej to, kar je vedeti hotel. Niti najmanjše pege ni bilo na njej, čista je bila, kakor je čisto pomladansko jutro, ki se je rodilo po nočni nevihti.

Danes pa se je vozil Josip k njej. Danes je sklenil, da jo spomni na prvo njuno srečanje, je sklenil, da jo poprosi, ali ne bi hotela biti njegova. In vso pot je razmišljal, kako bi ji to povedal, kako bo začel govoriti, da bi po njegovih besedah videla jasno v njegovo srce. Iskal je pravih besed, pravih izrazov. A vse to, kar ji je hotel povedati, kar ji je znal povedati, ni niti daleč dosegalo tega, kar je čutil, kar je tlelo v njegovi notranjščini. Videl je, kako siromašen je jezik proti človeškim čutilom, kako prazne in plehke so vse besede proti pojavom duše človeške. In Josip

se je pri tem spomnil, da ne bi hotel biti pisatelj. Kako težko, kako hudo bi mu bilo, ako ne bi mogel povedati tega, kar bi hotel, kar bi kipelo na dan iz njega samega. Kakšen nestvor bi mogel nastati na papirju vsled tega! Kako bi mogel svojim čitateljem tako lagati, kako bi jim mogel praviti vse kaj drugega, namesto tega, kar je zrastle in skipelo v njem samem!

In Josip je sklenil, da prepusti trenutku samemu, kako bode govoril. Nekaj bode treba reči, toda to se že naredi kakor si bodi. —

Voz se je bližal Ključu. Josip se je zdramil. Švignil je z bičem po zraku, konjič je privzdignil ušesa ter pospešil že itak hitre korake. In kakor blisk je švignil voz preko prvih hiš.

Ko je Josip oddal konja in videl, da se je ravnalo z njim kakor treba, je stopil najprej v gostilniško sobo. V malem, začrnelem zrcalu se je ogledal ter si uravnal obleko. Nato je odšel proti pošti.

Kolikor bolj se je bližal svojemu namenu, toliko tesneje mu je prihajalo okoli srca. Namesto prejšnjega nekaljenega veselja se je hipoma nastanil v njem neki neprijeten čut in pollaščala se ga je dozdej nepoznana nervoznost. Zastonj se je izkušal tega otresti. Postati je moral nekolikrat, da bi se umiril, tako burno mu je bilo srce. Sedaj, ko je bil že tako blizu svojemu cilju, sedaj je hkrati postal malodušen, je hodil težko kakor bi hodil po najneprijetnejši poti. Bilo mu je, kakor bi ga neki glas svaril, naj ne hodi dalje, naj se vrne. A tedaj se je siloma otresel tega čuta in stopil je trdno dalje.

Kmalu je stal pred Ello.

Bila je sama v pisarni. Sedela je in pisala. Ko je zaslišala nenavadne stopinje, se je naglo ozrla,

Tedaj ji je pa padlo pero iz roke.

Stala je pred njim zmešana in s povešeno glavo. Ni se upala dvigniti pogleda v njegov obraz, a na njenem licu se je zrcalila ljuta bolešt.

Josip si ni mogel misliti, kaj to pomeni. Zrl je nekoliko hipov nanjo in videl, kako se je v tem kratkem času izpremenila. To ni bila več ona živahna Ella, ki ga je prvič sprejela s hrepenečo dušo in polnim srcem,

ona Ella, ki je tačas sedela zraven njega ter se mu dala poljubljeni. Strta, uničena je bila sedaj, koščeno-ogrodje brez duha in življenja. Nekaj neizrečeno žalostnega je ležalo na njej, tako žalostnega, da bi se moral človek razjokati nad njo.

„Kaj to pomeni, Ella?“ je viknil Josip ter se ji približal. „Ali nimate besede zame? Kaj se Vam je pripetilo?“

Hotel jo je prijeti za roke, zahotelo se mu je, da bi jo objel ter s poljubi izbrisal žalost raz njeno lice.

Toda ona je dvignila roke proti njemu ter se branila.

„Ne dotikajte se me, ne omadežujte se nad mano!“ je dejala komaj slišno.

„Toda jaz Vas ljubim, jaz te ljubim, Ella. Čemu me žališ?“

„Prepozno, prepozno!“ je viknila glasno.

In kakor bi bila s tem vsklikom porabila vse svoje moči, so se ji zašibile noge in sesedla se je.

Josip je skočil k njej, privzdignil ji je glavo ter jo položil v svoje naročje. Sklonil se je niže ter dahnil rahel poljub na njeno čelo. Ko ji je tako zrl v obraz, je videl, da je morala Ella doživeti v tem času nekaj groznega. In v tem, ko si je očital, da je čakal predolgo, da je pazil premalo nanjo, jo je lahko dvignil ter nesel kakor pero proti izhodu.

V veži je zaklical.

Takoj so se odprla neka vrata in nasproti jima je prišla poštarjeva gospodinja.

„Kaj je?“ je vprašala. Ko pa je zagledala Ello onemoglo, je dejala naglo:

„Ah, slabo ji je prišlo revici, nesite jo na posteljo, čakajte, Vam pokažem.“

Stopala je pred njim po stopnicah.

„Tako, položite jo semkaj!“

Odgrnila je posteljo ter mu pomagala.

Ella je bila še vedno nezavestna.

Gospodinja pa je gledala sedaj Ello, sedaj prestrašeni obraz Josipov. In uganila je, kaj je bilo med njima.

Tedaj je pa pristopila k Josipu ter dejala tiho, da jo je komaj razumel.

„Nič se ne bojte zanjo, pri njej ostanem jaz. Nekoliko se že spoznam v takih rečeh, mislim, da bo kmalu bolje. Vas pa prosim, da jo ohranite v najboljšem spominu, naj pride, kar hoče. Povem Vam, da ni nevredna Vaše ljubezni. Ne verujte vsega!“

Josip je strmel v staro. Rad bi še marsikaj izvedel, toda starica mu je velela ob kratkem:

„Za sedaj dovolj, pride že še čas, da izveste. Zdaj pa prosim, da odidete. Ako hočete kje počakati, povejte mi, in sporočim Vam, kaj je ž njo.“

Josip je še enkrat pogledal na posteljo ter odšel s težkim srcem v gostilno, kjer je imel voz.

Čez dobre pol ure je dospel k njemu deček ter mu prinesel listek. Na njem je bilo napisano s svinčnikom:

„Ella ni v nobeni nevarnosti več. Pomnite moje besede in zglasite se še v kratkem . . .“

Kmalu potem je oddrdral Josipov voz iz Ključa. Vožnja proti domu je bila sedaj vsa drugačna. Josip ni videl ne na desno, ne na levo. Vtopljen je bil sam vase in niti zapazil ni, da je zašlo solnce, da lega na zemljo temna zimska noč. —

* * *

Poštarka ni bilo to popoldne doma. Odpeljal se je bil nekam po opravkih in bilo je že pozno, ko se je vrnil.

Doma je zvedel, kaj se je popoldne godilo.

Gospodinja ga je pričakala ter mu dejala malomarno:

„Danes popoldne smo pa imeli snubače.“

Pogledala ga je od strani ter čakala učinka svojih besed.

„No, in kdo je bil tukaj in koga je snubil?“

To je izgovoril, kakor bi ga vse skupaj nič ne brigalo. A ona je vendar zapazila, da se mu je pri besedah, „kdo“ in „koga“ nehote stresel glas. Oj, imela je dobro uho in bistro oko, ki se je navadilo gledati skozi ljudi. In bila je zadovoljna s prvim učinkom. Vedela je, da pride za tem še hujši.

„Ali poznaš Ržena?“ je vprašala.

Pogledal jo je divje.

„Kaj je ž njim?“

„Eh no, ne bodi no, vidiš ta bogati Ržen je danes snubil Ello, poštno ekspeditorico. In vedel se je kakor zaljubljen golob. In mlad je in lep ta Ržen.“

Zadnje besede je izgovorila počasi in poudarjala je vsako posebe.

Poštar se je ugriznil v ustnice ter skrčil pesti. A premagal se je kmalu ter vprašal:

„In kaj je rekla ona, ekspeditorica?“

Starki se je oko zaiskrilo. Videla je, da ga ima sedaj popolnoma v svoji oblasti, da je sedaj napočil trenotek, ko se bode vsaj nekoliko maščevala nad njim, ko mu bode vsaj nekoliko vrnila za vse trpljenje in bridkosti, ki jih je kopičil nad njeno glavo.

„Kaj je rekla, vprašaš? Čemu vprašaš? Ali si že videl kdaj, da bi se ubogo dekle branilo lepega, bogatega ženina, ki ji tako nenadoma pade pred noge? No, tudi Ella je bila toliko pametna. Nenadna sreča jo je tako omamila, da je padla v omedlevico. In posla sem imela, predno sem jo spravila k zavesti.“

„Lažeš!“ je viknil poštar ter skočil k njej.

A ona se mu je pravočasno umeknila. Stopila je bila za mizo ter mu gledala neprestano v obraz. Neki porogljiv izraz je visel okoli njenih usten.

„Lažeš!“ je zavpil vnovič in okoli ust so se mu prikazale belkaste pene.

„Čemu? Prepričaj se sam!“

Obstal je sredi sobe. Vnovič je skrčil pesti in zaškripal z zobmi.

„Čakaj, videti hočem, kdo zmaga!“

Prijel je bližnji stol ter ga zalučal proti gospodinji, ki se je komaj pravočasno umeknila.

Nato je vzdignil glavo ter se hripavo zasmeljal. In stopal je v svojo sobo . . .

Komaj je bil sam, ko se je izmučen in utrujen zgrudil na stol. Videti je bilo, kakor bi mu ne služil več noben ud, kakor bi na njegovem mestu čepel star polomljen stroj.

Čez nekoliko časa se je počasi dvignil. V obraz je bil rumen, roke so se mu upirale ob mizo.

„Da, moja moraš biti, moja!“ je govoril sam s seboj. „Ali me ne vidiš, kako sem slab, kako sem uničen samo spričo tebe, spričo tebe, ki te ljubim blazno, ki te ljubim tako, kakor ni ljubil nikdar mož žene? Veroval nisem v ljubezen, norčeval sem se iz nje ter trgal brez usmiljenja cvetice, ki so rastle ob potu. In vsako sem zagnal proč, nobene nisem ljubil. Moja strast je bila velika, premagala me je vselej, a bila je trenutna, nestalna. Umorila ni mene, ubila je druge. A prišla si ti, moj mir, moja moč je izginila in premagala si ti in žugaš mi, da me ugonobiš. Ali glej, še je ostalo nekaj v meni in to hočem združiti, da premagam. In moja moraš biti, samo moja!“

Težko se je prestopil od mize, noge so se vlačile za njim, ko je hodil nekolikrat po sobi gori in doli.

Luč na mizi je svetila z velikim plamenom, ki je delal saje na višku ozkega cilindra, in po sobi se je širil zagaten vonj. Toda poštar se ni brigal za to.

Čez nekoliko hipov se je vstavil ter mislil glasno:

„Njenemu očetu moram pisati, naj se vrne, ta mi mora pomagati!“

Poiskal je papir in črnilo in res je začel pisati . . .

Po vasi so lajali psi in iz ozkih lin zvonikovih se je oglašal čuk. —

* * *

Drugi dan ni Ella mogla vstati. Nekaj težkega je ležalo v vseh njenih udih in tiščalo in priklepalo jo je na posteljo. Bolečine ni čutila nikjer, a navzlic temu se ni mogla premkniti. Njene bele roke so počivale iztegnjene na odeji, njene oči so bile obrnjene v strop.

Ker je le ni hotelo biti v pisarno, je stopila poštarjeva gospodinja gori ter potrkala.

Ella se je z največjim naporom komaj vzdignila ter šla odpirat. Gospodinja je videla, da potrebuje Ella počitka. Pomagala ji je zopet v posteljo, priporočila ji je mir ter odšla.

A oglasila se je večkrat gori ter ji donášala, kar je mislila, da bi ji utegnilo koristiti. Njen obraz je bil resen, a navzlic temu je sijalo z njega nekaj materinsko dobrohotnega.

Popoldne pa si je primeknila stol bliže postelje ter sedla.

„Kako Vam je, Ella?“

To vprašanje je bilo tako sočutno, da se ji je Ella nehote ozrla v obraz. Hkrati ji je nekoliko odleglo. Uvidela je bila, da vendar ni tako sama na svetu, da se je vendar našel nekdo, ki sočustvuje z njo. In ta nekdo je bila ona čudna ženska, ki je o njej mislila, da sovraži ves svet. Obraz, ki jo je prej strášil, se ji je sedaj prikupil in oko, ki je mislila prej o njem, da jo preganja, ji je sedaj bleščalo ljubeznivo nasproti. Ella si je celo začela domišljevati, da sedi zraven postelje lastna njena mati. V take misli vtopljená niti ni odgovorila na starkino vprašanje in ta jo je morala vprašati drugič.

„Hvala Vam lepa na vprašanju!“ je odgovorila. „Zdaj mi je dobro, a najrajša bi umrla.“

„Ne govorite tako, Ella! Mladi ste še, Bog ve, kaj Vas še čaka! Tudi po dolgih deževnih dneh se nebo razvedri in razvedri se še bolj gotovo in čistejše in jasnejše je, nego je bilo prej. In tudi ako bi Vas zadelo še kaj veliko hujšega, tako ne smete govoriti, mislite vedno, da stari Bog še živi!“

„Toda meni ni več pomoči,“ je šepnila Ella, „prehudo, pregloboko sem zašla. Tu notri ni drugega kot tema in vanjo ne sega niti najmanjši svetli žarek.“

„Ne govorite preveč in ne razburjajte se, to bi Vam utegnilo škodovati. Niti ne razmišljajte, ampak umirite se popolnoma. — Čakajte, jaz Vam povem neko povest, povest o izgubljeni ženi, ki je prestala toliko hudega, da bi se morala smiliti mrzlemu kamenu, a vendar še ni obupala. In stara je že in njene noge že polze v grob, a vedno še upa.“

Starka je umolknila. Toda kmalu so se začela premikati njena usta, šepečoč je govorila, pripovedovala svojo povest. In ta povest je bila dolga in je bila

žalostna. Niti enega veselega poglavja ni bilo v njej. Ko je starka dokončala, je bilo v sobi že somračno.

Ella je ležala na postelji nepremično, pod njenimi trepalnicami se je svetilo vlažno. Bilo je danes prvič čez toliko časa, da se je nekaj omehčalo v njej, da se je utrgalo in so mehke solze našle pot v njene oči. —

Drugo jutro je Ella izkušala vstati. Bila je zelo slaba, soba se je vrtela okoli nje in noge in roke so se ji tresle. A vendar se je vzdržala kvišku in popoldne je celo počasi lezla v pisarno.

VII.

Lep, svetel dan je bil. Po trgu je bilo živahno, solnce je izvabilo izprehajalce izza zidov in največja trška ulica se je polnila z radostnimi obrazi. Okna so bila povsod odprta in so se svetlikala, zastori za njimi so se gibali v prepihu. Zimske cvetice so se od-dihale v svežem vzduhu, njihovo listje se je vzdigavalo in izpreminjalo. Čelo nekemu lehkomišljenemu metulju se je mudilo, da si je hotel ogledati, kako se živi po zimi. A revež je prhotal v vednih kolobarjih okoli, nikamor ni mogel sestiti. Kjer je poizkusil, ni bilo zanj še ničesar. In v tej svetlobi je bilo še huje, ko je moral umirati od gladu. Utrujen je slednjič sedel na obuličen kamen. Nekaj se je bilo zasvetilo na njem, kaplja vode, ki je pljusknila mimoidoči dekli iz vrča. To bode nekaj zanj. Njegovi kolobarji so se ožili, njegove perotnice so hrepeneče podrhtevale, stresel se je in obsedel. Pozabil je vsega okoli sebe, njegove tipalnice so se podaljšale. A tedaj se je zazibala nad njim temna senca. Začudeno so se povzdignile njegove oči, toda v tem hipu je že tičal v dečkovi roki. Njegova usoda se je izpolnila.

V hiši Ellinih staršev je pa bilo tiho kakor v cerkvi. Nikjer nobenega glasu, semtertja komaj slišna, pridušena hoja. Otroci so se tiščali v mali sobi zraven kuhinje in držali so se resno, kakor bi bili odrastli. Najmanjšega znaka otroške razposajenosti ni bilo na njih obrazih. Plulo je nekaj po vzduhu, kar jih je tlačilo, kar je vrglo v njih srca kal bojazni in pla-

hosti. Njih pogledi so bili videti neodkritosrčni in potuhnjeni. Ako je mlajši iztegnil nogo, ki mu je bila zaspala, ga je že pogledal starejši postrani in nezaupno. Med njimi je bilo razmetanih nekaj knjig in papirjev, vmes je ležala oguljena šolska torba.

Blizu njih ob zaprtem oknu je sedela mati. Nobenega dela ni imela v roki. Njeno oko je nestalno begalo po otrocih, po kotih, in odtod se je uprlo skozi okno ter strmelo v daljo. Nobenega izraza ni bilo v njem.

„Ali še ne pride papa, mama?“ se je oglasil sedaj plaho starejši deček.

Mati se je obrnila proti njemu.

„Še danes mora priti, potrpi!“ je dejala, a verjela ni niti sama sebi.

„In kaj nam prinese?“ vpraša neka deklica plaho.

„Piškotov in pomeranč, kaj ne mama?“ odgovori najmlajša.

„Da, da, piškotov,“ ponavljajo vsi. Toda nobenemu se niso zaiskrile oči, vsi so zrlji topo, kakor bi vedeli, da so to samo njih prazne želje.

In zopet je vse utihnilo v sobi.

Spodaj pa so hodili ljudje z radoznalimi obrazi preko prodajalne. Vrata in okna, vse je bilo zaprto, vse zamreženo s črnimi železnimi oboji. In tik njih so hodili in z očmi so izkušali prodreti tja notri, kjer je bilo vse zapečateno. V njih srcih se ni ganilo prav nič, iz njih ust ni bilo pomilovalne besede . . .

Večerilo se je že. Tiho, po prstih se je bližal mrak in nosil s seboj črn plašč, da zagrne vanj bedo, ki se je nastanila na Ellinem domu. Mati in otroci so bili še vedno skupaj v isti sobi. Semtertja se je kdo oglasil, drugi je pritegnil za njim, a takoj je bil zopet molk. In mrak in molk sta še povečala čut osamelosti in edinščine, ki se je vedno bolj pollaščal nesrečne žene. Vse njeno življenje je bilo polno truda in dela, polno samozatajevanja in trpljenja, polno skrbi in žalosti. Le redki so bili trenotki, ko ji je sijalo solnce, ko je mislila, da je srečna. In zdaj! Za dolgo vrsto dni neprestane požrtvovalnosti pa tako plačilo! Za poštenost in pravico taka sedanjost!

Ali vse bi se še prestalo, samo da bi on bil drugačen. Videla ga je v boljših dnevih, kako je bil gibčen in delaven, kako so bili njegovi nazori o življenju, o realnosti in solidnosti trdni, kako se je kazal neomahljiv in odločen v raznih kočljivih slučajih. In tudi v težkih trenutkih se je zanašala na to njegovo trdnost, kdor je takšen, si mora pomagati, naj pride karkoli! Toda varala se je. Nesreča ni njenega moža utrdila. Prenesel je še prvi udarec, uprl se je tudi drugemu, a tretji ga je že ubil. In to je bilo, kar je počasi ubijalo tudi njo. Ona otopelost, ki se je bila polastila moža, je počasi prehajala tudi nanjo in nopenjati je morala vse svoje moči, da se je še vzdrževala kvišku. Tudi ona se je ustrašila bližnje bodočnosti, da je izgubila vero vase, da so ji češče in češče omahovale roke, da so jo zapuščale misli. Vedno bolj se je odpiralo brezdno, njegovo žrelo je črnelo in se bližalo . . .

Vstala je ter prižgala luč. V sobi je postalo mrzlo, da se je že videl dih. In vsi so se spravili v kuhinjo, kjer je hotela pripraviti večerjo. Tam se bodo vsaj segreli, na dveh krajih ne bode treba kuriti.

V ognjišču je zaplapolal ogenj in že to praske-tanje je povzročilo, da ni bilo v kuhinji več tako pusto. In tudi otroci so se nekoliko zdramili in začelo se je malo živahnejše gibanje.

Mati je pripravljala večerjo. Stala je ob ognjišču ter se čestokrat ozirala po njih. Njene misli so se križale, od tu so prehajale na moža, na Ello ter se zopet vračale. Dolgega obstanka niso imele nikjer.

Zunaj je nastala burja. Slabeje zaprta okna so šklopotala, okoli voglov je žvižgalo in na šipe so tolkle gole drevesne veje. Luč na mizi je strepetavala, semtertja jo je dosegel pih, ki je silil skozi ozko razo blizu obojev. Na cesti se je zaslišala vsak hip glasna hoja, ki se je izgubljala ob ovinkih.

Otroci so kmalu použili skromno večerjo. Nato jih je mati spravila spat. Ko so utihnili, je ugasnila luč ter pokleknila k postelji. In klečala je pozno v noč . . .

Bilo je že proti polnoči, ko so se zaslišale pred hišo stopinje. Pri vhodnih vratih se je nekdo ustavil. Kmalu nato je glasno potrkal. Votlo je odmevalo po hiši. Žena, ki je še vedno klečala ob postelji, se je zdrznila. Naglo se je prekrizala ter vstala.

Kolena so se ji šibila, ko je stopala z lučjo v roki navzdol, da bi odprla. Ključ se je v vratih zavrtel, nekdo je zunaj pritisnil kljuko. Burja je zasilila v vežo in ugasnila luč.

„Kdo je?“ je vprašala plaho.

Nihče ni odgovoril. A nekdo se je je doteknil in stopal je mimo nje navzgor po stopnicah. Njegova hoja je bila težka in neenakomerna. A ona je vendar spoznala v došlecju svojega moža.

V temi je stopala za njim.

Ko je dospela v kuhinjo, je poiskala vžigalice ter zopet prižgala luč. V tem je bil že on odprl svojo sobo ter vstopil. Kmalu je bila za njim.

„Hvala Bogu, da si prišel!“ je dejala. „Ali si lačen? Čakaj, takoj ti kaj pripravim.“

Mož jo je samo pogledal ter odkimal. Nato se je izleknil po postelji ter zrl v strop.

Stopila je bliže njega ter ga pogledala natančneje. Njegov obraz je bil miren, vsakdanji. Samo lica so bila nenavadno bleda.

Čez nekoliko časa se je obrnil proti njej ter dejal:

„Primakni stol bliže postelje ter sedi. Tako. Položi sedaj roko na mojo glavo in povej mi, ako čutiš, da bi kaj razbijalo v njej. Ne? Dobro. Tukaj je moja roka. Potiplji mi žilo! Vse normalno? Da? — Dobro, kakor vidiš, sem torej popolnoma miren, popolnoma miren. In ako sem popolnoma miren jaz, moraš biti mirna tudi ti. Torej čuj, kaj ti povem!“

Žena ga je gledala strahoma. Bala se je, da se mu blede. Nekoliko časa je umolknil, potegnul z desnico preko obraza, kakor bi hotel prepoditi sitno muho, ter potem začel pripovedovati. In povedal ji je ob kratkem vse, kar je doživel pri Elli.

„Toda sedaj pride konec,“ je dejal nazadnje istotako mirno in hladnokrvno. „Konec dober, vse dobro.“

A ta moj konec ni dober in ako bi ga mogel predru-
gačiti — ne zavoljo sebe, samo zavoljo nje — tedaj
bi romal po kolenih v Rim ali še kam dalje. Konec
je žalosten. Vidiš, v tej pijanosti, v tej nerazsodnosti,
v tem blaznem egoizmu, v strahu in obupnosti sem
neki večer pripeljal Ello volku v žrelo. Onečastil sem
svojo hčer, Takoj po noči pa sem se iztreznil. Uvidel
sem vso svojo gnusobo, vso svojo propalost. Valjal
sem se po postelji, krčil pesti in ako bi bil tačas stopil
poštar k meni, bi ga bil ubil na mestu. Tako
sem se pa splazil tiho kakor tat iz postelje, oblekel
sem se in še tisto noč sem izginil od tam. Od tačas
sem se klatil okoli in v meni je vrelo in kipelo. —
A sedaj sem se pomiril, kaj ne? Glej me, kako sem
miren!“

V zadnjih njegovih besedah je ležalo nekaj groz-
nega. —

Žena ga je poslušala z izbuljenimi očmi. Videti
je bilo, da ga je komaj razumela. Pred njo je stala
Ella, na njenem čelu je črnel velik, neizbrisen madež.
Njene roke so se iztezale proti očetu ter kazale nanj,
njeni pogledi so ga tožili in ga zaničevali.

Hipoma je planil s postelje. Držal se je sključeno
in roke so mu visele ob životu. A bile so videti daljše
kot prej in prsti so bili črnikasti in trdi. Stopal je do
okna, od tam do vrat, s težkimi, negotovimi koraki.
Ko se je obračal, se je videla na steni sključena nje-
gova senca kot velik, črn vprašaj.

Nazadnje se je ustavil pred njo, ki je sedela še
vedno nepremično ob postelji. Gledal jo je nekoliko
časa molče, potem ji je dejal mehko, proseče:

„Pojdi spat, Marija, jutri moraš zopet delati.“

„In kaj storiš ti?“

Začudil se je.

„Jaz? — Jaz pojdem tudi počivat.“

Vstala je ter se začela razpravljati. On pa je zo-
pet stopal gori in doli po sobi. Včasi se je skrivaj
ozrl na ženo. A vselej je videl, kako so bile uprte vanj
njene oči. Čez dolgo je šele zaspala.

Počakal je, da je začela dihati enakomerno. Pri-
stopil je k postelji ter jo gledal dolgo časa nepre-

mično. Njegove oči so bile suhe, žile na njegovih sencih napete. Sklonil se je k njej ter ji popravil odejo, ki je bila zdrknila z njene rame. Nato se je naglo obrnil ter stopal v sosednjo sobo, kjer so spali otroci. Tam je bila tema. Pritipal se je ob steni do prve postelje, od te do druge. Njegove roke so se na lahko iztezale in polzele po odeji, dokler niso dosegle otroških glav. Tu so se pomudile nekoliko časa, potipale vroča čelca ter popravile odejo. Otroci so težko dihali, nekateri so stokali v spanju.

In tiho kakor senca je izginil iz sobe. Stal je sedaj na vratih svoje spalnice. Ozrl se je še na ženo ter hotel na tiho oditi skozi vrata, ki so vodila v vežo. Na njegovem obrazu je ležal odločen, trd izraz, njegove roke so se iztegnile, kakor bi se poslavljal. Njegove ustnice so se odprle nehote in šepetal je sam pri sebi:

„Marija, jaz grem počivat.“

In izginil je po stopnicah kakor duh. Njegovi koraki niso bili več težki in neenakomerni. Zaškripala je semtertja samo stopnica, a stopinja njegova se n slišala. Vhodna vrata so se zaprla za njim.

Tedaj je pa gori njegova žena prestrašena odprla oči. Začutila je bila, kakor bi se je bila doteknila mrzla, vlažna roka. Stresla se je in planila kvišku. V tem hipu se je zavedela. Njene oči so iskale moža. A soba je bila prazna. Na mizi je dogorevala luč, zunaj je še vedno tulila burja, veje so udarjale ob šipe.

Obšla jo je groza. Planila je iz postelje, prijela luč ter hitela v otroško sobo. Tudi tam vse prazno. A starejši deček se je bil dvignil ter z zaprtimi očmi sedel v postelji. V tem hipu je zopet legel ter zaječal.

Stopila je na hodnik ter visoko dvignila luč. Zavesetilo se je doli po stopnicah do vežnih vrat. Držaj pri stopnicah je metal na desno veliko senco. Iz nje se je zasvetilo dvoje žarečih oči. Velik črn maček se je plazil ob steni. A ona je dvignila luč še više.

„Andrej!“

Njen glas je bolešno odmeval po veži, a odzval se mu ni nihče.

„Andrej! Andrej!“

Zopet nič.

V sami spodnji obleki in bosa je stala na hodniku. Tresla se je mrazu in v njeni roki se je tresla luč. A treslo se ji je strahu tudi srce v prsah, ledenela ji je kri po žilah.

A stala je še vedno nepremično na istem mestu. Strmela je doli na vrata. In videlo se ji je, da nekdo pritiska kljuko, slišala je, kako se je zgenila. Toda vrata so ostala zaprta, nobenega ni bilo. Sunila pa je burja ob nje, da se je slišalo, kakor bi se bil nekdo zaletel vanje z vso svojo močjo.

In zopet je viknila:

„Andrej!“

A oglasil se je zopet samo nov in hujši sunek burje, zacvililo je in zažvižgalo. In njena roka je omahnila, luč je napravila nagel polukrog, vzplapolala ter ugasnila. Nekje prav blizu je zaropotalo in slišale so se razločno stopinje, ki so se bližale. In nekdo se je doteknil njenega krila.

Stisnila se je v kot ter strmela s široko odprtimi očmi v temo. Nobenega ni bilo, vse prazno in mrtvo.

Zbrala je vse svoje moči ter vnovič viknila:

„Andrej!“

Njen glas je bil že hripav, nenaraven. Tresel se je in zadnji zlog ji je zamrl v grlu.

Tedaj je glasno zajokal otrok v sobi. Za njim je zajokal drugi in tretji.

„Mama, mama!“

Tipajoč se ob steni je lezla v sobo. Zmedena je bila, da se ni mogla takoj orijentirati. Le z veliko težavo je našla vrata.

„Mama, mene je strah!“

„Mene tudi, mama!“

„Mene tudi!“

„Ali je že prišel ata?“

Napravila je zopet luč.

„Molimo, otroci, molimo, da bi se vrnil!“

In prekrizala se je, da bi molila. Otroci so planili preplašeni kvišku ter jo gledali z zaspanimi očmi. Toda moliti ni začela. V glavo ji je šinila misel, da bi šla za njim, da bi vsaj sklicala ljudi, da bi ga šli iskat. A kdo bode pri otrocih? Stala je sredi sobe in

si ni vedela pomagati. Otroci pa so v tem zopet poglegli. Nekoliko časa so še zrl izpod odeje, a kmalu so zaspali.

Tedaj so ji pa zašibila kolena, lezla je skupaj in omahnila na bližnji stol. Začutila je v sebi tako slabost, da bi umrla. Njena glava se je sklonila na naslonilo, njeni prsti so se zarili v lase.

* * *

Mraz je bilo, da je rezalo v meso. Počasi so zvezde ugašale na nebu, od daleč so se že razločevali vrhovi smrek po obronkih nad trgom. Po dvoriščih so se oglašali petelini z zateglimi, hripavimi glasovi, semtertja se je prikazala po hlevih luč, slišalo se konjsko prhanje in cepetanje kopit. Burja je ponehaval, v presledkih se je še včasih pripodila izza hišnih voglov, zatulila in besnela dalje. A ti sunki so postajali redkejši in redkejši, dokler se ni pojavil zadnji, ki se je slišal kakor dolgo, tesno ječanje, končujoče se z rezkim, kratkim disakordom. A pritisnil je še hujši mraz, suh in tih mraz.

Andrej je hitel po trških ulicah. Njega ni zeblo. Njegov ovratnik ni bil privihan, njegova suknja ni bila zapeta. A njegova glava je lezla glockoko doli na prsi, z vsakim trenutkom je bila težja. Semtertja se je ozrl naglo, plaho, bilo ga je strah lastnih stopinj, ki so odmevale glasno od poslopij. A ko je videl, da je sam, je pospešil korake ter hitel dalje.

Njegova desnica je tičala v žepu. Tesno se je oklepala mrzlega samokresa. Ob grajskem vrtu je postal. Tu so štrlele čez ograjo nekatere visoke smreke. Njihove veje so segale nizko, skoro do tal. Senca je bila pod njimi, temna, gosta senca.

Naslونil se je na ograjo ter potegnil samokres iz žepa. Toda v tem hipu se je stresel in vteknil orožje zopet v žep.

„Ne tukaj, ne! Dalje, dalje tje med grobove!“ je govoril poluglasno in že je hitel naprej.

Konec trga je stala na samem mala hiša. Dober streljaj za njo je črnelo trško pokopališče. Resno in veli-

častno je temnel na sredi veliki križ. Videl se je še večji, videl se je, kakor bi se premikal, kakor bi vabil k sebi. A manjši križi in kameni so se stiskali okoli njega, kakor bi jih zeblo.

V hiši na samem je bila luč. Okno ni bilo zastrto in luč je metala širok, rjavkast pas na cesto. Svetila je ravno v obraz Andreju, ki je sedaj nehote obstal. Ta nenadna svetloba ga je zdramila iz težkih misli, ga je za hipec iztreznila. Njegova noga je nehotoma zavila proti razsvetljenemu oknu.

Pogledal je v izbo.

Na klopi ob steni je sedel sključeno mož, ki je skrival svojo glavo v dlani, opirajoč komolce na kolena. Njegove noge so bile bose in hlače kratke, da so se kazali osuheli rjavi gležnji. Obraza ni bilo videti, a črni, ob straneh melirani lasje so bili vlažni in razmršeni. Sedel je golorok in nepremično, dasi je moralo biti v izbi mrzlo. Vse na njem je kazalo, da mora biti mož nesrečen.

Prav v tem hipu pa se je dvignila v kotu ženska, ki je maloprej klečala pred očrnelo podobo Matere Božje. Ozrla se je po možu, ki se še vedno ni genil. Njen obraz je bil trd in resen, na njem ni bilo brati ničesar, kar se je godilo v njeni duši. A ko je stopala proti možu, so se ji šibile noge, njeno telo se je zibalo in treslo.

Pristopila je k možu ter ga prijela za ramo. Skozi okno, ki je imelo samo zunanje šipe, se je slišala vsaka beseda, ki se je notri govorila.

„Obuj se, Jakob, mraz je!“ je dejala možu.

Oni ni odgovoril, niti se ni ganil.

„Prehladil se boš, čuj!“

Sklonil se je ter objel z rokama kolena. A gledal je v tla, kakor bi nečesa iskal.

„Naj se, pusti me! — Kaj pa imam še na svetu? Prav nič mi ni več zanj, Barba! — Res je, veselje sem imel, ko sem imel konjiča. Hej, kako je ropotal voz po cesti, kako so peketala kopita! Vzeli so ga, prodali so mi ga. Kaj imam še na svetu? Prav nič mi ni več zanj, Barba.“

Zamislil se je in zacepetal z nogama. Menda je hotel pokazati, kako je cepetal njegov konjič po cesti.

„Nič več nimaš?“

„Nič.“

Dvignil se je ter se ozrl proti stropu.

„Ah, samo konjiča da bi še imel, pa bi še hotel živeti! Tako pa mi ni prav nič za svet, prav nič več.“

Njegov glas je bil bolesten.

„Kako veselo se je ropotalo v mesto in nazaj! Iz ceste je puhtela vročina, drevje je omagovalo in solnce je pripekalo, da je prežgalo kožo. Konjič pa je tudi tedaj dvigal glavo in njegova kopita so pekotala naglo in veselo. Ah, da bi ga imel, samo še enkrat imel!“

„Saj ga boš še imel . . . Ali nimaš več rok?“

Pogledal jo je in oči njegove so se iskrile.

„Prav praviš, še jih imam roke, še bodo delale, še bodo prislužile konja. In še bomo ropotali gori in doli!“

Postal je živahen, izginila je za hipec okorelost. Toda hipoma se je izpremenil.

„A čuj, Barba, ali si pozabila, da nam bodo danes prodali hišo? Konjič je šel, hiša pojde, otroci so pomrli. Kaj naj imam še na svetu? Prav nič mi ni več zanj, Barba!“ —

Prijel je čevlje, da bi jih obul. Toda hipoma jih je zalučal pod klop ter se naglo obrnil. Na njegovem obrazu je bilo nekaj divjega, hkrati odločnega.

„Čemu bi se še obuval? Čevlje podari beraču, naj ima veselje z njimi! Z Bogom, Barba!“

Hitel je proti vratom.

Žena se je stresla in skočila za njim. Komaj ga je še ujela. Njena roka je bila v tem hipu močna in obdržala ga je.

„Jakob, ostani, čuj, ostani! — Otrok nimaš, konjiča nimaš in hiše tudi kmalu ne bodeš imel. To je res. A kaj si rekel prej? Roke imaš še! Roke ti bodo prislužile zopet konjiča in morda tudi hišo. Kam torej hočeš? Ostani!“

Jakob ni silil več vun. Kakor otrok se je dal odvesti zopet v izbo. Sedel je zopet na klop ter umolknil. —

Andrej je gledal ves ta prizor. V njem se je v tem času nekaj dovršilo. Iz obraza je izginila ona obupanost, izraz na njem se je ublažil. Odstopil je od okna, prijel samokres in zagrnal ga v cestni jarek. In bilo mu je lahko, kakor bi se bil oprostil največje teže. Obrnil se je proti domu.

Na vzhodu je začelo žareti nebo.

VIII.

Ella se je odločila, da zapusti Ključ, naj velja, kar hoče. Tu ji ni bilo več obstanka. S poštarjem ni mogla več bivati pod eno streho, dasi se je trudil na vse mogoče načine, kje in kako bi ji ustrezal. Niti pogledala ga ni več. Ako je drsal mimo nje, se je ozrla na nasprotno stran, ako je sedel v pisarni, je sedela sključena nad svojim delom. Vse njegovo približevanje in dobrikanje je bilo popolnoma brezuspešno. Popolnoma je podrla vse njegove upe in nade.

A še nekaj drugega je bilo, kar jo je gnalo proč. Josip je prihajal čestokrat v Ključ. Njegova ljubezen je bila vsak dan večja, čutil se je z vsakim dnevom bolj nesrečen. S strahom in upom se ji je približeval, s tresočim glasom ji je polagal pred noge vse, kar ima, svoje srce, svoje ime in premoženje. Srečnejše žene ne bi moglo biti pod solncem, kakor bi bila Ella pod njegovim varstvom.

Toda Ella je vedno odbijala njegove prošnje. Ljubila ga je z vso svojo dušo, storila bi mu bila vse, kar bi zahteval od nje, a tega mu storiti ni mogla. Telo, ki je bilo enkrat omadeževano, ni smelo biti več njegovo, ni smelo biti več od nikogar.

Skrivaj si je iskala druge službe in jo je tudi dobila.

Nekega večera po končanih službenih urah stopi Ella nenadoma pred poštarja.

„Gospod poštar, naznanjam Vam, da jutri odidem.“

„Kam?“

Pogledal jo je preplašeno in hkrati začudeno.

„To je moja stvar, gospod poštar! Naznanjam Vam samo, da zapuščam Vašo službo.“

Poštar je prebledel in skočil kvišku.

„Kaj? To si upate? Ali ne veste, da še nisva poračunala one —“

„Gospod poštar, vse je poračunano,“ je pripomnila resno. „Tudi ako bi Vam bila res kaj vzela, plačala sem Vam z obrestmi.“

„Ha, ha, tako ne pojde! Le mirno ostanite, sicer prijavim jutri vso zadevo sodišču.“

„Tega ne bodeste storili, gospod poštar!“

In zakaj ne, ako smem vprašati?“

„Sam si lahko mislite, zakaj ne.“

Porogljivo se je zasmejal, a nato je začel vpiti in razsajati, da je odmevalo po vsej hiši.

„Zapreti Vas dam! Nikamor ne pojdete, razumete! Niti misliti ni treba!“

V tem je vstopila poštarjeva gospodinja. Komaj slišno je hodila kakor senca. Prav pred poštarja je stopila ter dejala popolnoma mirno:

„Gospodična Ella odide, kadar se ji poljubi. To sem hotela povedati, da se ji ne stavijo daljne zapreke.“

Poštar je ostrmel. Lastnim ušesom ni prav verjel, da je slišal kaj takega iz ust gospodinje, ki se ni nikdar upala vmešavati v njegove zadeve.

„Jaz pravim, da ne odide, dokler nočem jaz,“ je vpil in se vedno bolj razgreval.

„Pojdite, gospodična Ella, z manoj in bodite brez skrbi! Odidete lahko, kadar hočete.“

Prijela je Ello za roko ter jo odpeljala iz pisarne.

Poštar pa je besnel sam po pisarni, da so mu stale pene okoli ust. Doletelo ga je nekaj nezaslišanega, nekaj, o čemer ne bi bil sanjal nikdar. Vse se je zaklelo proti njemu. Ne, ne sme je pustiti, da bi šla od njega, držati jo mora z vsemi močmi pri sebi, sicer mora zblazneti. V njegovi notranjščini je razbijalo, kri mu je naglo plula po žilah. Šele čez dolgo se je pomiril. A tedaj se je zaprl v svojo sobo ter začel piti.

Po hiši je bilo že davno vse tiho, a njegove stopinje so se še pozno v noč slišale iz sobe. Polagoma pa so onemele tudi te in na pošti je nastala grobna tišina . . .

Kakor prvič, tako je imela Ella tudi drugi dan na mizi kovčége in dežnik. Odpravljena je bila, odhajala je. Zadnjič se je ozirala po tej sobici, ki je v njej prebila toliko bridkosti in žalosti, po sobici, ki ji je prinesla spoznanje, po sobici, ki jo je ubila. Čila, polna upanja je prestopila ta prag, potrta in uničena ga zapušča. Tiho in brezsledno bode stopala mimo oken, kakor je stopala Neti in izginila bode v daljavi. In pripluli bodo drugi valovi, ki jo odneso v vrtinec . . .

Še enkrat se je ozrla okoli sebe ter stopila na stopnice. A v tem je zaslišala v veži glas svojega očeta, ki je vprašal po njej. Gospodinja mu je povedala, da je v svoji sobi.

Ella se je prestrašila. Kaj neki hoče sedaj, prav v tem trenutku, ko zapušča to nesrečno hišo? Ali je prišel zopet, da jo pregovarja, naj vzame poštarja? Nekaj hudega bode treba zopet prestati, pripraviti se je treba. In Ella se je odločno zavnala ter stopila zopet v svojo sobo.

Gori po stopnicah pa je hitel oče.

Na pragu se je ustavil ter zrl nanjo z rosnimi očmi. Njegov obraz je izgubil oni znak vsakdanjosti in nesamostojnosti, nekaj plemenitega je plavalo po njem.

In Ella je to izpremembo zapazila takoj. Polastil se je je hipoma neki blažen občutek in preden se je zavedela, je ležala v očetovem objemu.

„Veliko hudega sem prizadel tebi in vsej družini. A glej, zdaj sem drugačen človek, odpusti mi, Ella, kakor mi je odpustila tvoja mati!“

„Odpuščati Vam nimam ničesar, oče! To je bila moja usoda, je bila Vaša usoda. Veseli me samo, da ste se vrnili od tam, od kjer se vrne malokdo, ako je notri zabredel. Veseli me, da ste našli moč, ki ste se z njo mogli dvigniti nad vsakdanjost. Veseli me zaradi Vas in zaradi ostale družine.“

„In zakaj ne zaradi sebe, Ella?“

Pomolčala je nekoliko ter nato pristavila:

„Pustiva ta razgovor, oče! Samo, da je vse v redu.“

„Ali greš z manoj, Ella?“

„Ne, z Vami ne morem. Morda se vrnem še kdaj, a moja pot pelje sedaj drugam. Vidite, po teh kratkih mesecih nisem več otrok, sama hočem stati na svojih nogah.“

Oče je uvidel, da je vsaka beseda odveč, a uvidel je tudi, da je veliko sam pripomogel do nesreče svoje hčere. Šele sedaj se je prav zavedel, kaj je storil, in na njegovo dušo je legel težak kamen, ki se ni odvalil nikdar več popolnoma.

„Kje je poštar, govoriti moram ž njim.“

„Danes ga ni bilo še slišati, gotovo še spi. Bolje je, da se ne vidita, pojdiva!“

Ko sta dospela v vežo, je vprav prišla poštarjeva gospodinja tja. Začela je trkati na njegova vrata, da bi ga zbudila, ker je bilo že pozno. Trkala je glasneje in glasneje, a odzval se ni nihče.

Ella je pristopila k gospodinji ter ji podala roko.

„Hvala Vam za vse, kar ste mi dobrega storili. Brez Vas bi bilo z manoj še mnogo huje, nego je. Vnovič, hvala lepa!“

Gospodinja je dolgo držala njeno roko ter ji gledala v oči.

„Kdor je tak kot Vi, ne more zabresti,“ je dejala. „Zahvaliti pa mi nimate ničesar. Kar sem storila, je bila moja dolžnost. Oj, da bi jo bila porabila že večkrat prej! Zbogom!“

Trkala je dalje. Ella in oče pa sta stopala proti izhodu.

Predno sta se še odpeljala iz Ključa, sta zvedela, da je ponoči zadela poštarja kap. —

* * *

Še tisti dan je prišel v Ključ Josip, da bi vnovič poizkusil svojo srečo.

Ko se je zvečer vrnil domov, ni užil ničesar. Odšel je v svojo sobo ter se zaklenil. Vse okoli njega je bilo pusto in žalostno, je bilo temno, njegova luč je izginila za vedno.

Sam hodi po svetu še danes, ni je iskal družice nikoli.

* * *

Ellin oče je vstopil v neki komtoar. Preselil se je iz trga v mesto. Od jutra do večera dela, da preživlja svojo družino. Večkrat se spominja dogodka, ki ga je rešil samomora. V delu je našel rešitev in prav srečen bi bil, ako bi ga ne težila zavest, da je na tako lahko-mišljen način pripravil v nesrečo svojo starejšo hčer Ello. —

Ella je še vedno poštna upraviteljica. Kakor je sedela od začetka sključena na stolu, sedi še dandanes. Stoli se sicer menjavajo, a iz njih puhti isti duh kakor je puhtel iz prvega na Ključu. Tedaj ko je zasedla prvič stol za Neti, tedaj je bila že zapečatenjena njena usoda. Stol je ni izpustil več, padla je v njegovo območje.

A Ella sedi vedno bolj sključena na stolu. Njena glava se pogreza med ramena, njene oči gledajo vedno bolj začudeno. A njena lica blede, prsi njene se stiskajo.

Ella boleha za neozdravljivo sušico.

V zalogi „Slovenske Matice“ so doslej izšli sledeči zvezki „Knezove knjižnice“:

Prvi zvezek:

Fr. Levce: Ant. Knezova ustanova (s podobo).

Dr. Fr. D.: Gospod Lisec. Povest.

Bogdan Vened: Ženitev Ferdulfa vojvode. Povest v verzih.

Drugi zvezek:

Ivan Gorec: Gorski potoki. Povest.

Paulina Pajkova: Planinska idila. Povest.

Fr. Levce: Matija Valjavec. Životopis (s podobo).

Tretji zvezek:

Anton Funtek: Smrt. Epsko-lirske slike.

Fran Govekar: Ljubezen in rodoljubje. Povest.

Četrti zvezek:

Dr. Janez Mencinger: Moja hoja na Triglav.

Fr. Levce: Prenos Kopitarjevih smrtnih ostankov v Ljubljano.

Peti zvezek:

Fr. Ks. Meško: Slike in povesti. I. del.

Fr. Levce: Strelcov „Popotnik“. Knjižno-zgodovinska črtica.

Anton Medved: Vzori. — Na deželi.

Fr. Levce: Ob stoletnici Janeza Vesela Koseskega.

Šesti zvezek:

Fr. Ks. Meško: Slike in povesti. II. del.

Dr. Matija Murko: Dr. Vatroslav Oblak (z 2 podobama).

Sedmi zvezek:

Fr. Ks. Meško: Iz mojega dnevnika.

Podgoričan: Za možem . . . Slika.

Dr. Fr. Zbašnik: Pastirica. Povestica.

Jos. Kostanjevec: Čez trideset let.

J. M. Dovič: Z diplomom in brez diplome. Noveleta.

Ivan Cankar: Popótovanje Nikolaja Nikiča.

Fr. Levce: Dr. Fr. Prešeren.

Osmi zvezek:

Ivan Cankar: Tujci.

Fr. Ks. Meško: Črtice.

F. J. Doljan: Lajnar. Slika iz življenja.

Deveti zvezek:

Ivan Cankar: Na klancu.

Deseti zvezek:

Ivan Cankar: Življenje in smrt Petra Novljana.

Jos. Kostanjevec: Ella.

„Knezove knjižnice“ prvi, drugi, tretji, četrti, osmi, deveti in deseti zvezek stanejo po 80 h izvod, šesti po 1 K 20 h, sedmi po 1 K. Peti zvezek je popolnoma pošel.